

İrfan Erdoğan o Korkmaz Alemdar

ÖTEKİ KURAM

ÖTEKİ KURAM

Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının
Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi

Size, bu kıtapta sunulanlara inanın veya inanmayın demiyoruz; eğer inanılmayacak geliyorsa, inanmayın. Biz, yaptığımız ve yapmadığımız üzerine düşünmenizi ve her doğru ve yanlış denileni soruşturmanızı bekliyoruz. Ne gerek var değil mi? Zaten soruşturuyoruz! Bu soruşturmamızı, yanıtlarımızı ve yaptıklarımızı ve yapmadıklarımızı da soruşturursak ne olur acaba?

Özgür düşünen insan, insanlaşma nedeniyle onu yöneten insanımsı güçler için tehlikedir; bağımlı düşünen insan ise, insanımsılaşıma nedeniyle kendisinin ve kendî gibilerin, insanın ve insanlığın düşmanıdır.

2010

Yenilenmiş 3. baskı

BÖLÜM VI

1950 ÖNCESİ

TEMELİ ATAN KURAM VE ARAŞTIRMALAR

GİRİŞ

İnsan kendi ve dışı, yaptıkları ve yapılanlar üzerinde düşünür; onları anlamaya ve açıklamaya çalışır. Fakat insanın bu düşünsel faaliyeti ile epistemolojik (bilgi kuramları anlamına), ontolojik veya metafizik (var oluşun ve anlamının incelenmesi anlamına) ve aksiyolojik (etik dahil değerlerin incelenmesi anlamına) girişimler farklıdır. Epistemolojik veya bilimsel etkinlik, uzmanların sistemlilik ve içsel tutarlılık taşıyan (veya öyle olduğu iddia edilen) faaliyetidir. Önce akademi dışında ve ardından da akademi içinde, kitle iletişimiyle ilgili açıklamalar 17. yüzyıldan beri hızla geliyordu. Örneğin, 1649'da, İngiltere'de Leveller Party bir yasa önerisiyle basın özgürlüğü konusunun toplum gündemine taşımıştır. Aynı dönemde, John Milton gibi aydınlar sansür ve özgürlük üzerinde yazılar yazmışlardır. 17. yüzyıldan beri etik konusuyla ve edebi eleştirilerle başlayarak gelişen açıklamalar, örneğin, 1810'da İsaiah Thomas tarafından yazılan ilk gazete tarihinden, Karl Marx'ın 1842'de basın özgürlüğünü savunmasını yapmasına ve farklı görüşte olanlar bazılarının da basının ciddi tehlike olduğunu belirtmesine kadar çeşitlenir.¹⁹ Birkaç örnek verelim: 18. yüzyılın sonlarında medya patronu Edward Scripps Amerika'da, kitlelere doğru enformasyon vermeyen ve birkaç zengin tarafından kontrol edilen basının ülkenin politikasını, dinin ve sosyal pratiklerini yönettiğini belirtiyordu. Aynı dönemde, Filozof Schopenhauer gazeteciliğin sentezi yapılmamış gerçeğin küçük parçalarını sunduğunu belirtir ve gazeteciliği tarih-saatin kötü çalışan akrebi olarak niteler. 1807'de "bir gazeteye asla bakmayan bir insan, onları okuyandan daha iyi bilgilendirilmiştir" diyen Thomas Jefferson gazetelerin insanların beyini yanlışlarla doldurduğunu belirtir. 1849'da Sören Kierkegaard basının gerçeği çarpıtan yalanlarıyla ve "zehirleyici etkisiyle" Avrupa medeniyetinin sonunu getireceği düşüncesiyle gazeteciler hakkında şöyle diyordu: *Eğer İsa bugün dönseydi, rezil edeceği*

¹⁹ Marx'ın basın özgürlüğüyle ilgili yazıları için bkz: İletişim Araştırma ve Kuramları dergisi, sayı 24 (2007) veya "irfanerdogan.com" sayfası.

şüphesiz yüksek papazlar değil, gazeteciler olurdu." (Theobald, 2004: 23). Dolayısıyla, Avrupa ve ABD'de, özellikle 1800'lerden başlayarak kitle iletişimini (çoğu kez gazeteleri), topluma olumlu veya olumsuz etkileri bağlamında ele alan önemli aydınların tartışmaları ve açıklamaları görürüz; fakat akademik çalışmalar, sosyal bilimler içinde, sonradan ortaya çıkmıştır. İletişim, bağımsız bir alan olarak başlamamış, sosyoloji, siyaset bilimi, sosyal-psikoloji ve psikolojiyle ilgili çalışmalar içinde gelişmiştir. İlk çalışmalar basın ve toplum arasındaki bağa eğilimler ve çoğunlukla basının etkisi ve toplumsal işlevleri üzerinde dururlar. Basın üzerine eğilinmesi normaldir, çünkü ilk egemen kitle iletişim aracı gazetelerdi; onlara kısa zamanda dergi ve magazinler eklendi. İlk araştırmalar 19'uncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu araştırmaların kuramsal çerçevelerini de, psikoloji, sosyal-psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve kültürel antropoloji gibi alanlardaki yaklaşımlar belirlemiştir; Freud, Maslow, Weber, Durkeim, Comte ve Mead'den etkilenmişlerdir.

İletişim alanındaki başlangıçlara baktığımızda, uzun dönemlerden beri özellikle retoriğin ve marjinal olarak teolojik temelli/etkili yorumsamacı geleneğin sürdürüldüğünü görürüz. Kitlelerden korkunun yoğunlaşması ve kapitalizmin gündelik hayatı kontrol çabalarıyla birlikte, retorik propaganda ve ikna içine yerleştirilmeye başlanmıştır. Retorikten ve teolojik veya tutucu yorumlamayla gelen anlatıların yanında, idealist felsefenin liberal-demokratik görüşlerini savunanların oluşturduğu ve bunların içinden kapitalist toplum eleştirisi sunanların çıktığı Chicago Okulu'nu görürüz. Bu okul içinden öncelikle iki gelenek türedi: Birincisi bilimsel yönelim denen ve Kuhn ve İowa okulunun kurduğu gelenektir. Bu gelenek pozitivist ampirik yöntemin geliştirilmesi ve etki üzerinde durmayı yaygınlaştırdı. Etki üzerinde duranlar iki gruba ayrılır: Birincisi deneye dayalı araştırmalar yapan psikologların/sosyal psikologların geliştirdiği yönelimdir. İkincisi ise Lazarsfeld ve arkadaşlarının önderliğinde geliştirilen niceliksel-alan araştırması ve pozitivist kuramsal açıklamalardır. Lazarsfeld'in iletişime getirdiği "yönetimsel araştırma" yönelimi Amerikan iletişime yaklaşımının ana karakterini çizdi ve günümüzde bu karakter küresel egemenlik kazandı. Araştırmalarda izleyici tutum, tercih ve davranışları incelendi. İletişim araştırmaları özel şirketlerin de desteğiyle arttı. Bu artışın ana iki nedeni vardı: savaş iletişiminde etkinlik ve kapitalist endüstriler için pazar araştırması gereğinin artması. Bu bağlamda yapılan incelemeler sadece kitle iletişim programlarının değil, aynı zamanda reklamların etkisiyle ilgili bilgileri bulma amacını taşıyordu.

PSİKOANALİZDEN DAVRANIŞÇI GELENEĞE GEÇİŞ

Psikoanaliz: Freudçuluk ve Yeni-Freudçuluk

Freudçu tür yaklaşımlarda ilgi insanın içinde şekillenen psikolojik yapıdır. Bunlar psikolojik ve psikanaliz yaklaşımlarının çoğunu içerir. Bu yaklaşımlar idealist felsefenin ana varsayımlarına bağlı olarak gelişmişlerdir. Bu yaklaşımlarda insan gerçeği bilince veya bilinçaltına hapsedilir ve bu hapishane içinde insan ve toplumu değerlendirilir. İnsanla (ve toplumla) ilgili önemli sorular ve cevaplar görünen ve ifade edilende değil, onun altında gizli yatan "bilinçaltında" yatar. bu bilinç altı da, Freudçu anlayışta seks dürtüleriyle şekillenmiştir.²⁰ Bilinçaltını ve bilinci dış dünyaya uzatarak ve sosyal psikolojiyle tatlandırarak Freudçu yaklaşımı geliştiren Alfred Adler ve Eric Fromm'u görürüz.

Sigmund Freud'un kurucusu olduğu psikoanalitik yaklaşıma göre, bireyin davranışlarını nesnel çevre koşulları ile açıklamak olanaksızdır. Freud insanın doğuştan getirdiği iki temel eğilimin cinsellik ve saldırganlık olduğunu; toplum tarafından olumlu karşılanmayan bu eğilimlerin bilinçaltına itildiğini ileri sürer. Dolayısıyla, bireyin davranışını açıklamak için onun bilinçaltını incelemek gerekir. Bunun için de olgu/olay çalışması (case studies) yapmak gerekir. Yani, bir kişiyi ele alıp incelemek gerekir. Bu bir kişi daima psikolojik bakımdan sorunlu kişidir; dolayısıyla, elde edilen sonuçları normal insanlara genişlettiğimizde, sorunlu kişiden çok daha sorunlu bir kuramla karşılaşmaz mıyız?

Freud bilinç ve bilinçaltı kavramlarını geliştirmekle kalmadı aynı zamanda bu kavramların popüler olmasını da sağladı. Bilinç herhangi bir zamanda farkında olduğumuz her şey olarak tanımlandı Freud tarafından. O andaki algılar, hatıralar, düşünceler, hisler ve o anda sahip olduğumuz ve sahip olduğumuzun farkında olduğumuz her şeyi bilinç olarak tanımlamıştır. Bilinçaltı ise, merkezi bilinçaltı olmak üzere farkına varılması zor olan her şeyi içermektedir. İçgüdülerimiz ve bakmaya cesaret edemeyeceğimiz yönlerimiz burada yer almaktadır.

Freud'un psikolojik gerçeği, objelerle dolu olan dünyayla başlar. Bu objelerin arasında çok özel bir obje vardır ki bu da organizmadır. Organizma, hayatta kalabilmek ve kendi kendini yenileyebilmek için sürekli çalışır. Hayatta kalabilme, acıkma, susama, acıdan kaçınma ve seks gibi ihtiyaçlarını sürekli gidermeye yöneliktir. Organizmanın en önemli parçası ise sinir sistemidir. Sinir sistemi organizmanın ihtiyaçlarına karşı duyarlıdır. Doğuşta bu sinir sistemi bir hayvanın sahip olduğu

²⁰ Bu bağlamda Freud ve Eric Erikson'u ve ruhsalcılıkla süslenmiş kişiler-ötesilik için Carl Jung'ı okuyabilirsiniz.

sinir sisteminden farklı değildir ve bu aşamadaki hali “id” olarak adlandırılmaktadır. “id” olarak sinir sisteminin görevi organizmanın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, bu ihtiyaçları “motive edilmiş” güçlere dönüştürmektir ki bu güçler “içgüdüler” olarak adlandırılır. Freud aynı zamanda bunları “istekler” olarak tanımlar. İhtiyacın isteğe çevrildiği bu süreci “birincil süreç” olarak adlandırılır. “id” zevk (ihtiyaçların anında giderilmesi) prensibine göre çalışır. Ancak, id’in tatmini, organizmanın tatmini için yeterli olmaz. İhtiyaçlar daha da güçlenir ve istekler artar.

Bilinç kısmı bilinçaltısına göre daha az yer kaplar. Bu küçük bilincin etrafında, bir çocuğun yaşamının başında “id” in bir kısmı “ben” bir kısmı ise “ego” ya dönüşmeye başlar. Ego, bilinçle olan bağlantısı yardımıyla, organizmayı gerçeklerle bağdaştırır ve organizmanın ihtiyaçları olarak gösterilen istekleri tatmin edecek nesnelere arar. Bu problem çözme aşaması “ikincil süreç” olarak adlandırılır. Ego gerçeği simgeler; zevk prensibine göre değil, gerçeklik prensibine göre çalışır; sürekli şu sesle hareket eder: “uygun bir nesne bulduğun anda isteğini karşıla”.

Ego id ile savaşını sürdürürken dünyada engellerle karşılaşır. Diğer yandan amaçlarını gerçekleştirmede kendisine yardım edecek nesnelere de karşılaşır ve bu yardımları (ödülleri) ve engellemeleri (cezaları) hafızaya kaydeder. Sakınmayı ve stratejiler geliştirmeyi sağlayan bu kayıtlar “süper ego” olarak adlandırılır. Yedi yaşına kadar süper ego tamamlanmaz. Bazı insanlarda ise hiçbir zaman sona ermez.

Süperego’nun iki boyutu vardır. Bunlardan biri vicdandır. “Vicdan” uyarılardan ve cezalandırmalardan örülüdür. Diğeri ise, “ego ideali” olarak adlandırılır. Vicdan ve ego ideali içeriklerini egoya gurur, utanç ve suçluluk duygusu olarak yansıtırlar. Burada da görüldüğü gibi süper ego toplumu yansıtmaktadır ve toplum da genellikle sizin isteklerinizi tamamen karşılayamamanızdan başka bir şey istemez.

Erik Erikson

Freudçu yaklaşıma sosyal de katarak geliştirenlere yeni-Freudçular denir ve bunların başında da Erikson gelir. Erikson (1959) temel olarak Freud’un düşüncelerinin doğruluğunu kabul eder; ancak analizine toplum ve kültürü katar; Freud’un aşamalarını genişletir. Ericson kişiliğin gelişmesinde sekiz aşama ve kriz sunar: bebeklik (2 yaşına kadar; temel güvene karşı güvensizlik krizi), ilk çocukluk (2-4 yaş; bağımsızlığa karşı utanç ve şüphe krizi), oyun çağı (4-6 yaş; girişim ve suç duygusu krizi), okul çağı (6-12 yaş; çalışmaya karşı aşağılık duygusu krizi), ergenlik (12-18 yaş; kimliğe karşı kimlik şaşırması krizi), gençlik (18-30 yaş; yakınlığa karşı izolasyon krizi); yetişkinlik (50 yaşlara; yaratıcılığa karşı durgunluk krizi) ve yaşlılık (onura karşı hayal kırıklığı krizi).

Eric Fromm

Erik Fromm'un teorisi Freud ve Marx'ın teorisinin bir harmanıdır. Fromm Freud ile Marx'ı birleştirerek, daha doğrusu Marksizmi Freudçuluk içinde eriterek, Neo-Freudçu bir yaklaşım oluşturmuştur. Fromm'a göre, kapitalist sisteme gelindiğinde ve ticari hayat her şeyden öne çıkınca, insanlar kendiliğinden alıcı ve tüketici oluvermişler. Bireysellik, bireysel düşünce, özgürlük, sorumluluk gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Ancak bireysellik beraberinde izolasyonu, yabancılaşmayı ve şaşkınlığı da getirmiştir. Özgürlük sahip olması zor bir şeydir ve sahip olduğumuzda ondan kurtulmak isteriz.

Fromm özgürlükten 3 şekilde kaçtığımızı belirtmiştir:

1. Otoriterlik: Özgürlükten, orta çağda olduğu gibi başkalarıyla kendimizi bütünleştirerek veya otoriter bir sistemin parçası olarak kaçmaya çalışırız. Buna iki yaklaşım söz konusudur. Birinci yaklaşım gücü başkalarına devretmek ve pasif kalmaktır. Diğeri ise otoritenin kendisi olmaktır. (Bunların nedeni insan psikolojisi mi yoksa örgütlenme ve ilişki biçiminin getirdiği sonuçlardan biri mi?)

2. Yıkıcılık: Bu davranış biçiminde "eğer ben dünyaya zarar veririmsem benim canımı acıtamaz" görüşü yer almaktadır. Bu daha çok özgürlükten terörizm, acımasızlık, suç işlemek olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman bu duygular dışa vurulamaz ve sonuçta intihara kadar giden sonuçlar ortaya çıkar. (İntiharı bu denli ilkelce açıklama olamaz. Terörizmin nedenini dünyaya zarar verme psikolojisiyle açıklamak kadar ilkel bir yaklaşım olamaz. Belki Amerika'da Üniversite'nin tepesine çıkıp gelip geçeni silahla öldüren için, "intikam alma" ve "ders verme" geçerli görünebilir. Bunda bile, dünyadan intikam almıyor, birileriyle hesaplaşıyor. Terörist denen kişinin, buna karar vermesi nedenlerine bakıldığında, bu anlatıların çok yüzeyde kaldığı görülür. Bir "Filistinli teröristin" ailesinin evini buldozerle veya bombayla başına yıkan İsrail devletinin terörizmini Fromm nasıl açıklardı? Dünyadan intikam alma mı? Özgürlükten kaçış mı? Terörizme karşı karşı mücadele mi?)

3. Otoriteye uyma davranışı: Bu davranış biçimine başvuranlar kendilerini otoritenin getirdiği hiyerarşiye saklarlar. Bizler de genellikle kitlesel kültüre saklanırız. Sabah kalkınca giymek için birçok alternatif vardır. Ancak sizin ne giydiğinize bakmak ve size uygun giyinmek zorunluluğum vardır. Yada televizyona bakmam yeterli olacaktır. (Bu nasıl oluyor? Bizim özgürlük diye uymaya zorlanmamız nereden çıkıyor? Bizim kendi içimizden mi? Öyle olsaydı, resmi eğitimden reklamcılığa kadar bu denli yoğun bilinç yönetimine gerek kalır mıydı?)

Davranışçılık

Davranışçılık insan psikolojisini, içsel sistemin karakterini yansıttığını varsaydığı davranıştan hareket ederek açıklamaya çalışır. Yani, kişinin davranışını gözlemleyerek kişi hakkında çıkarımlarda bulunur. Bu psikolojik yaklaşımın en önde gelen klasik isimleri Hans Eysenck, Albert Bandura ve B. F. Skinner'dir. Davranışçı okul, bireyin gözlenebilen ve dolayısıyla ölçülebilen davranışlarını incelemeyi psikolojinin tek bilimsel yöntemi olarak savunur. Bu görüşe göre içebakış, düşünce ve duygu gibi insanın kendisinden başka kimsenin gözlemlemesine olanak vermeyen bir olguyu içerdiğinden, öznelidir. Dolayısıyla davranışçı yaklaşımı benimseyen psikologlar, bilimsel nitelikten yoksun olduğunu iddia ettikleri benlik bilinci ve analizi üzerinde durmazlar.

Pavlov'un deneyinden davranışçı psikolojiye gelindiğinde, ana akım iletişim kuramlarının temelini atan bir kuram ortaya çıkmıştır: Uyarı-tepki kuramı (Stimuli response). Bu teoriye göre önce gelen bir uyarana karşı reflekssel veya istem dışı karşılık olur.

B. F. Skinner

Davranışçılığın en büyük temsilcisi B.F. Skinner'e göre, davranış sonuçları bağlamında büyük ölçüde açıklanabilir. Davranış bir durumdan diğer duruma tutarlıdır, çünkü bu durumlar boyu aynı sonuçlarla tutulurlar. Ancak davranışın sonuçları değişirse değişir. Temel olarak bireyin "ne" olduğu "davranışdır/ne yaptığıdır." Skinner'e göre çevresel uyarın ile kişinin davranışı arasında bir ilişki vardır. Kişi çevreye verdiği yanıtla öğrenir. Pozitif ve negatif destekleme/sonuçlar bireyin davranışını etkiler; davranıştan ya kaçınır ya da tekrarlar.

Skinner, Pavlovcu öğrenmeyi "yanıtlayanın koşullandırılması" olarak isimlendirerek davranışçı okula uyarlamıştır.

Skinner'in "işleten koşullanma" görüşüne göre, organizma sürekli olarak işlerken güçlendirici bir uyarıcı ile karşılaşır. Bu özel uyarıcı ile birlikte davranış belli bir sırayla tekrar edilir; sıralamanın doğası davranışın gelecekte tekrar edilmesini sağlar; Güçlendirici bir uyarı ile sonlanan her türlü davranışın gelecekte tekrarlanma olasılığı artar. Skinner'e göre, araştırma teori testi için tasarlanmamalıdır, davranıştaki düzenliliği bulmak için tasarlanmalıdır. Bu nedenle ki, çoğu davranışçılar davranış için belli motivasyonları neden olarak vermeyi reddederler; onun yerine, davranışın ilerideki olasılığını güçlendiren, tutan veya değiştiren dışsal olayları bulmaya çalışırlar.²¹

²¹ Teori testi para kazandırmaz; ama bu tür araştırmayla araştırmacı ideoloji, biliş ve mal satmak isteyenler tarafından ödüllendirilir.

Eleştiri

Davranışçılık hem psikolojiyi hem de iletişimi gözlemlenebilir davranışa indirgedi. Daha kötüsü, iletişimde davranış gözlemini, laboratuvar araştırmaları dışında, çoğu kez, davranışı yapanın kendi davranışı hakkındaki sözüne indirgeyen ve çoğu kez likert türü 5 kademeli ölçekle ölçen "survey research" alanına hapsedmiştir. Bilimin konusunu gözlemlenebilir davranışına indirgenmesiyle, ideoloji ve bilinç gibi kavramlar psikolojinin alanı dışına itildi. Burt'e (1962) göre, davranışçılık önce ruhunu pazarlıkla sattı, sonra aklından oldu, şimdi de tüm bilincini yitirmiş görünüyor.

Davranışçılıkla hoşnut olmayanların bazıları, bilişsel psikolojiye (cognitive psychology) sarıldılar. Bu yaklaşım enformasyon süreçten geçirmeye dayanır; davranışçı yöntemleri kullanır; davranışçılık gibi ampiriktir. Betimleyiciliğin ötesine gider ve açıklama getirir. Aslında, davranışçılık okulunun, davranışı açıklarken, kişinin kullandığı bilişsel süreçlere eğilen geliştirilmiş bir şeklidir. İletişim alanında, kişilerarası iletişimle ve kişinin dışla olan iletişimiyle ilgili önde gelen yaklaşımların hepsi davranışçı okulun bu yönelimi içine düşerler (örneğin Festinger).

İnsan Psikolojisine Eğilen Diğer Yaklaşımlar

Psikolojiyi ve sosyal psikolojiyi de etkileyen üçüncü grup yaklaşımlar içsel sistemi dışsal gerçeklerle bağıntılı olarak ele alır. Bu yaklaşımlar mikro-sosyolojik denge teorilerinden, fenomenolojiye, Abraham Maslow'dan Carl Rogers ve George Kelly'e, klasik dış etkenlerle koşullandırmadan (Pavlov'dan) modern bilinç yönetimine kadar çeşitlenir. Bu teorilerin insanın içsel-düşünsel yapısına bakanlardan farkı, içsel sistemin oluşması, gelişmesi, değişmesi ve işleminde dışsal olana (çevreye) önem vermesidir. Bu önem bazılarında içsel-psikolojik yapıyı desteklemek biçiminde, bazılarında, aralarında bir etkileşim olduğunu öne süren ikilik\çiftlik biçiminde, bazılarında ise, içsel sistemin materyal olanın bütünleşik bir parçası olduğu şeklindedir.

Maslow ve Rogers: Maslow ve Rogers gibi kişilik kuramcılarının insana bakışı, Freudçuların seksüel engellenmişlikler iç-dünyasından farklıdır. Bu kuramcılar insanın özünde saldırganlık gibi dürtülerin olduğunu reddeder ve her insanın özünde iyi olduğuna inanır. Örneğin Maslow'a göre her bireyin amacı kendini gerçekleştirme (self actualization) ve topluma yararlı bir birey olmaktır. Maslow gereksinimlerin bir önem ve öncelik sırası olduğunu öne sürmüştür. Maslow'a göre bir aşamadaki ihtiyaç tam olarak karşılanmadan bir sonraki aşamanın gerçekleşmesi mümkün değildir.

Pavlov: Pavlov'un "koşullandırılmış refleks" deneyine göre, köpek, beslenmeden önce zil çalınıyor. Köpeğin yemek alırken salyası aktığı görülüyor. Deney bir süre devam ediyor; sonra zil çalınıyor, fakat yemek verilmiyor. Zil sesini duyan köpeğin salyasının aktığı görülüyor (Belli yerlerde belli yemekleri yiyerek ve davranarak kendini değerli, üstün biri yapma peşinde koşan insanı düşünün: Pavlov moda, soda, yiyecek içecek ve medya endüstrilerinin promosyoncusudur; statü ve değer düşleriyle ağzının suyu akanlar da, Pavlov'un denekleridir).

Pavlov'un deneyinde:

- Yiyecek koşullandırılmamış uyaran
- Yemekle salyası akması koşullandırılmamış refleks
- Zil sesi koşullu uyaran
- Zil uyarısıyla salya akması koşullandırılmış refleks
- Pavlov' un bulgularına göre:
- Eğer koşulsuz uyaran koşullu uyarı takip ederse, aralarındaki zaman farkı azsa, koşullandırılmış refleks oluşturma kolaydır.
- Etin büyüklüğü ve zilin sesi arttıkça, salya da artmaktadır

Eleştiri

Yiyeceği yiyecek yapan doğal gereksinimimizdir. Dolayısıyla yiyecek, gereksinime bağlı olarak gelen ve doğal olarak koşullandırılmış uyarandır. Zil sesi, biliş ve davranış yönetimi için deney yapan taraftan belirlenmiş koşullu yapay uyarandır.

Doğal gereksinimlere bağlı olarak oluşan koşullanma dışında, toplumsal yaşamadaki güç ve çıkar ilişkileriyle oluşturulan koşullanma /koşullandırmalar yaşamımızın her anını kapsar. Bu koşullandırmalara sosyalizasyon, eğitim, kültür, adaptasyon ve moda gibi işlevsel isimler verilmiştir. Orduda selam vermeye koşullandırılma, her tür otoriteyle ilişkisinde o koşullandırılmışlığın davranış biçimlerini yansıtabilir. Güç ilişkilerinde bilgiyi üreten ve kontrol edenlerin çıkarına olan koşullandırmalar, asla koşullandırma veya davranış yönetimi, indoktrinasyon, önyargı gibi kavramlarla isimlendirilmezler. Neden? Çünkü örneğin, hangi ruju satın alacağımıza karar verme "koşullandırma" diye sunulursa, özgürlük ve demokrasi satışı yapılamaz. Bu nedenle ki, moda peşinde koşan Pavlov'un deneklerine, "denek" dersen olayın farkına varabilir; onun için, "bireysel zevki ve özgür tercihi ifade eden özgür insan" diye nitelersin; o da öyle sanır.²²

²² Psikoloji, sosyal psikoloji, iletişim gibi alanlarda, bilim "birilerinin birilerini bilecek kontrol etmesi için geliştirilmiş işlevsel doğrular ve sahtelerin doğru olarak sunulduğu "biliş yönetimi sistemi" gibi gelmiyor mu size?

YORUMBİLİM (HERMENEUTİCS) VE YORUMLAMA

Hermeneutics'in tek bir tanımı yoktur; tanım tarihsel ve bağlamsal olarak farklı anlamlarda kullanılmıştır. Türkçede "yorum bilgisi", "yorumcu yaklaşım" "yorbilim" veya "yordsama kuramı" gibi isimlerle anlatılır. Hermenutics'in üç tür kullanımı vardır:

1. Hermeneutics, metni anlama pratiğidir: Bu okuma pratiğine "yorbmlama" (interpretation) denir. Bu tür araştırmaya da yorumlayıcı /yordsamacı araştırma denir (interpretative research).

2. Hermeneutics "yorbmlama üzerine, yani yorbmlama kuralları üzerine düşünmedir;" bu bağlamda hermeneutics metinleri anlama ve yorbmlama teorisi olarak tanımlanır. Burada da temel olarak metnin yorumu ile ilgilenir. Hermeneutics'in bu kullanımı modernist döneme aittir (elbette post-modern egemenlikte de modernistler yok olmadığı için, hala kullanılmaktadır).

3.Hermeneutics genel olarak "anlama" üzerine düşünmedir. Bu meta-hermeneutics bağlamında, hermeneutics'de her algı ve bilgi yorum olarak ele alınır ve felsefe (felsefi hermeneutics) bu yorum üzerine (yorbmlama pratikleri üzerine) düşünme ile ilgilenme olur.

Bu üç tür kullanımın, birincisi, metnin yorumunu yapar (metni analiz eder); ikincisi, metnin yorumu üzerine düşünür (hermeneutics teoryi inşa eder); üçüncüsü ise, teori üzerine düşünür (meta-hermeneutics). Diğer bir şekilde ifade edersek, birincisi metin araştırması, ikincisi bu araştırmanın teorisi ve üçüncüsü ise bu teorinin üzerine düşünme olan metodolojidir. Dolayısıyla, hermeneutics bir teoridir, çünkü yorumun epistemolojik geçerliliği ve olasılığını açıklar. Metodolojidir, çünkü güvenilir yorbmlama sistemleri formüle etme ve yorbmlama süreçlerini (yöntemlerini) incelemesini yapar. Pratikdir/praksistir, çünkü belli metinleri yorbmlama işine girer.

Dinde, praksis bağlamında "hermeneutics," kutsal yazıların anlamlarının incelenmesidir. Edebiyat incelemelerinde, bir metnin gerçek anlamını araştırmadır. Eleştirel teoride, karşılıklı öznel anlamının nasıl olasılıklı olduğunu ve nasıl çıktığını incelemidir. Günümüzde, hermeneutics, çoğunlukla, küresel pazarın çıkarlarını doğrudan veya eleştiri yoluyla dolaylı olarak meşrulaştıran inceleme pratiğine indirgenmiştir: Bireylerin birbirinin bilincini nasıl ortaklaşa örgütlediğini, anlamı nasıl yarattığını, bireylerin paylaştıkları sosyal yaşamı nasıl inşa ettiklerini inceler.

Yorbmlama teorisi eski Yunan'a kadar geri gider. Ortaçağ'da ve Rönesans döneminde, teolojik çalışmanın önemli bir dalı olarak ortaya çıkar. **Geleneksel hermeneutics** sanatsal, edebi ve dinsel metinler ve

önemli yasaların yorumunun incelenmesi ve bu incelemeler için kaide-ler/prensipier sunuyordu (yorumlama teorileri). Ardından, eski ve klasik kültürlerin incelenmesi de hermeneuticse eklenmiştir. **Alman romantizminin** çıkışıyla birlikte hermeneutics felsefi oldu; “Nasıl okunur?” sorusunun yerini “nasıl iletişimde bulunuruz?” sorusu aldı. Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey ve diğerlerinin başlattığı bu değişimi, Martin Heidegger ve öğrencisi Hans-Georg Gadamer’in getirdiği ontolojik dönüşüm takip etti: hermeneutics sadece sembolisel etkileşim değil, daha önemli insan hayatı ve varoluş ile ilgilenmeye başladı. Hermeneutics tarih, gelenek ve metin arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi oldu. Bu sırada, “metin/materyal hermeneutics” denen ve metnin kendisiyle uğraşan tür önem kazandı. Daha basitçe, günümüzdeki egemen hermeneutics anlayışı, sadece yazılı metni değil, yorumlama sürecine giren her şeyi içerir. Buna sözlü ve sözsüz iletişim, anlam, dil felsefesi ve göstergebilim de dahildir. Artık günümüzdeki hermeneutics’de örgütsel pratikler, kurumlar, ekonomik ve sosyal yapılar, kültür ve kültürel eşyalar metin olarak ele alınır. İnsan da metindir.

F. Schleiermacher ve W. Dilthey **romantist hermeneutics**’in önde gelen savunucularıdır. Onlara göre yorumcunun amacı metnin gerçeğini yakalamaktır. Romantik yorumlama sisteminde, tarihsel ve kültürel bağlam içindeki yorumlayıcı, tarihsel ve kültürel bağlam içindeki metni yorumluyor; yorumlamadaki amaç yazarın amacını/niyetini bulmaktır. Schleiermacher (1768-1834) ile başlayan değişimlerle hermeneutics anlamda metinsel yorum ve anlama teorisine dönüştürüldü. O zamana kadar gelen klasik hermeneutics teoride, hermeneutics genel olarak metnin anlaması zor parçalarını anlamak için araç ve teknik setleri sunma olarak anlaşılıyordu. Schleiermacher, hermeneuticsi metinleri anlama ve yorumlama teknikleri çerçevesinden çıkardı. Ona göre, bir metni yorumlamanın amacı yazarın orijinal niyet ettiği anlamı çıkartmaktır. Bu amaç doğrultusunda, yorumlama gramatik (nesnel) ve psikolojik (öznel) yana sahiptir. Gramatik yorumlama sadece gramerle sınırlı değildir; dil bağlamında metni anlama ve yorumlamadır. Psikolojik yorumlama, yazarın yaratıcı ve mental süreçlerini yeniden inşayı yapar veya yeniden-deneyimler.

Wilhelm Dilthey bir adım daha ileri giderek, hermeneuticsi genel epistemoloji statüsüne yükseltti. Dilthey’e göre (1876), doğa bilimleri açıklamayı amaçlarken, beşeri bilimler ve sosyal bilimlerin amacı anlamaktır. Dilthey’e göre Schleiermacher’ın genel kuramının varsayımları yasal sistem veya ekonomik sistem gibi yapıların yorumlanmasına da uzatılabilir.

Felsefi hermeneutics yorumlama ile ilgili felsefi konular üzerinde durarak katkı sağladı. Bu hermeneuticsin temel ilgisi her yorumlama eyleminde felsefi bağlamda inşa olarak nelerin olduğudur. Gelişmesi Martin Heidegger ve Hans-Georg Gadamer'in çalışmalarıyla olmuştur.

Diyalektik hermeneutics'in savunucusu Heidegger, varoluşçu ontolojik anlayışı hermeneutics'e getirir ve "anlamayı" insan varlığının temel kategorisi statüsüne yükseltir. Bu görüşe göre, bir nesne/metin sonsuz sayıda anlama sahip olabilir. Dolayısıyla, bu tür hermeneutics burada ve şimdi olan anlamı yakalamayla ilgilenir.²³

Gadamer, Heidegger'i izleyerek sistemli bir hermeneutics felsefesi geliştirdi. Gadamer (1989) okuyucu ve metin ayırımını reddeder; yorumlamanın amacının olduğunu yazarın amaçladığı anlamı kavrama olduğunu kabul etmez. Onların yerine, yorumlama eyleminde geleneklerin ve önyargıların üretici rollerinin olduğunu; yorumun doğasının metin ile yorumlayıcısı arasında bir diyalog olduğunu; ve yorumun yazar-niyetli-olmadığını belirtir. Bu yaklaşımı subjektivist ve görececi olarak niteleyen Betti'ye göre (1990), metin yorumlayıcının öznelliğinden bağımsız nesne olarak düşünülmemelidir; yorumun amacı metni yazarın orijinal niyetini bulmak olmalıdır.

Anlamanın tarihselliğini vurgulayan Gadamer'e göre, (1989) herhangi bir yorumlama eylemi, okuyan-yorumcunun "tüm/bütün" ile ilgili var olan anlayışı ile parçaların incelenmesi arasındaki devir/çember hareketi içinde yer almalıdır. Dikkat edilirse, bu Gadamer, hepimizin bilerek yaptığını parçalarına ayırmaya çalışmaktadır: Zaten insan ancak var olanlarla bir şeyi ilişkilendirerek anlayabilir. İngilizceyi bilmeyen, İngilizce metni okuyamaz; yemek yemeyi anlamlandırabilmek için neden yemek yediğimizi bilmemiz gerekir ve zaten biz bunu biliriz. Fakat bu bilme, yediğiyle gösteriş yapma gibi anlayış değil de sadece karın doyurma ile ilişkilendiren bir bilmeyse, yemek yemek ancak karın doyurma çerçevesi içinde anlamlandırılır. Dolayısıyla, tüm/bütün olarak nitelenin ne olduğunu ve gerçek anlamıyla tüm/bütün denecek karaktere (veya yeterliliğe) sahip olup olmadığını bilmek gerekir.

Metni yorumlama bağlamında, yorumlayıcı metne, metnin (parçanın) ait olduğu tarihsel-kültürel geleneğin (tümün) önceden-verdiği belli beklenti ve anlayışla yaklaşır. Gadamer (1989) tümü önceden anlayışımıza, "önyargı/peşin hükümler" (kelimenin nötr anlamıyla) adını verir. Kendi önyargılarımız kendi varlığımızın tarihsel gerçeğini oluşturur. Gadamer'in görüşünün aksine, önyargı kavramına yansız anlam veremeyiz, çünkü verdiğimiz anlam zaten yansız değildir. Bu bağlamda,

²³ Diyalektik kavramı karşılıklı konuşma ve tartışma anlamında kullanılmakta.

hepimiz tarihsel olarak belirlenmiş önyargılara sahibiz. Aslında, önyargıyı, tarihsel olarak kazanılmış yargılar olarak ele alırsak, her yargının bir veya birden fazla önyargılara dayandığını ve kendisinin de diğer bir yargı için önyargı olduğunu görürüz. Yani, önyargısız bir yargı olmaz, çünkü yargıya varamayız. Bu da, "önyargısız olma" gibi bir şeyin varlığını geçersiz yapar. Peşin hüküm verme önceden oluşmuş yargılara dayanarak çıkartılan bir sonuçtur. Peşin hükümlü olma diye birini suçladığımızda, aslında, geçersiz bir iddiada bulunmaktayız ve aslında yaptığımız, kendi önyargılarımıza (peşin hükümlerimize) uymayan bir sonucu böylece geçersiz ilan etmekteyiz ki bu da geçersizdir.

Gadamer'e göre, önyargılarımız kendi kültürel geleneğe katılmamızı gösterir ve anlama ufkumuzun sınırlarını ve potansiyelini tanımlar. Dolayısıyla, önyargı her anlamamanın zorunlu koşuludur. Gadamer her önyargıyı aynı tutmaz. Ona göre, anlamayı mümkün kılan meşru önyargılar veya üretici önyargılar vardır. Bir de, anlamayı engelleyen ve yanlış anlamaya götüren önyargılar vardır. Bu oldukça geçersiz bir ayırım, çünkü her önyargı kendine özgü anlamayı/yargıyı beraberinde getirir. Her önyargı kendini üretici ve meşru olarak niteler ve ötekini gayrimeşru ve geçersiz olarak sunar.

Gadamer'e göre bizim kendi önyargılarımızın doğruluğuna karşı çıkan bir metinle karşılaştığımızda kendi önyargımızın bilincine varabiliriz. Gadamer'in bu görüşü çok ender geçerlidir, çünkü biz kendi düşünce ve inançlarımıza aykırı olan metni okumayız, okumak istemeyiz; isteyerek veya istemeyerek okursak, kendi düşüncemizi desteklemek için metindeki düşünceleri kullanırız.

Gadamer'e göre, önyargılarımız sürekli olarak dikkat çekmeden çalıştığı için, farkına varmak imkansızdır; ancak uyarıldığında mümkün olur ki bu da ancak metinle karşılaşıldığında olabilir. Dolayısıyla, metni doğru anlama, bizim üretici olmayan önyargılarımızı askıya almakla mümkündür. Gülmünç! Böyle bir şey olmaz, çünkü zaten biz kendi görüşümüzü ve inancımızı üretici olarak görürüz; üretici olmayarak gördüğümüz an, zaten o bizim görüşümüz olmaktan çıkar. Ayrıca, Gadamer nesneliliği de ima ediyor ki, bu da hemen hemen olanaksızdır.

Heidegger ve Gadamer özne ve nesne ikilemini reddederler. Onlara göre, yorumlama bizim beynimizin kazandığı, metin dışında kalarak üretilen bir şey değildir; metnin ait olduğu geleneğe katılmadır. Anlama bir metnin anlamının yorumlayıcı ile metin arasındaki "konuşmadan" geçerek çıktığı diyalog karakterine sahiptir. Bu diyalogda yorumlayan metne sorar ve metin de karşılığında yorumlayana sorar. Metin tarafından sorulan soru yorumlayanın önyargısının doğruluğuna karşı çıkar.

Yorumlayan ve metin arasındaki bu diyalogun amacı (yorumlamanın amacı) metnin yanıt verdiği soruları bulmaktır.²⁴ Bir cümlemin anlamı yanıt verdiği soruya görecedir. Ancak bu soruyu bularak (bu cümlemin açıkladığı sorunun/konunun ne olduğunu bularak) bir metni gerçek anlamıyla anlayabiliriz. Bunu yapabilmek de kendi önyargılarımızı askıya almamızı gerektirir. Bunu yapan metni otantik olarak anlar.²⁵ Bu tür diyalog “ufukların birleşmesi/kaynaşmasıdır.” Bu kaynaşmada yorumlayan kendi önyargı ufkunu, metnin ufkuyla bütünleştirmek için genişletir.²⁶ Ufukların böyle bir birleşmesi etkili-tarih farkındalığını veya tarihsel olarak etkilenmiş bilişin farkındalığını gerektirir.²⁷ Bu kaynaşma, yorumlayıcı ait olduğu etken tarihsel süreci farkında yapar. Bu tür bir farkındalık, yorumlayanın kendi hermeneutics ufkunun farkındalığını ve yorumun bir diyalog olduğunu kabullenmeyi gerektirir.

Ufukların kaynaşması/birleşmesi, dolayısıyla tüm anlama dil aracılığıyla olur. Gadamer ve benzerleri için dil sadece bir araç değildir; dünyamız dil içinde ve dilden geçerek kurulur.

Schleiermacher ve Dilthey'e göre, metni anlamanın amacı orijinal yazarın yaratıcı sürecini yeniden-deneyimleme ve yeniden-üretmedir. Yani, metinsel analizin amacı yazarın amaçladığı anlamı anlamaktır. Unutmayalım, anlama veya yorumlama, anlama ve yorumlama için yapılmaz: Biz anlamaya çalışırız, çünkü anlamadan geçerek, anladığımızla ilgili olarak düşünceler oluşturur ve davranışlar belirler, ilişkilerimizi kurar ve yürütürüz. Yazarın yüklediği anlamı anlamak demek, yazarın amacını ve bu amaçla ne vermek veya ne almak istediğini bilmek demektir. İncil'de “yazarın amacını” inceleyenin amacı ne? Bizi aydınlatmak mı yoksa teolojik biliş ve bilinç yönetimi mi?)

²⁴ Dikkat ederseniz hala yorumu yapan ve yorumu yapılan var. Bu durumda, aslında metinde yüklenen anlamlar var (ki bunu yükleyen bir yazar veya toplum olabilir)ve bir de yüklenen anlamları taşıyan metni okuyanın yüklediği anlamlar var. Burada sorun/konu, yükleyen ve okuyan/yorumlayanın amaçları, aradıkları sonuçlar, okuyanın anlaması ile yükleyenin anlaması aynı veya farklı olmasının getirdiği sonuçlar gibi konular/sorunlardır.

²⁵ Otantik anlama, yükleyenin kendi önyargılarını (ideolojik inşasını) ve bunun ardındaki nedenleri bulmak anlamıysa, bu çok doğrudur. Ama metinde ne dendiğini anlamıysa, bunun anlamı, yazarla empati kurma gibi bir şeydir ki, bunun anlamı kurnaz bir biliş yönetiminin kurbanı olmak demektir.

²⁶ Bunu zaten herkes yapar; bu nedenle ki metne katılır veya katılmaz. Asıl soruşturulması gereken, metnin önyargı ufkunun neden öyle ufuk olduğudur.

²⁷ Dikkat: Burada metni yazan kendi ufkunu sunuyor, okuyucunun ufkuyla kaynaştırmıyor. Kaynaştırmayı yapan yorumlayan/ okuyan.

Gadamer'e göre, metnin anlamı yazarın niyetinin ötesine gider, çünkü yorumlama sadece yeniden-üretme faaliyeti değildir; üretme faaliyetidir. Gadamer'in bu üretme anlatısı yanlış, çünkü yazar da okuyan da tarihsel olarak oluşmuş egemenliklerin ve mücadelelerin, yeniden üreticisidir. Dolayısıyla, yorumlayanın yaptığı üretim, yazarın amacına uygun ile tam tersi arasında bir yere düşen yeniden-üretmedir.

Gadamer'e göre anlam yazarın niyetiyle sınırlanmamıştır. Bu çok doğru, fakat bunu söyledikten sonra, yazarı bir kenara itmek veya "öldü" ilan etmek, oldukça gülünçtür; Çünkü yazar, kendi yazdığına yabancılaşma anlamı dışında, yüklediği içeriğin anlamlandırılması bağlamında ölürse, egemenlik de ölür; egemenlik, biliş yönetimi, davranış yönetimi ve ideolojik yönlendirme gibi kavramların hepsi de geçerliliğini yitirir. Şöyle açıklayalım: Herkes yaşamı boyu günlük üretim ilişkilerinde hem yazar hem de yorumlayan konumundadır. Buna güç ve çıkar ilişkilerini katalım: Yazabilmek (üretebilmek, güç uygulayabilmek, metnin içeriğini doldurabilmek), yazamayanlar üzerinde güce ve avantaja sahip olmak demektir. Yazabilen güç sadece yazma üzerinde egemenlik kurmaz, aynı zamanda okuma/yorumlama üzerinde de egemenlik kurar; hatta okutmaz bile; farklı okumayı yasaklar ve cezalandırır; ya da kurnaz bir şekilde "okumada özgürsünüz" der, ama anlam inşasının egemen ve alternatifleri belirleyerek yayar. Böylece, okuyanın /yorumlayanın önünde birkaç alternatif kalır: yorumunu egemen yönelimler çerçeveleri içinde yapmak ya da egemen çerçevelerle çeşitli ölçüde örtüşen veya örtüşmeyen alternatif çerçeveler içinde yapmak. İstenmeyen alternatif çerçeveler içinde yorum yapmak, mahalle baskısından "vatan haini, bölücü veya terörist" diye infaz edilemeye kadar giden sonuçlar getirdiği için, riskli anlamlandırma seçeneği olur. Dolayısıyla, okuyanın nasıl okuduğunu anlamak, okuyanın yönelimini anlamaktır. Bu da, giderek, okuyanın yazarların çıkarları doğrultusunda okumalar yapması için nasıl kontrol edilmesi gerektiğini araştırma ve bilmeyi getirir. Dolayısıyla, günümüzdeki kültürel incelemecilerin, söylem analizi yapanların, yorumsamacıların, fenomenologların ve post-yapısalcıların Gadamer'in görüşlerine sarılmaları oldukça doğaldır.

Dikkat ederse, Gadamer ve benzerleri için, temel ilgi yorumlayan (okuyan, alıcı) üzerinde toplanmıştır. Betti ve benzerleri için ise, temel ilgi yükleyenin amacı ve aradığı üzerinedir. Birincisi yorumlayanı /okuyanı ve nasıl okuduğunu anlamaya çalışırken, ikincisi yazanı ve amacını anlamayı hedeflemektedir. Ama yazar "tanrı" veya "tanrının dünyadaki elçileri veya sözcüleri" ise, yazarın amacını anlamak demek, ilah olanı, tanrının sözünü, alternatif soruşturmayı "sapma" veya "dinsizlik" olarak gayri-meşrulaştırarak "yeniden-üretmek" demektir.

“Critical hermeneutics” kuramcılarının göre, yorumlamanın amacı, diğer şeyler arasında, metnin ideolojik yanının incelenmesidir. Bu hermeneutics Karl Marx, F. W. Nietzsche ve S. Freud’un düşüncelerine dayanarak geliştirilmiştir. Marx ve Freud’a göre, gerçek olarak düşünülenler, sadece dolaylı olarak farkında olduğumuz güçler tarafından biçimlendirilir ve yönetilir. Bu görüşe göre, metin güç ve ideolojik yükten bağımsız değildir. Bu bağlamda amaç, metindeki ideolojik yapıyı bulmak ve analiz etmektir.

Post-yapısalcı hermeneutics’de özne merkezdeki yerini ve önemini kaybetmiştir. İnsan, diğeri/öteki olarak veya metin olarak, merkezden edilmiştir. Metin sonsuz anlamlara sahiptir ve diğer metinler ağında bir metindir. Postyapısalcılar, şimdi ve buradaki anlamı yakalamaya çalışırlar. Okuyucunun yorumlama faaliyeti üzerine odaklanırlar. Post-yapısalcılıkta “dışarıdaki gerçek” görüşü yerini, “algılayan tarafından deneyimlenen gerçek” görüşüne bırakır. Bu görüşe göre, mesajın alıcısı, mesajın bir ögesidir. Enformasyon ancak bağlam içindeyse enformasyondur. Bireyler, düşünsel dünyaları söylemsel yapılardan veya dünya hakkında konuşma ve hayal etme yollarından oluşan kültürel yapılardır. İnsanların dünyası, sadece çoklu ve farklı değil, aynı zamanda birbiriyle etkileşen ve kültürel olarak yaşanan sembol alanlarından, özellikle dilden geçerek inşa edilmiştir. Bütün kültürler anlam verme pratikleri şebekesidir. Dolayısıyla, bütün yorumlar kültürel perspektif tarafından koşullanır ve semboller ve pratikler ile aracılanır. Yorumlama önceden var olan gerçeği veya nesnel olarak orada duran anlamı çıkartma olarak değil, yorumlayıcılar tarafından kendi düşünsel dünyasının bağlamı içinde anlamı öne sürmedir.²⁸ Mesaj ve yorumu nesnel olarak doğru olamaz, çünkü her ikisi de belirleyici ve çoğu kez birbiri içine geçmiş kültürel ve kişisel güçlerle inşa edilmiştir. Kültürün yorumunda kültür, kültür dünyasını kuran ve kültürel pratikleri ve anlamları kontrol eden diskorslar/söylemler seti olarak ele alınır.

Yorumsamacı araştırmada yapılandırılmamış-söyleşi, fokus grup, katılımcı gözlem gibi veri toplama teknikleri kullanılır.

²⁸ Bu size, etki olmadığını söyleyen ve önemli olanın “izleyicinin medya ile ne yaptığıdır” diyerek siyasal ve ekonomik güç yapılarının çıkarlarını geçekleştirme işine giren meşrulaştırmayı ve biliş yönetimini anlatmıyor mu? “Döner mi yoksa pizza mı?” sorusuna yanıtı, özgür ve bağımsız çözümlenmeler yapan BEN/özne karar veriyor; tüm reklamlar, promosyonlar, baskılar, biliş ve davranış yönetimi için yapılanların hiçbir etkisi yok, çünkü BEN çözümlüyor. O zaman neden reklamlara trilyonlar harcıyorlar dersiniz?

FENOMENOLOJİNİN GELİŞİ

Fenomenoloji de, özellikle 1980'lerden sonra, bireysel olanın açıklanmasının yüceltilmesiyle, yorumsamacılıkla (hermeneutics) ortaklaşa, iletişim alanında önem kazanmıştır.

Fenomenoloji, 1900 başında Husserl ile başlamıştır. 1903'ten itibaren Munich'de, sonra da Göttingen'de ilk fenomenolojik çevreler kurulmuştur. Husserl'den etkilenen düşünürler arasında Martin Heidegger, Eugen Fink, Jan Patocka, M. Merleau-Ponty ve Marc Richir vardır.

Fenomenoloji aynı isimden kaynaklanan felsefeye dayanır. Fenomenoloji yaklaşımında kişilerin günlük yaşamındaki öznel tecrübeler ve yaşamı/dünyayı yorumlamalarına değinilir. Kişilerin günlük yaşamındaki bu tecrübeler ve yorumlamalar niteliksel olarak tanımlayıcı şekilde değerlendirilir. Fenomenolojik yaklaşım, çoğu kez katılımcı gözleme dayanan ve betimleyici seviyede kalan açıklamaları içerir.

Fenomenolojinin ortaya çıkışı pozitivistizm karşı antipositivizm ile ilgilidir. Sosyolojide antipositivist yaklaşımları üç düşünce okulu temsil eder; Fenomenoloji, Etnometodoloji ve sembolik etkileşim. Her üçünün de ortak yönleri, fenomenle ilgilenmeleridir. "Şeyleri biz doğrudan duyularımızla, günlük yaşantımızı sürdürürken anlarız" ortak görüşünü benimserler; niceliksele karşılık niteliksel yöntemlere ağırlık verirler.

ÇATIŞMA TEORİSİ VE RADİKAL MEDYA ELEŞTİRİSİ

Çatışma teorisi, Marx, Weber ve özellikle Simmel'den etkilenen "Marksist olmayan çatışma yaklaşımıdır. Bu çatışma fonksiyonalizmi kuramının geliştirenlerin kitlelerden korkuya tepkisi, liberal demokratik kuramcılarinki gibidir; yapısal fonksiyonalizmin çatışmayı yok sayan ve bütünleşme arayan altyapılar anlayışını kabul etmezler. Bu yaklaşımda amaç, kitlelerden korkuya çare olarak ve kitleleri kontrol için, kitlelerin toplumsal egemenlik süreçlerine seçim ve sivil örgüt süreçleriyle katılmalarını yaygınlaştırarak geniş tabanlı bir meşrulaştırma elde etmek ve sürdürmek istenir. Bu yaklaşımdan 20. yüzyılın başında yoğun bir şekilde etkilenen ve yaklaşımı geliştirenler Dewey, Parks, Cooley, Blumer ve Mead olmuştur. Radikal medya eleştirisi sunan bu aydınlar iletişim kurumlarının demokratik toplumun gelişmesinde olumlu görevlere sahip olduğuna inanırlar. Baskı ve terör yerine "bireycilikle" "toplumculuğu" birleştiren demokratik ilişki düzeninin geliştirilmesini savunurlar. Medyada tekelleşme, sahiplik yapısı ve kültürü işlerler.

Radikal medya eleştirisi başlangıçlarında Alman düşünürleri tarafından savunuldu: Carl Bücher ve Ferdinand Tönnies siyasal ekonomi yaklaşımını kurdu ve geliştirdi. Karl Kraus medya gücü ve medya

diskorsunun kültürel-dilsel eleştirisini geliştirdi.²⁹ Hepsi de kapitalizmin radikal eleştiricileriydi, fakat hiçbiri kendini Marksist olarak nitelemedi. Marksizmin belli yanlarını alan ve benimseyen idealist akımları, Gramsci “sade/pure idealizm” ve bu kişileri de “sade entelektüeller” olarak niteler. Gramsci’ye göre (1971: 390), bu entelektüeller, egemen sınıfların en yaygın ideolojilerinin biçimlendiricisi, geliştiricisi ve ülkelerindeki entelektüel grupların liderleri olarak çalışırlar; bağlı oldukları sosyal grubun cephaneliğine yeni silahlar sağlamak için, felsefi idealizmleri içine Marksizmin öğelerini yerleştirirler.

Yirminci yüzyılın başında, “*Kamuoyu ve Kalabalık*” (1901) yapıtında Tarde’nin analizi kitle iletişimin gelişmesiyle getirilen sosyo-kültürel devrimin kolektif psikolojinin önemini ilk kez vurgulayan yaptı. Yeni tür bir izleyici türlerini gördü ve onları “kamular/halklar” olarak niteledi. Kitle iletişimi araçlarının onları kontrol ettiğini belirtti. Avrupa’da eğitim gören Robert E. Park, Tarde ve Tönnies’in fikirlerini Amerika’ya taşıdı. Amerika’da radikal medya eleştirisinin ilk örnekleri arasında “*Brass Check*” (1920) yapıtıyla Upton Sinclair’i verebiliriz.

Çatışma teorisi ve radikal medya eleştirisi “egemen paradigma olamadı. Fakat 1960’lardan sonra, “çatışma fonksiyonalizmi” ile birlikte önem kazanmaya başladı. Radikal medya yaklaşımları Amerikan türü liberal-demokratik “demokratikleşme” anlayışından neo-Gramscian ve Bourdieu’dan etkilenen yaklaşımlara kadar değişir.³⁰ Hatta bazıları Marksizmi de radikal teori ve analiz içine yerleştirir. Dolayısıyla, radikal teori ve analiz, oldukça çeşitli ve zengin yaklaşımları içerir.

LIBERAL DEMOKRATİK GÖRÜŞ VE CHİCAGO OKULU

Chicago Okulu, Chicago Üniversitesi’nde gelişmiş olan liberal demokratik sosyoloji (ve iletişim) anlayışı için kullanılan isimdir. Bu okul, yukarıda üzerinde durulan, radikal medya analizi ve çatışma teorisi içinde yer alır.

Rıza Üretimiyle Korkanı Rahatlatma

Kitlelerin demokratik talepleri yüzünden endişeye düşen ve korkanların önemli bir kısmı, çözümünü korku salmada ve sindirmede aradı ve bu çözüm yolunun kullanılması hala devam etmektedir. Bir kısmı da, rıza yoluyla ikna ve katılma duygusu işleyerek demokrasiyi geliştirme,

²⁹ “Discourse” asla söylem değildir; söylem yanlış-yönlendirici olduğu için, dil bilimciler doğru bir Türkçe karşılık buluncaya kadar, “diskors” kullanacağız.

³⁰ Radikal medya ile ilgili fazla bilgi ve kaynak için bkz: Sandoval, M. and Fuchs, C.,2009; Vatikiotis, 2005 ve Pajnik and Downing, 2008.

demokratikleşme gerekliliğini öne sürdüler. Bu yaklaşımlar da yine etki üzerinde dururlar, fakat toplumun devrimle değişimi veya ciddi dönüşümü değil, toplumun gelişmesinin kaçınılmazlığı (olması gerektiği) üzerinde dururlar; yapı eleştirisi sunarlar ve değişim ve gelişmeye karşı olan tedbirlerin "demokratik ölçülere göre" olması gerektiğini savunurlar. Gerçi aralarında önemli farklar olmasına rağmen, bu ve tutucu yaklaşımlarla gelen görüşler, toplumun var olan yapısını ve toplum için ve toplumlar arası egemenliği desteklemek ve korumak için, yapısal değişim çabalarına karşı olarak, ortaya atılmıştır. Bilim adamları bu "bilimsel" tutumlarını da, sadece görüş biçimleriyle değil, aynı zamanda günlük egemen toplumsal gündemlerin iletişimine katılma biçimlerinde de göstermişlerdir. Örneğin, Tocqueville, 1848 Paris olaylarında, "cumhuriyeti korumak" için işçi hareketinin kan dökerek bastırılmasına tepki göstermemiştir. Comte, Paris ayaklanmalarına katılanları "kızılılar" ve "büyük devrimin maymunları" olarak nitelemiştir. Bu siyasal anlamda gerici ve tutucuların yanında, "ilerici" olanlar da ırkçı görevlerine sadık kalmadan geri durmamışlardır: Durkheim devrimi mucize kadar olanaksız görmesine ve hiçbir harekete katılmamasına rağmen, onun fikrinde olanlar Fransız sosyalist partisinin sağ kanadında reformcu bir grup kurmaya çalıştılar. Birinci Dünya Savaşı'nda, liberal/ilerici Durkheim ve yandaşları "ulusal davayı" coşkuyla desteklediler. İlerici ve demokrat Alman sosyologlar (Simmel, Sombart, Tönnies ve Weber), aynı şekilde, kendi ülkelerinin ulusal davasının tek doğru ve haklı dava olduğunu savunup Reich'in savaş çabalarına katkıda buldular. 1918'de geleneksel Prusya devleti tehlike altına girdiğinde, bu aydınlar durumdan çok endişe ettiler. Örneğin, 18 Ekim 1918'de, işçi hareketlerine ve istikrarsızlıklara karşı kurtuluşu Amerikan yardımında gören Weber annesine şöyle yazıyordu: *"Eğer her şey kötü giderse, sevelim ya da sevmeyelim, Amerikalılara düzeni yeniden kurmak için izin vermek zorunda kalacağız"* (Thernburn, 1976:140).

İngiltere'nin 19. yüzyıl koşullarında liberal-demokrat (=ilerici) eğilimi temsil eden Spencer, toplumu biyolojik organizmaya benzetir ve toplumsal değişimi evrensel bir süreç olarak tanımlar. Fakat Comte'un aksine, toplumsal örgütü yaklaşımına temel olarak alır. Spencer'e göre, insan ve toplumsal örgütler, canlı organizmalarda olduğu gibi, hacimce büyürken aynı zamanda yapıda da büyürler, parçaları çoğalır ve farklılaşır. İkel grup basit artma ile hiçbir zaman büyük bir hacme ulaşamaz. Hacim büyüdükçe yayılır, yayıldıkça parçaları birbirini tutmaz hale gelir, sonuçta gruplar veya kabilelere ayrılır. Bu ayrılan kabileler, gruplar, oymaklar zamanla birbirinden tamamen farklılaşır. Bu süreç çoğu kez, bazılarının yok olması ve ötekilerin büyüme ve yeniden bölünmesiyle

devam eder. Geniş bir toplumun oluşması, bu bölünmelerle ortaya çıkan farklılıkları devamlı olarak tekrarlar. Bu arada çekişmeler, savaşlar, bazılarının yok olması ve ötekilerinin büyüme ve yeniden bölünmesi devam eder. Geniş bir toplumun oluşması, bu bölünmelerle ortaya çıkan farklılıkları yok etmeyen birleşmelerle oluşur. Bu birleşmeler bazen sürekli, bazen süresizdir. Toplumsal örgütler büyüdükçe ve fonksiyonel benzersizliğe ve artan bütünleşmeye yönelir. Aynı zamanda artan kesinlik oluşur. Yavaş yavaş büyüyen düzenlemeler kesinlik kazanır, gelenekler yasalara geçer. Başlangıçta birbirinin içine girmiş kurumlar birbirinden ayrılır ve yapının farklı parçası olur. Kısaca, büyüme, farklılaşma ve bütünleşme süreci sonunda toplumlar askeri yapıdan endüstriyel yapıya doğru gelişir. Sınai toplumlarında, sözleşmeye dayanan ilişkiler, bireysel girişimler, gönüllü ortak ilişkiler, korunan kişi hakları, kendini dizginleme ve sürekli barış egemendir (Spencer, 1892). Spencer'in bu görüşü, bir zamanlar "ilerici/progressive" denenenlerin ve şimdi de liberal-çoğulcu görüşlerin temelini yansıtır.

Dikkatini çoğunlukla "ortak bilinç" etrafında toplayan Durkheim'a göre, toplum yapısı veya düzenlemeler yerel, biyolojik ve psikolojik güçlerin yanında, insan davranışının temel belirleyicisidir. Toplumda kişinin altına girdiği denetim fiziki değil, "ahlaki", yani toplumsaldır. İnsan, kendi yasasını kaba güçle kabule zorlayan maddi çevreden almaz, insandan üstün olan "ortak bilinç"ten alır. İnsan bu "üstün" bilincin farkındadır, çünkü yaşamının "daha büyük ve daha iyi parçası" (örneğin ahlaki değerler, inançlar) vücudun yaşamından öteye geçer. Böylece insan, vücudun boyunduruğundan kaçır fakat toplumun boyunduruğuna girer; (Açıkçası, maddi varlık ve gereksinimler yaşamı belirlemeyi demek istiyor). Toplum ortak inançların, kuralların ve değerlerin oluşturduğu ideolojik bir birliktir. Bu birlik insanları varlıklarına ve etkinliklerine bir amaç vererek birbirine bağlar. Yani Durkheim'a göre, toplumsal denetim kötü bir şey değildir ve işbölümü toplumda dayanışma yaratır (Gouldner, 1970:122). Durkheim hem devlet gücünü ve toplumu insanın üstünde ve ötesinde görür, hem de bu gücün ideolojisini egemen gerçek olarak kabul eder. Durkheim toplumsal değerleri (kültür ve iletişimi) model oluşturan ve toplumsal bakımdan denge sağlayan güçler olarak görür. Bu değerler kişilerin topluma bağlanmasına ve toplumun dayanışmasına katkıda bulunur. Durkheim çağdaş toplumun "hastalıklarının" nedenini ahlakta bulur. Toplum ekonomik yoksulluktan değil, "tehlikeli ahlak yoksulluğundan" acı çekmektedir. Buna çözüm olarak, Durkheim ticari ve endüstriyel meslekler için bir ahlak sisteminin kurumlaştırılmasını savunur. Düzen için ordudan ve ahlak için kiliseden örnek alarak kapitalist ekonominin yeniden düzenlenmesini öngörür.

Bu da işçi ve işveren temsilcilerinin oluşturduğu profesyonel örgütle sağlanacaktı. Bu örgütün işlevi, topluma ahlak, disiplin ve toplumsal bağlılık vermektir.³¹

Durkheim'a göre belli bir bölgede birbiriyle ilişkide olan kişilerin sayıları artar. Durkheim buna ahlaki yoğunluk adını verir. Bu yoğunluk doğal olarak açıklanamayacak biçimde taşıma ve iletişim araçlarında kendini gösteren "maddi yoğunluk" ile bağlıdır. Artan kalabalık yaşama savaşını daha da acımasız hale getirirken, artan iş bölümünü belirler. İnsanların buldukları bölgedeki durumlarına ve iletişim yollarının sayısına ve doğasına göre değişen, birleşerek ortaya getirdiği sistem, toplumsal yaşamın üzerinde yükseldiği tabanı oluşturur.

Bu dönemde iletişim, sistemli diskorsun/ilişkinin farklı ve saptanabilir konusu/öznesi olarak görüldü. İletişimin ele alınmasının nedenlerinin başında teknolojilerinin ve sistemlerinin geliştirilmesi, bunların toplum yönetimi ve kontrol için kullanıma olasılıklarını ortaya çıkarması ve bilimsel araştırmanın geliştirilmesi gelir. Tartışmamızın temelini oluşturan kitlelerin demokratik taleplerinin karşılanmaması için kontrol mekanizmalarının geliştirilerek kapitalist sistemi koruma ve geliştirme gereksiniminin kitlelerin başkaldırısıyla çıktığıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda Amerikan halkını savaşa ikna gereksinimi ve Avrupa'da Faşizm /Nazizm ile kitlelerin yönlendirilmesindeki başarılar, iletişimin kontrolüyle (baskı ve korku yanında, özellikle ikna ve propagandayla) olan ilgi devletin ve özel kurumların desteğiyle arttı. İletişimin akademik disiplin olarak oluşmasına ve kuram ve araştırmaların gelişmesine katkıyı, örneğin Walter Lippmann'ın yapıtlarından sonra, Harold Lasswell'in "*Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Teknikleri*" çalışması yapmıştır. Bu çalışmada propagandayı, ayrı bireyleri bir bütünleşmiş kitleye kaynaştıran, modern dünyanın en etkili güçlerinden biri olarak niteledi.

Dewey, Cooley ve benzerlerinin getirdiği gelenekte iletişim kuramının teorik temeli iletişimi yapılanmış sosyal bir sistem olarak görmeye dayanıyordu. Bu bağlamda ilgi, siyasal amaçlar için sosyal kontrolün (siyasal yönetimle kontrolün) nasıl sağlanacağıydı. Bu gelenek içinde, iletişimde sosyolojinin ve siyaset biliminin kuramlarının uygulandığını görürüz.

³¹ İşveren kavramı kapitalist kavramı yerine kullanılır. Bu kullanım, kapitalisti perde ardına iter; kapitalisti "çalışanların karnını doyuran insan" yapar; toplumsal sorumluluğu işçi ve işveren ilişkisine mal eder: Sorunlar ve çözümler işçi ve işveren yöneticilerin tutumlarında yatar, sistemin örgütlenişinde değil.

Chicago Üniversitesi

Amerika'da sosyoloji, işçi mücadelesinin en yoğun olduğu Chicago kentinde, 1892'de kurulan Chicago Üniversitesi'nde gelişti. Burada sosyologlar, sekiz saat iş kampanyasına, dört işçi liderinin asıldığı Haymark Olayı'na, yirmi beş işçinin Pullman'ın çağırdığı federal askerler tarafından katledilmesine ve grevlerin sürekli şekilde kanlı yöntemlerle bastırılmasına tanık oldular. Bunlarla ilgilenme yerine, örneğin, etnik grupların Chicago'daki hayatı nasıl anlamlandırdıkları üzerinde durdular; toplumsal olaylardan çok, firma ekonomisinin yönetim ve düzenlenmesi ile ilgilendiler. İnsanların yaşamlarına baktıklarında, onların yaşam koşulları ve mücadeleleri yerine, örneğin, E. Ross'un yaptığı gibi, Amerika'daki göçmen işçilerin "domuz gibi yaşamından", "hayvanca zevk ve kavgalarından", "Amerikan kanına" ve "ırkın gururuna," karşı tehlike oluşturduklarından söz ettiler (Thernburn, 1976:239).

Chicago Üniversitesi Rockefeller'in parası ile kurulmuştu. *Journal of Sociology* bu üniversitede yayınlanmaya başladığında, sosyolojinin, "Amerika'nın en büyük hırsız tarafından kurulan bir eğitim kurumu" ile ilişkisini yeren sayısız kızgın mektup aldı. Yayıncı bu mektuplara oldukça "yansız bilimsel" biçimde yanıt verdi: "*Biz endüstriyel örgütlenmenin hırsızlık olduğu varsayımına ve ilerleme olduğu karşı varsayımına karşıyız. Son gerçek şüphesiz bu iki aşırı ucun arasında bir yerde yatıyor: Yani, bölümleri adil kişiler tarafından yönetilen, doğru ilkelerle denetlenen ve sınırlanan iyileştirilmiş örgütlenme, ilerlemiş bir toplumsal koşula işaret edecektir*" (Thernburn, 1976:237).

1940'lardaki egemen yönelime ve tutucu geleneğe Chicago Üniversitesi de katıldı: Survey araştırması yönünde uzmanlaşmış bir Chicago'ya dönüştü. 1940'larda, Chicago Üniversitesi de *İletişim Komitesi* kurarak propaganda işinden "payını" alma işine girdi.

Chicago Okulu ve İletişim

İletişimde, akademik girişimini iletişim alanına ayırmış aydınlardan oluşan bir "Chicago Okulu" diye okul yoktur. Chicago Okulu sosyoloji alanında çalışan aydınlardan oluşan bir okuldu. İletişim bu okulun temel ilgi alanı değildi, iletişim diye bir alt-bölümleri veya özellikle iletişim diye bir alanda çalıştıklarını belirtenler de yoktu. Carey (1996) ve Pooley ve Katz'ın belirttiği gibi (2008) Chicago Üniversitesi sosyologlarının iletişimle ilgileri çok azdır. Ama iletişim literatürüne bakarsanız, Robert E. Park gibi Chicago kişilerinin başka şey öğretmedikleri hissine kapılırsınız. Aslında, Chicago Okulu'nun aydınlarının yaptıklarına bakarsanız, iletişim küçük bir yer kaplar; çünkü onlar "kolektif davranış"

ve bunun sosyal düzen ve düzensizlikteki yeri üzerinde odaklanırlar. Bunu yaparken de, demokrasinin gelişmesi için ve kamusal alanın açık tartışmayla işlemesi için kitle iletişimini gerekli görürler.

Chicago Üniversitesi'nin önemli üç entelektüeli, John Dewey, George H. Mead, R. E. Park ve Michigan Üniversitesi'nden Charles Cooley iletişimde liberal-demokratik kuramsal yaklaşımın kurucuları oldular: İletişimin demokrasinin reformuna hizmet edeceğini umut ettiler. Cooley'e göre (1909) kitle iletişimi araçları sayesinde ideal demokratik duruma dönüş mümkün olacaktı, çünkü fikirlerin serbest akımı herkesin siyasal karar verme sürecine katılmasını kolaylaştıracaktı. Benzer şekilde, Avrupa'da, örneğin Alman kuramcılar basın toplumunda "bütünleştirici" bir rol oynadığı, toplumu birbirine bağladığı, halkı önderli yaptığı, liderlerle halk arasında fikirler alışverişini sağladığı, enformasyon ihtiyaçlarını karşıladığı, toplumun aynası olduğu ve toplumun "ahlaklı bilinci" olarak çalıştığı görüşündeydiler (McQuail, 1994:73). Aynı paralelde, Dewey'e göre (1925, 1939) iletişim özgürlüğü, iletişim ve demokrasi tekelleşmeyle bozulmaya uğrar.

Dewey iletişimi daha çok ontolojik bağlamda bir toplumun önkoşulu olarak ele aldı. Ona göre toplum sadece iletişimle değil, iletişim içinde var olur; iletişim toplumun temelini oluşturur, çünkü iletişim yerel bireyleri birbirine bağlayan sosyal bağlar üretir ve ortak yaşamı mümkün kılar" (Lenert, 1998:15). Dewey 1935'te "*Bizim Özgür Olmayan Basını*" makalesi radikal medya analizine ilk örneklerdendir.

Okulun iletişimle ikincil ilgi olarak ilgilenenlerinden biri eski gazeteci ve Alman eğitimli olduğu için Avrupa'daki kamuoyu tartışmalarının farkında olan Robert E. Park'dır. Park'a göre (1921/1938) basın ve okuyan kamu/halk, daha eski ve geleneksel sosyal zamka sağlıklı ikame olarak çalışırlar. Park, Dewey'in (a) "toplum iletişim içinde ve iletişimden geçerek var olur" ve (b) iletişimi çatışma ve diğer "beyinler" ve kültürlerle çarpışma olarak nitelemesi fikri üzerine iletişim kuramını kurdu. Park (1938), Berlin Üniversitesi'nden Georg Simmel'in görüşünü yansıtarak, iletişimin hem rekabet hem de çatışmayı beslediğini ileri sürer; medya teknolojileri, toplum gibi mükemmel değildir ve yıkıcı güce sahiptir. Mead'in yaklaşımı kişilerarası iletişimde "sembolik etkileşim" kuramının gelişmesini ortaya çıkardı. Cooley, iletişimi ve toplumu Simmel'in grup-çatışması kuramına uygun bir biçimde anlamlandırdı.

Chicago Okulu'nun iletişimle ilgilenen, ama Chicago Üniversitesi'nden olmayan, bir diğer temsilcisi de Cooley olmuştur.³²

³² Cooley'in iletişim görüşü için bkz: İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 24 Kış-Bahar, 2007, s.135-169.

Cooley'e göre (1967):

- Toplum, anlaşılmaz şeylerden değil, insanlardan oluşmuştur.
- Toplum kişilerin toplamından öte bir şeydir. Toplumda, kişilerde göremeyeceğimiz, bir yaşam süreci, bir örgüt vardır. Kişileri inceleyip yan yana koyarak toplumu anlamaya çalışmak bizi yanlış yola götürür. İnsan grubunu ve toplumsal süreçleri oldukları gibi görmek zorundayız.
- Kişi toplumun ürünüdür: Kişide insan olan her şeyin bir toplumsal geçmişi, tarihi vardır. Yiyecek ve iklim gibi fiziksel etkiler bile toplumsal koşullar tarafından ayarlanmış ve değiştirilmiş olarak bize ulaşırlar.
- Kişi toplumdaki sadece "dışsal" anlamda ayrılabilir. Kişi, toplumla şekillenmiş bir beyin taşıdır ve toplumsal ilişki bellekte sürer.
- Kişi sadece toplumun parçası değildir, özgürdür. Fakat bu, toplumdan bağımsız davranma özgürlüğü değil, kişinin başkalarıyla ortaklaşmasından doğan bir özgürlüktür.

Cooley, toplumu muhafazası için gericiliğe sarılmak yerine demokrasinin gereklerine uymak gereğini savunmuştur: Eğer evrim kuramını kabul edersek, kişi ve toplum ilişkisini bir organik ilişki olarak görürüz. Kişi toplumsal bütünden ayrılamaz; onun yaşayan bir üyesidir. Öte yandan toplumsal bütün bir dereceye kadar kişilere bağlıdır, çünkü herkes ortak hayata bir şey katar. Bu nedenle, biz, farklı üyelerden oluşmuş özel bir görevi olan organik bir bütünüzdür. Kişiyi toplumdaki ayrı olarak düşünmek, toplumu kişiden ayrı olarak düşünmek kadar yapaydır. Bireycilik, toplumculuktan ahlaki açıdan ne aşağıdadır, ne de ondan önce gelir; ikisi de aynı şeyin birbirini tamamlayıcı yanı olarak daima birlikte var olmuşlardır.

Chicago Okulu'nun Marjinalleştirilmesi

Pooley'e göre (2008), Chicago sosyolojisi, 1930'larda, iki nedenle medya sosyolojisini güvensiz ayağa yerleştirdi: (1) İletişim alanı süregelen hükümet, vakıflar ve şirketlerin ilgi alanıydı ve bu ilgiye bağlıydı. (2) İletişim alanı sosyolojik olmayan entelektüel koordinatlara sahipti: tutum psikolojisi ve pazar araştırmasına dayanıyordu; Paul Lazarsfeld'in Columbia Üniversitesindeki "*Bureau of Applied Social Research*" merkezinde ve benzeri yerlerde yapılan kamuoyu araştırmalarıyla sürdürülen bireyci ve kısa-dönemli ikna kampanyaları merkeze yerleşmişti. Elbette kamuoyu ve kitle iletişimi birbiriyle ilişkilidir. Fakat sorun, kitle iletişim sosyolojisinin ikna üzerine odaklanan sosyal psikolojiye dayanmasıydı. 1930'larda, Chicago Okulu tarzı yaklaşımın yerini, Rockefeller Foundation gibi vakıf ve kuruluşların desteğindeki yeni uygulamalı ve proje merkezli kamuoyu araştırmaları aldı. Bryce, Tarde, Tonnies, A. Lawrence Lowell, Lippmann, Dewey ve Wallas gibi

insanlar süpürülüp bir kenara itildi. Bu itilişle, Chicago Okulu'nun, kolektif davranış anlayışına dayanan Avrupa geleneği reddedildi. *Public Opinion Quarterly* etrafında toplanan yeni güç merkezi, kişisel bağlar ve endüstriyle olan ilişkileriyle bilim ile endüstriyi bütünleştirdi. Bu bütünleşmede, endüstri, çıkarını sağlayan kuram ve araştırmaları desteklerken, desteklenenler de endüstriyi hayal kırıklığına uğratmadı.

Chicago Okulu'nun geleneği niteliksel analize dayanıyordu. 1920'ler ve 1930'larda siyasal ve ekonomik alanda ortaya çıkan gereksinimler, bilme ve kontrol için, nicel verilere dayanan ve hem siyasal hem de ekonomik güç odaklarına faydalı olan kuram ve araştırmaların ön plana çıkarılması gereğini doğurdu. Bu gereksinim ampirik yaklaşımın yükselmesini ve Chicago Okulu gibi okulların marjinal düşürülmesini getirdi. Bu sırada, kitle iletişimle ilgili ampirik araştırmalar, Columbia ve Yale üniversitesinde bu işi yapanların kurdukları merkezlerde gelişti.

Chicago Okulu'nun marjinal duruma düşmesi, aynı zamanda "sembolsel etkileşimin de, kişiler arası iletişimde, marjinal duruma düşmesini beraberinde getirdi. Fakat 1970'lerde Carey ile ve ardından 1980'lerdeki değişimle birlikte, Chicago Okulu aynen geri getirilmedi; sembolsel etkileşimcilik Chicago Okulu'nun eleştirel geleneğinden soyularak geri getirildi; çünkü etkileşimcilik gündelik hayatta bireyin öznel deneyimlerine dayanan yönelimler için oldukça faydalıydı.

Sembolsel (Sembolik) Etkileşim

Chicago Okulu'nun Herbert Blumer tarafından geliştirilen iletişimle ilgili teorisi sembolsel etkileşimdir. Sembolsel etkileşim sembollerle (örneğin yazıyla veya sözle söylenen kelimelerle) gerçekleştirilen ilişki veya faaliyettir. Bu anlayışa göre iletişim gerçeğin üretildiği, tutulduğu, tamir edildiği ve dönüştürüldüğü sembolsel süreçtir (Carey, 1985:21-23): İnsanlar şeylere, onlar için taşıdığı anlama bağlı olarak tepkide bulunurlar. Anlamlar sosyal ürünlerdir. Sosyal etkileşimden çıkar gelirler, sosyal etkileşimden çıkarılırlar. Sosyal aktörler yorum süreçlerinden geçerek durumlara, diğer insanlara ve kendilerine anlam atarlar (Blumer, 1969). İletişim, insanlar arasında etkileşimden geçerek anlam üretimidir ve paylaşılan anlamlı sembollerin yaratılması yoluyla olur; iletişim sosyal ilişkidir. İletişim bir mesajın bir göndericiden alıcıya transferi veya bir kişinin diğerine mesajlar göndermesi değildir.

Sembolsel etkileşim görüşü, 20. yüzyılın başlarında, Herbert Blumer'in liderliğinde Chicago Okulu ve Manford Kuhn'ın liderliğinde Iowa Okulu olarak iki ayrı kolda gelişti. Chicago Okulu sembolsel etkileşimin alan gözlemine dayanan "hümanist" yanını işlerken, Iowa Okulu ampirik araştırmaya dayanan bilimsel (scientific) dalını oluşturdu.

Blumer ve Kuhn Mead'in öğrencileriydi ve her iki dal da sembolsele etkileşimci yanlara sahiptir. Bu örtüşme kuramsal açıklamalarında görülür: İnsanlar reaksiyonda bulunanlar değil, aktörlerdir. İnsan faaliyetleri, dışsal uyarılardaki (obje, olay, davranışlardaki) anlamlar üzerine temellenir. Dışsal uyarılara atfedilen anlamlar, geçmiş sosyal etkileşimlerden çıkarılır ve sürekli olarak devam eden sosyal ilişkilerden geçerek değişikliğe uğrar. Eylemler, dürtüyle başlar, algılama (perception) ve alternatifleri tartarak bilinçli tercihle anlam yüklemeyi içerir.

"İletişim semboller aracılığıyla ve bu sembollerle gelen (kurulan) anlamlar yoluyla olur" denildiğinde, insanlar arası iletişim sözlü, yazılı, görüntülü semboller kullanarak anlam yaratma, anlam çıkartma ve paylaşma olarak ele alınır. Sembolsele süreçlerle kişisel ve sosyal gerçekler inşa edilir, tutulur, tamir edilir, dönüştürülür ve sosyal gerçekler üzerinde mücadele verilir. Mead'e göre iletişim toplumun biçimlenmesi ve tutulması için temeldir. Ortak sembol ve anlamların kullanımı bir gruba veya toplumu birleştiren güçtür.³³ Grubun ortak sembol ve anlamlarını kullanarak insanlar gruba kabul edilir. Birey diğerleriyle düzenli iletişim yoluyla toplumun bir üyesi olur.

Sembolsele etkileşimin günümüzdeki değişimine bakıldığında, üzerinde durulan konulardan başlayarak, yaklaşımın sosyal bilim içindeki pozisyonuna (duruşuna) kadar birçok şeyin farklılaştırıldığı görülür. Bir zamanlar egemen pozitivist nicel yaklaşıma zıt bir yerde duruyordu. Şimdi, yine zıt yerde durduğunu, Chicago Okulu'nun dili çerçevesi dışındaki bir post-yapısalcı dil kullanarak iddia ediyor: Egemenin liberal-demokratik karşıtıydı, şimdi karşıtlık iddiasıyla, egemeni destekleyen eleştirelilikle egemenin yanında yer alıyor. Okulun "kollektiflik" ve kollektif olanı anlama ruhunun yerine, Okulun reddettiği bireyci anlamlandırma çerçevesi içinde çalışmaktadır. Başta, Chicago Okulu'nu yerinden eden yönelim, politika-temelli, bireyi inceleyen, bireysel yorumlamaya odaklanan, kurum ve şirket çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik, "politika araştırması, yönetsel araştırma ve pazar araştırması" adlarıyla gelen yönelimdi. Şimdi sembolik etkileşimciler, bu yönelime bütünleşik, bu yönelime adapte olmuş durumdalar (Fine, 1993). Çeşitli etnografiler ve empresyonist öykülemeler yapmaktadırlar (Fontana, 2005). Ouassini (2005) ilginç bir şekilde, sembolsele etkileşimciliğin "çete" ve sembolsele etkileşimcilerin de "gangasterler" olarak, sokak gangasterleriyle aynı gangaster mentaliteyi kucakladığını belirtir: Sembolik etkileşimciler, gangasterler gibi, sürekli olarak çete (sembolsele etkileşim) içinde kimlik ve rol bulmaya çalışırlar.

³³ Bu tür durum analizi var olanı meşrulaştırır ve doğallaştırır.

AMERİKAN ANA AKIM SOSYOLOJİSİ VE İLETİŞİM

Amerika'da 1930'larda olan gelişmelerden biri de, sosyolojide, denge temeline dayanan tutucu bir geleneğin, yapısal işlevselcilik yaklaşımının egemen olmasıdır. Bu egemenlik 1960'a kadar sürdü. Ardından "orta yol fonksiyonalizm/görevselciliği" olarak devam etti.

Ana Akımın Toplum Anlayışı: Yapısal Görevselcilik

Ana akımın toplum anlayışı "yapısal görevselciliğe/işlevselciliğe" (structural functionalism) dayanır. Yapısal görevselcilik toplumun ne olduğu, nasıl işlediği, kendini nasıl sürdürdüğü, neden kurumların ve geleneklerin olduğu, yaşayan sistemin (toplumun) özelliklerinin ne olduğu, bu özelliklerin nasıl geliştiği ve tutulduğu sorularına yanıt arar.

"Functionalism" kavramını Durkheim kullanıp yaygınlaşmasını sağlamıştır. Malinowski ve Radcliffe-Brown, Durkheim'le çağdaş fonksiyonalizm arasında köprü kurmuştur. Gerçi Merton gibi fonksiyonalistler, bu iki antropolojik fonksiyonalistleri eleştirmişlerdir, ama etkileri hala devam etmektedir. Radcliffe-Brown'a göre, insanlar, canlı organizmalar gibi, bir bütün içinde, belli toplumsal ilişki setleriyle birbirine bağlıdır; kişiler toplumu terk edebilir veya yenileri gelebilir; toplum yapısının sürekliliği birimlerdeki değişikliklerle tahrip edilemez. Bu süreklilik toplumsal yaşam süreciyle sağlanır. Bu süreç, insanların birleştiği grupların ve kişilerin karşılıklı ilişki ve etkinliklerini içerir. *"Fonksiyon, birimler arasındaki ilişki setlerinden ve yapının sürekliliği bu birimlerin etkinliğinden oluşur"* (Radcliffe-Brown, 1967:126, 127).

Toplumsal sistemin kendini koruması için sürekli olarak karşılması gereken gereksinimleri vardır; görev (fonksiyon) bunları sağlamak için gerekli bir etkinliktir. "Fonksiyon," fayda ve görev veya faydalı görevdir. Toplumsal sistem belli bir görev birliğine sahiptir. Bu birliği içsel tutarlılık olarak ya da yeterli derecede bir bağlılık ile çalışan sistemin parçalarının bir durumu olarak tanımlarız. Bu içsel tutarlılıkla işleyen sistem çözülemeyecek ve ayarlanamayacak kalıcı bir çatışma ortaya çıkarılmaz. Örgütlenmiş ve düzenlenmiş muhalefet (siyasal partiler ve çıkar grupları) her toplumsal sistemin temel bir ögesidir (Radcliffe-Brown, 1967:126, 127). Toplum, tarihsel akışta, sürekliliği tehlikeye girmeden, yapısını değiştirebilir (Radcliffe-Brown, 1967:133). Aynı anlayışla çalışan Malinowski kültürleri incelemiş; sömürgeci güçlerle yerlilerin ilişkisini, sömürgecilik değil de, "kültürel temas" (Cultural contact) olarak nitelemiştir. Sömürgeciliği "kültürel temas" olarak nitelemek, İngiliz sömürgecilik ideolojisi ve yönetimi ile antropolojik yapısal-görevselci yaklaşımın birbirine ne denli uygun düştüğünü gösterir.

Amerikan sosyolojisinde egemenliği kuran fonksiyonalistlerin başında Parsons gelir. Parsons'a göre sistem, en basit anlamıyla, birimler ve birimler arası kalıplaşmış ilişkilerden oluşur. En küçük birim ilişkiye katılan aktörün rolüdür. En küçük ilişki bir aktörün diğerleriyle olan iletişimindeki kalıplaşmış karşılıklı ilişkidir. Parsons'un "etkinlik sistemi" şu özelliklere sahiptir: Kişi/aktör belli amaçlar peşindedir (yani aktiftir). Bu amaçlara erişmek için etkinlikte bulunur. Etkinlik, aktörün amacına ulaşmak için kullanacağı olanaklar üzerine yaptığı öznel karardır. Amaçlar ve olanaklar biyolojik çevre, kalıtsal ve biyolojik yapı gibi çeşitli koşullar altındadır. Neyin amaç olduğu ve ne çeşit olanakların seçileceği, düşünceler, kurallar ve değerler tarafından yönetilir (Parsons, 1937).

"Etkinlik sisteminde" aktörün girişimleri, bir boşlukta olmaz; aksine, kişinin bir konuma sahip olduğu (statüsü olduğu) ve kurallara göre belirlenmiş bir toplumsal durumda olur; statü ve roller çeşitli sistemlerde birbiriyle ilişkilidir ve birbirine bağlıdır; bu nedenle, birim etkinlikleri sistemlerin birbiriyle karşılıklı ilişkisi açısından görülmelidir; bu sistemler, statü sahibi aktörlerden oluşur; verildikleri rolleri kurallara uygun olarak oynayan bu aktörler toplumsal sistemi oluştururlar (Parsons, 1951).

Parsons, genel etkinlik sistemini kültürel, toplumsal, kişisel ve organik alt sistemler olarak ayırmış ve her sistemi ve alt sistemler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Parsons, bu sistemlerin ilişkisini "enformasyon kontrol hiyerarşisi" olarak belirler. "Sibernetik kontrol hiyerarşisi" diye adlandırdığı bu süreçte, kültür sistemi toplumsal sistemi, toplumsal sistem kişisel sistemi ve kişisel sistem organik sistemi enformasyon bakımından "ayarlar". Bunun yanında, organik kişiliğe, kişilik toplumsala ve toplumsal kültür sistemine gerekli olan enerjiyi sağlar. Kısaca, sistemler enformasyon ve enerji iletişiminde bulunurlar. Parsons 1960'ların sonunda, bu sistemler içinde ve arasındaki ilişkileri genel "sembolik değiş tokuş (mübadele)" olarak nitelmiştir (Parsons, 1970).

Parsons'un toplumsal sistemi, klasiklerde olduğu gibi, içsel uyumluluğa dayanan sürekli bir denge içindedir. Toplumda sistemi ciddi bir şekilde rahatsız edecek, sürekli olarak sıkıntıya sokacak ve hatta radikal bir şekilde yapısını değiştirecek zorunlu hiçbir şey yoktur.

Parsons'a göre **toplum değişimi**, organizmasal, kişisel, toplumsal ve kültürel sistemlerin artan biçimde birbirinden görevsel farklılaşması, yekpareleşmesi (bütünleşmesi) ve yeni bütünleşmeyi sağlayan yapıların çıkışı, alt sistemlerin ve genel sistemin sağ kalma kapasitelerinin "yükseltmesi" konularını içerir. Yani, toplumsal değişim, genel sistemin, sistemi oluşturan alt ve alt alt sistemlerin birbirinden fonksiyon bakımından farklılaşması ve ayarlanması genel sisteme bütünleşmesi

ve kapasiteleri yükseltilecek büyümesi ve gelişmesi demektir. Berghé'ye göre (1963) bütünleşme mükemmel değildir, fakat toplumsal sistemler temelde dinamik denge halindedir. Toplumsal denetim ve ayarlama mekanizmaları sistemin istikrarını ve süregelen durumunu korur; kötü-işlevler, gerilimler ve sapmalar olur, fakat bunlar uzun sürmezler: ya kendilerini çözmeye yönelirler ya da uzun sürede kurumsallaştırılırlar; değişim derece derece ayarlama şeklinde olur, ansızın "devrimci" şekilde olmaz. Değişim temel olarak üç kaynaktan gelir: (a) sistemin dıştan gelen değişime ayarlanması; (b) yapısal ve görevsel farklılaşmadan geçerek olan "büyüme"; (c) toplumun içindeki grupların ya da üyelerin keşifleri, ya da yenilikleri.

Toplumsal "bütünlüğü" yapan en temel ve önemli öge "değer birliğidir". Değer sistemi toplumsal kültürel sistemin en "istikrarlı" ögesidir.

Kuramın Eleştirisi ve Ortayol Fonksiyonalizmi

Yapısal görevselcilik tarihsizdir: Evrensel bir yapı sunar. Toplum değişimiyle ilgili geçerli bir kuramsal çerçeve sunmaz. Yöntemsel olarak, gerçek toplumlar yerine soyut sosyal sistemle uğraşır. Karşılaşır-malı analize izin vermez. Parsons'un fonksiyonalizmi tutucudur.

Merton (1968) Fonksiyonalizmin bu sorunlarına çözüm olarak "orta yol fonksiyonalizmini" geliştirmiştir. Merton'a göre fonksiyonalizmin tutuculuğu antropolojik fonksiyonalizmin sosyolojik fonksiyonalizme olan etkisindedir. Bu etkiden kurtulmak için, üç temel varsayımı tartışarak değişiklikler getirmiştir.

Toplumun fonksiyonel (=yararlı etkinlik) birliği varsayımı: Merton, "her kültür açısından standartlaştırılmış etkinliğin ve inancın, toplumun tümü ve toplumda yaşayan kişiler için aynı şekilde işlediği (yararlı olduğu) bir yüksek derecede bütünleşmeye her toplum sahip değildir," diye bu varsayımı eleştirdi. Herhangi bir etkinlik, kişiler, alt gruplar, toplumsal yapı ve kültür için ayrı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu sonuçlar bazıları için yararlı, bazıları için aksi olabilir.

Fonksiyonalizmin evrensel oluşu varsayımı: Her uygarlıkta, her gelenek-görenekte, maddi nesne, düşünce ve inançlar aynı hayati görevi yerine getirirler (Malinowsky). Merton bunu şöyle yumuşattı: Kalıcı kültürel yapılar, doğrudan baskı veya dolaylı ikna yoluyla net bir görevsel sonuçlar dengesine sahiptir. Var olan kültür yapılarının görevini yapmayan (veya normal yapmayan) sonuçları da vardır.

Vazgeçilmezlik varsayımı: Her kültürde, düşünce ve inançlar belli hayati görevler görürler, bu görevleri başarmak zorundadırlar ve çalışan bütünü "vazgeçilmez" parçalarını temsil ederler (Malinowski). Merton bu "vazgeçilemez" parçanın birim mi (örneğin maddi nesne,

kurum mu), yoksa görev mi olduğunu tartıştıktan ve her ikisinin de vazgeçilemez olarak ele alındığını belirttikten sonra varsayımın kısıtlı olduğunu savunmuştur. Merton'a göre, aynı şey (item) çeşitli fonksiyonlar görebilir ve aynı "fonksiyon" alternatif şeylerle sağlanabilir. Dolayısıyla, işlevsel alternatifler, işlevsel eşitler ve işlevsel bedeller vardır.

Merton'a göre, bu üç temel varsayımı değiştirerek oluşan fonksiyonalizm, ne tutucu, ne de radikaldir; değer yargısız, politik ve ideolojik bakımdan tarafsızdır (Merton'un Ortayol Fonksiyonalizmi).

Ana akım İletişim Sosyolojisi: Yapı, İşlev ve Değişim

İletişim sosyolojisi demek, iletişimin sosyolojik bağlamda ele alınmasını ve açıklanması demektir. İletişim sosyolojisi, Amerikan sosyolojisinin egemenliği altında gelişmiş ve dünyaya yayılmıştır.

Medya sosyolojisi, Lazarsfeld, Merton ve benzerlerinin önderliğinde, 1930'lardan beri, izleyiciye ve etkiler üzerine eğilerek, gelişti. Medya sosyolojisinde yönelim medya içeriği (mesaj ve etki) üzerindeydi; içeriğin ve içeriği üreten yapılar üzerinde durulmadı. Medya örgütüne eğilen araştırmalar bile, örgüt içindeki kişilere ve bu kişilerin içeriği seçmeleri üzerine eğildi. Örgütsel yapılar incelenmedi.

Parsons kitle iletişim sisteminin, ekonomik ve siyasal sistemde olduğu gibi, farklılaşmış toplumsal sistem olduğunu belirtir. Bu sistem dört seçme özgürlüğü getirir: (a) Gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyon istasyonları ve programlar arasında seçim yapma; (b) içerik şekilleri ve kalite çeşitleri arasında seçim yapma; (c) tercihte harcadığı para ve (ç) izlemeyi zaman içinde saptayıp, ona göre izleyip izlememe, şimdi okuma ya da bir yana koyup sonra okuma.

Parsons bu sistemde sapmaların ve kusurlu fonksiyonların olabileceğini ve olduğunu, fakat Amerikan toplumunda buna karşı, geliştirici oluşumların varlığını belirtir. Olumlu yapısal değişimler olmakta ve bu sistemin genişlemesini, farklılaşmasını ve mükemmelleşmesini ortaya çıkarmaktadır. Genişleme belli bir üst düzen, kültür grubu yerine, sistemi geniş halk kitlelerine ulaştırmakla olmaktadır: Farklılaşma araç, içerik ve izleyici yönlerinden olmaktadır. Bu durum da artan farklılaşma ile gelen artan uzmanlaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Genişleme, farklılaşma ve uzmanlaşma ile sistemin kapasitesi artmakta, dolayısıyla iletişim sistemi mükemmelleşmektedir.

Egemen yapısal-işlevselci görüşü yansıtanlar (örneğin, Schramm, 1973 ve Lasswell, 1948), kitle iletişimini siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemde, sanki melek gibi faydalı işler gören, çevreyi denetleyen, gözetleyen, insanları bilgilendiren, endüstriyel kültürü değil de toplumsal kültürel mirasları aktaran bir yapı olarak sunarlar.

Bu anlayışa göre, kitle iletişimi şu işlevleri görür:

Çevreyi gözetme (*haber ve enformasyonun toplanıp dağıtılması*): Siyasal sistemde bilgi toplamadır; ekonomik sistemde kaynaklar ve alışveriş hakkında haber vermedir; toplumsal sistemde kurallar, roller hakkında bilgi ve haber vermedir. Bu gözetleme sonucu, fırtınaların, yağmurların, çeşitli tehlikelerin ve tehditlerin, askeri saldırıların önceden bilinmesi ve halkın harekete geçirilmesi sağlanır.

Çevreye karşılık vermede toplumun parçalarının birbiriyle olan bağıntısını sağlama: Kitle iletişim araçları enformasyonu (bilgiyi) veren ve yayan bir bilgi endüstrisinin parçasıdır (Schramm,1973:138): Siyasal sistemde bilginin yorumu, politikanın yapımı, yayımı ve uygulanması; ekonomik sistemde ekonomik enformasyonun yorumu, ekonomik politikanın kararlaştırılması, pazarın denetimi; genel toplumsal sistemde halkın anlayış ve isteklerinin eşgüdümü, toplumsal denetim operasyonu işlevlerini görürler.

Toplumsal mirasın (değerlerin, kültürün) kuşaktan kuşağa aktarılması: Siyasal sistemde yasaların ve adetlerin aktarılması; ekonomik sistemde ekonomik davranışı açıklamak; genel toplumsal sistemde toplumsal norm ve rollerin yeni yetişenlere aktarılması.

Eğlence: Kitle iletişiminin görevi hoş vakit geçirme günlük baskılarından uzak, dinlenme olanakları sağlamadır.

McQuail (1983:79, 80) buna beşinci görev olarak harekete geçirme (**seferber etme**) işlevini ekler: Siyasal, savaş, ekonomik kalkınma, iş ve bazen din alanında toplumsal amaçlar için kampanya yapma.

Daha tutucu olanlara göre, medya ahlaksızlığı, düzenbazlığı, günahtarlığı teşhir eden, ifade özgürlüğünün bekçisi olarak çalışan, milyonlara kültür getiren, halka günlük zararsız eğlence sunan, dünya olayları hakkında bizi aydınlatan, sunduklarıyla yaşama düzeyimizi geliştiren sadık hizmetkarımız ve kurtarıcımızdır (De Fleur, 1970:5). Loevinger'e göre (1968:40):

Özgür bir millet olarak kalabilmemiz gerçek bir ortak kültürün gelişmesine bağlıdır. Bu iletişim araçlarının en çok popüler programlar sunmasıyla sağlanabilir.

Televizyon ve radyoyu “sola eğilen anten” olarak niteleyen Ultraşöğücülere göre ise, New York Times gibi gazeteler solcu ve Yahudilerin elindedir. Medya Amerikan değerlerine karşı yayın yapan vatan hainleriyle doludur.

LAZARSFELD VE COLUMBİA OKULU

Endüstriye Hizmetin Gelişmesi

Dewey, Park, Cooley, Lippmann ve Lasswell ile sürdürülen gelenek yanında, özellikle Lazarsfeld ve benzerlerinin geliştirdiği deneycilğe dayanan pozitivist gelenek yükseliyordu. Bu gelenekte, kitlelerin kontrolünde birincil amaç, ekonomik amaçlar için sosyal kontrolün (ekonomik yönetimle kontrolün) nasıl sağlanacağıydı. Bu gelenek içinde psikolojinin, sosyal psikolojinin, alışverişe ve faydacılığa dayanan ekonominin kuramlarının kullanıldığını görürüz.

Pozitivist geleneğin oluşumu, bilmenin olası olduğunu belirten ve dış gerçeğin gözlemlenilebileceği varsayımını sunan filozoflarla başlar ve Aydınlanma çağında hızla gelişir ve kapitalist dönemde egemenlik kazanır. Pozitivizm, düşünce ve analiz yöntemi olarak, S. Simon ve özellikle Comte tarafından geliştirilmiştir. Pozitif kavramı bu aydınlar tarafından iki temel anlamda kullanılmıştır. Birincisi, bilmenin bilimsel yolu, kesin bilgi anlamıdır. Bu bağlamda, pozitivist kavramı kısaca bilginin deneysel (ampirik) yolla elde edilmesi demektir. İkincisi ise, pozitivism negatife karşıdır. Bu, Fransız Devrimi'nin ve aydınlarının "yıkıcı eleştiriciliğine" karşı olmak demektir. Pozitivizm varolan sistemde, kurallarda ve değerlerde iyilik yattığını belirtir. Bu görüş, Durkheim, Radcliff Brown ve diğer fonksiyonalistlerden geçerek günümüzde sosyal bilimlerdeki egemen yaklaşımlara temel olmuştur. Bundan, günümüzde egemen olan pozitivist araştırma geleneği ortaya çıkmıştır.

Paul Lazarsfeld ve Alan Araştırmaları Geleneği

Paul Lazarsfeld, Einstein, Popper ve Wittgenstein gibi önemli isimleri çeken "Vienna Circle" denen grubun mantıksal pozitivism (mantıksal ampirizm) anlayışını Amerika'da kitle iletişimi kuram ve araştırmalarında egemen yaptı. Vienna Circle'ın anlayışına göre, bilgi iki kaynağa sahiptir: mantıksal muhakeme ve bilimsel teorilerin tek kanıtlanması olan ampirik deney. Lazarsfeld için kitle iletişimi (radyo) sadece araştırma yöntemi geliştirmek için araçtı; onun yaşam boyu ilgisi "matematiği toplumun sorunlarını çözmek için nasıl kullanırsın" sorusu üzerine odaklanmıştı. Kendisi ve arkadaşları, ölçme yöntemleri geliştirdiler.³⁴

CBS'den Frank Stanton ve CBS'e sonradan gelen Joseph Klapper, Lazarsfeld'in para kaynağıydı (Pooley, 2008).

Merton and Lazarsfeld "*Studies in Radio and Film Propaganda*" yapıtlarında (Merton, 1968) etki araştırmalarının doğasını özetlediler: Bu

³⁴ Lazarsfeld'in yöntem katkılarını için bkz: Erdoğan, 2005.

araştırmalar broşür, sinema ve radyo programlarını incelerken içerik analizi ve yanıt analizi kullandılar. Yanıt analizi “odaklanmış söyleşiden” ve “*program analizer*” aracından çıkartıldı. İki yönlü üç kademeli (katılıyor, nötral, katılmıyor) ölçek kullanıldı. Bu analizle, (a) propaganda etkisi, (b) yanıtların dağılımı, (c) beklenen yanıtların verilip verilmediği, (d) beklenmeyen yanıtlar belirleniyordu.

İki Aşamalı Akış Tezi: Kapı Tutucular ve Kanaat Önderleri

İlk alan araştırmaları akademik iletişim çevresine iki önemli kuramsal kavram getirmiştir: “İki aşamalı enformasyon ve etki akışı” ile “sınırlı etki.” Bilimsel bağlamda, elbette bu tezlerin geçerliliği önemlidir; fakat onlardan daha önemli olan bu tezlerin ne amaçla ortaya atıldığıdır.

Colombia Üniversitesinin Katz, Berelson ve Lazarsfeld’in önderliğinde 1950’lerin ortalarına kadar yapılan “etki” ile ilgili alan araştırmalarının sonucunda, enformasyonun aktarılması ve tutumların değişmesinde kişiler arası ilişkilerden doğan etkinin geniş bir rol oynadığı, birincil grupların önemli olduğu ve kitle iletişim araçlarının doğrudan rolünün sınırlı olduğu saptandı. Alan araştırmalarının bulguları sonucu “iki basamaklı akış, fikir önderliği ve kapı tutucu kavramları ortaya çıktı. Daha önce de, etki araştırmaları yapılmıştı. Örneğin, 1920’lerin sonunda yapılan bir inceleme sinemanın gençler üzerindeki etkisinin yaş, cinsiyet, tutum, algı, toplumsal çevre, geçmiş deneyler ve anne baba etkisi gibi etkenlere bağlı olarak değiştiğini bulmuştur (Chaffee ve Horkheimer, 1985). Fakat yoğun araştırmalar 1940larda başlamıştır.

Grup etkisi:

Lazarsfeld araştırmalarında, insanların tercihleri ve davranışlarında, ideolojilerin veya rasyonel tercihlerin değil, birincil grupların etkin olduğunu sundu. 1954deki *Voting* yapıtlarında, oy vermeyi, “kavimsel mesele” olarak niteledi, çünkü insanlar oylarını kendilerini bağlı hissettiği gruba göre vermektedir. Lazarsfeld ideolojinin etkisini tümüyle reddetti. Ona göre böyle bir “teorik canavar” yoktur.

Kapı tutucular:

Kişiler arası iletişim sistemlerini “dışarıdaki bir şeye” bağlayan kişilerdir; bir kanalın stratejik bir kısmını kontrol ederler. Denetim yoluyla bu kanaldan akanın gruba ulaşip ulaşmayacağı konusunda karar verirler. Bu kanal bilgi/enformasyon ya da mal akımı için olabilir. (Katz ve Lazarsfeld, 1955:119). Haber kapı tutucusu, uygun ve yeterli hammadde akımı, dağıtımı ve işlenmesini garanti eden toplama ve süzme işini gören birçok kapı tutucudan biridir. Haber sürecinde kapı tutucu tek bir yerde yerleşmemiştir. Hemen her önemli adımda kapı tutucu görürüz.

Kapı tutucular belli alışılmış yerlerden (hastaneler, mahkemeler siyasi örgütler ve parlamento gibi) ve belli kimselerden (siyasetçiler, kurum ve şirket sözcüleri, polis gibi) faydalanırlar; bu da, nesnellik iddialarının geçersiz olduğuna işaret eder.

İki basamaklı akış:

Gönderen mesaj ve alıcı modelinde, akış tek basamaklıdır. İki basamakta, araya “kanaat önderi” denen aracı girer; böylece enformasyon ve etki akışı bu kanaat önderinden geçerek olur.

Kanaat önderi:

İletişimi grubun dünya görüşüne göre biçimlendiren güvenilir kaynaktır. İletişimde en önemli rol oynayan grup üyesi olarak düşünülebilir. Kanaat önderlerini geleneksel güç sahipleri ile bir tutmamalıdır. Araştırma bulgularına göre, kanaat önderleri her statüdeki kimseler olabilir (Katz ve Lazarsfeld, 1955: 325). Kanaat önderleri, kitle iletişim araçlarını önder olmayanlardan daha çok kullanırlar; konuları ile ilgili iletişim içeriğini seyrederek, okur, dinler ve iletirler. Popüler düşünce kanaat önderliğini yüksek statüyle, prestijle eşleştirmiştir.

Kapı tutucular kitle iletişiminde gönderici araçtan önce, kanaat önderleri alıcı araçtan sonra yer alır; Her ikisi de etkinin sağlanmasında hem seçici, hem de yorumcu rolünü oynarlar.

Değerlendirme ve Eleştiriler

1940’lar kitle iletişiminde dinleyicilerin, okuyucuların ve izleyicilerin tercihlerinin ticari çıkarlar için bilmeyi amaçlayan alan araştırmalarının yaygınlaştığı ve bu araştırmaların “klasikler” olarak sunulduğu; bu araştırmalardan etkinin doğasıyla ilgili kuramsal varsayımların üretildiği ve kitle iletişiminde anayol yönelimin belirlendiği yıllar oldu.

Sınırlı etki sonuçları, hem Lazarsfeld ve grubunun çıkar ilişkileri hem de bu ilişkilerle bağlı olan sonuçlarının geçerliliği nedeniyle eleştirilmiştir. Todd Gitlin’e göre (1978), Lazarsfeld ve arkadaşları araştırmalarının sonucunda, medya baronlarına istediklerini vermiştir. Bu kişiler, ampirik bilimi endüstrinin ve devletin hizmetine taşımış; bu sırada, akademik alanı kontrol eden kuramsal açıklamalar ve yöntemler geliştirmişlerdir. Lazarsfeld, amaçlanan izleyici yöneticilerse, araştırma bulgularını “medya dostu” biçimde paketlemiştir.

Güçlü etki bulgusuyla gelen araştırmacılar medya çıkarlarıyla çışmaya girer, çünkü böyle bir sonuç profesyonellerin “kendilerini nesnel olarak görme” (daha doğrusu öyle satma) inançlarına aykırıdır. Bu nedenle, Noelle-Neumann’ın belirttiği gibi (1983:159) güçlü etki gösteren araştırmalar hiç olumlu karşılanmadılar; ateşli bir şekilde kötülendiler; reddedildiler; profesyonel dergilerden ve kitaplardan saklandılar.

Sınırlı etki savını, Noelle-Neumann (1983:183) bilimsel bir hata olarak nitelemiştir. Bunun nedeninin de etki araştırmalarına özgü sorunlarda yattığını belirtmiştir: Kural olarak kitle iletişim araçları tarafından iletilen tek bir ileti zayıf bir etkiye sahiptir. Araçların etkisi birikim yoluyla kuvvet kazanır. Etkiler öncelikle "bilinçsiz" düzeyde olur, dolayısıyla izleyicilere doğrudan sorulan sorular sonuç vermez. Etkiler farklı kaynakların birleşiminden çıkar.

Zayıf veya sınırlı etki savı kitle iletişim araçları endüstrisi için aslında bulunmaz bir nimetti: Çünkü sorun ve çözümü kitle iletişim aracında değil, araya giren etkenler olarak gösterilen toplumdaydı (Lang, 1983:135). Lazarsfeld, Katz ve benzerlerinin "sınırlı etki tezi" oldukça kurnazca gerekçelendirilmiş ve örülmüş bir tezdir. Sınırlı etki teziyle, Lazarsfeld ve Katz onları besleyen patronlara sadece reklamlarında kime odaklanacaklarını anlatmamakta, aynı zamanda medya endüstrisine karşı artan eleştirilere karşı korumaktadır. Bu koruma, sonradan aktif izleyici, halka istediğini veriyoruz, alımlamada inşa-yıkma ve yeniden-inşa etme, sonsuz anlam verme (deconstruction ve reconstruction, endless semiosis), gündelik hayatı anlamlandırma gibi bilinç yönetimi anlatılarıyla, endüstriyi tümüyle sorumluluktan kurtarmaya doğru gitmiştir. Lazarsfeld ve Katz "Personal Influence" yapıtlarında kitle iletişiminin etkisinin ihmal edilebilir (önemsiz) olduğunu söylerken, öte yandan da, Lazarsfeld ve Katz'ın araştırma Bürosu Federal Kontratla diğer ülkelerde etkili propaganda kampanyaları tasarlıyorlardı/ yapıyorlardı. Sınırlı etki tezi ve bu yaptıkları ilk bakışta birbirine zıt/çelişkili görünür (ki kesinlikle öyle), ama yukarıdaki açıklamamıza tekrar bakarsak, hiç de zıt düşmediğini, çünkü her iki durumda da amaçlara hizmet ettiğini görürüz. Simpson (1994) ve Glander'e (2000) göre, Lazarsfeld ve Katz medyanın etkisinin sınırlı olduğunu gösterme/ispatlama gibi bir kaygıları yoktu, çünkü müşterileri olan ticari ve devlet kuruluşları için ikna işi yapıyorlardı. O zamanlardan beri Lasswell'in formülünden, formülün kullanılmasına ve yapılan araştırmalara bakılırsa, iki aşamalı akış teorisinde bir tahta birkaç kuş vurulduğu görülür: Birincisi, etkinin sınırlı olduğu belirtilerek, şirketler ve kurumlar sorumluluktan kurtarılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının bu sözde güçsüzlüğü daha az sorumluluk; daha çok hareket özgürlüğü, daha az denetim demektir (Noelle-Neumann, 1983:161). İkinci olarak, ilgi ve dikkatler şirketler ve kurumlardan uzak tutulmaktadır. Üçüncü olarak, tüm ilgi ve dikkatler izleyici/halk üzerine çekilmektedir. Bu kurnazca hedef belirleme, gelişerek, günümüzde her ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sorun halkla ilişkilendirilmekte ve çözüm olarak da, örneğin nüfus planlaması ve çeşitli adlarla gelen "eğitim, bilinçlendirme" sunulmaktadır: Kitle iletişimi

ile ilgili şikayetlerin nedeni halk mı ki halk eğitilecek? Çevreyi mahveden halk mı ki, halk eğitilsin? Bu tür kurnazca hedef belirlemenin, Lazarsfeld ve arkadaşları çok iyi farkındaydı. Araştırmalarının metodunu öyle bir şekilde biçimlendiriyorlardı ki, sonucun “sınırlı etki” olmasını garantiliyorlardı. 1940 başlarından beri, izleyici “doyumları” üzerine eğilen ve sınırlı etki olduğunu savunan Herta Herzog, Bernard Berelson, Joseph Klapper ve Elihu Katz ve Lazarsfeld “medya insanlara fazla bir şey yapamıyor, dolayısıyla, bakalım insanlar medya ile ne yapıyorlar” düşüncesini ilk ekenler oldular; çünkü bu akademisyenlerin maddi zenginliklerinin kaynağı ve müritlerinin bilişsel yoksunlukları (ve vicdansızlıkları) kaynağı bu yoldan geçiyordu.

Lazarsfeld’in merkezinin araştırmaları, bireylerin tutum veya davranışlarına kısa dönemli ikna kampanyalarının etkisi üzerine tasarlanıyordu. Lazarsfeld’in çalıştığı kaba psikolojik modele göre etki, düşüncüyü/tercihi/tutumu değiştirme olarak düşünülüyordu. Bu şekilde inşa edilen bir tasarım, ya hiç etki ya da az etki bulgusuyla sonuçlanır. Böylece “etki” hipotezinin reddedilmesi garantilenir. “Erie County” ve diğer incelemelerin tasarımlarının karakteri, “medyanın etkili” olduğu sonucunun çıkması olasılığını ortadan kaldırıyordu. Todd Gitlin (1978), Kurt ve Gladys Lang’ın (2006) belirttiği gibi, sınırlı etki başlığı altında özetlenen bulgular başından yöntemle belirlenmişti: Kısa dönemli medya kampanyalarının kısa dönemde insanların tutumlarını, ideolojilerini, inançlarını değiştirdiği varsayımı düşünülebilir mi? Bu varsayım için, nasıl bir kuramsal çerçeve sunulabilir ki? Bu tür sonuç, eğer geçerliyse, bir propagandacı için oldukça önemlidir.

Lazarsfeld, 1941’de, Rockefeller destekli University of Chicago Konferansı’nda, savaş öncesi akşamı konuşmasında, kitle iletişiminin savaş propagandasını “kişisel etki” “kişinin kendi tercihlerini kendi yaptığı” tezlerine dayanarak önemsizleştirdi. Bu tür izleyiciler önündeki konuşmalarda ve kamusal yazılarda sınırlı etki vurgulanıyordu. Ama yazılarda ve konuşmalarda hedef sosyologlar gibi belli akademik gruplar olduğunda, konu daha karmaşık bir biçimde sunuluyordu.

Lazarsfeld savaş sırasında yaptığı propaganda çalışmalarının bazılarını çeşitli basılı formatlarda yayınlamıştır. Örneğin, 1943’te, Merton ile bir propaganda tekniği elkitabı olan “*Studies in Radio and Film Propaganda*” yapıtını yayınlamıştır. Benzer şekilde, Lazarsfeld 1947’de ırkçılığa karşı kampanya yapanlara ipuçları veren ve savaş propagandasından edindikleri bilgileri kullandığı “*Some Remarks on the Role of Mass Media in So-Called Tolerance Propaganda*” yapıtını çıkarttı. İki yapıtta da, temel ilgi, ikna işinde yüzyüze ve tutumsal faktörlerin nasıl kontrol edileceği üzerineydi.

HOVLAND VE YALE GELENEĞİ

Deneysel gelenek Avrupa ve ABD'de 1920'lerde benimsenmeye ve 1930'larda ivme kazanarak gelişmeye başladı. Rockefeller Foundation 1929'da Yale Üniversitesinde bir iletişim programı kurdu. Programın amacı kamu kampanyalarındaki, reklamlardaki ve propagandadaki ikna iletişimi üzerinde çalışmak ve bunun düşünce ve davranışlar üzerindeki etkilerini incelemektir. Tutum değişimi, iletişim ve eğitim (ve propaganda) araçlarıyla sunulanları öğrenme ile ilgili sosyal davranış deneyleri de, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki propaganda çalışmalarıyla hızlandı. Birçok tanınmış akademisyenler "*Information and Educational Division of the War Department*" içindeki Araştırma Bölümünde, psikolojik ölçme ve değerlendirme programları hazırladılar ve uyguladılar. Bu araştırmaları yapanların başında, 1930 ortalarından itibaren, Carl I. Hovland geliyordu. Hovland da, Lazarsfeld gibi, farklı bir alandan gelen, fakat iletişim üzerinde çalışan akademisyenlerden biriydi. Lazarsfeld ve arkadaşları alan araştırmasına yönelirken, alanı psikoloji olan Hovland iletişimle ilgili olarak laboratuvar araştırmalarının kurulması ve geliştirilmesinde çok önemli rol oynadı. Kariyerine Yale Üniversitesi'nin "*Institute of Human Relations*" bölümünde 1936'da başlayan Hovland (1912-1961) İkinci Dünya Savaşı sırasında gösterilen "*Why We Fight*" adlı propaganda filmlerinin askerler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarını "*Experiments on Mass Communication*" (Hovland, Lumsdaine ve Sheffield, 1949) yapıtında sunmuştur.

UYARAN-TEPKİ KURAMI

Uyaran-tepki kuramı, özlüce bir uyarana o uyaranın yüklü olduğu amaç doğrultusunda karşılık vermektir. Örneğin: Ahmet "lütfen kapıyı açar mısın?" diyor ve Hatice gidip kapıyı açıyor. Uyaran-tepki sisteminin çalışmasının mutlaka "o anda" olması gerekmez. Örneğin, reklamların veya reklamlarda kullanılan müziksel, sözselsel veya görsel bir öğenin bize yaptığı etki: Su içmek gereksinimi duyduğumuzda su yerine Pepsi içmemizi sağlayan "bize işlenmiş uyarılar" böyledir. Toplumsal yaşam sürecinde insan sayısız uyarılara öğrenilmiş karşıtlıkla cevap verir. Kişinin kendiyile fizyolojik iletişimde de paralel durumlar olur: Acıkma yemek için; susama su içmek için bir uyarandır.

Hipodermik iğne, (mesaj) belli bir ilaçtır ve nüfus içinde hasta olanları bulup vurur. Sihirlidir, çünkü bütün insanlara etki yapmaksızın geçer. Benzer şekilde "**sihirli mermi**" kalabalığa atılır, dostlara ve taraflarına zarar vermeden gidip düşmanı ya da hedefi bulur.

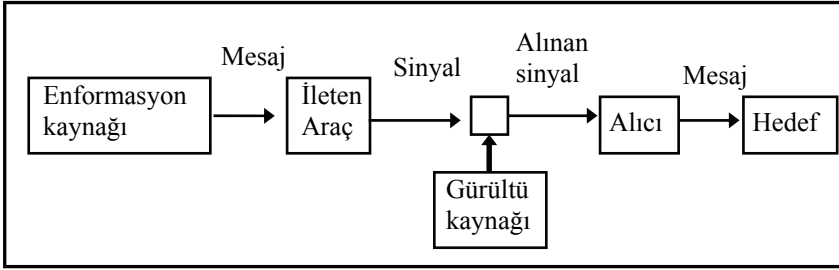
20. yüzyılın başlarında Almanya'da ve 1920'lerde Amerika'da örneğin Lippmann'ın radyo dinleyicileri ve kamuoyunun davranış yorumu ve Lasswell'in propaganda tekniklerinde etki yorumu, hipodermik iğne veya sihirli mermi sözcüğünü kullanmaksızın, bu sözcüğün kuramsal çerçevesi içinde yorum yaptıklarını gösterir. 1920'ler ve 1930'ların kitle hareketlerinin yoğun olduğu koşullarda, uyaran-tepki modelinin geçerli görünmesi oldukça anlamlıdır. Ayrıca, uyaran-tepki modelini geçersiz ilan etme, modelin geçersizliğinden çok, ideolojik çerçevenin böyle bir ilana olan gereksinmesinden dolayıdır. Aslında, uyaran-tepki modeli herkesin günlük yaşamında bilinçli veya bilinçsiz olarak verdiği destekleyici veya karşıt tepkilerde yer alır. Eğer uyaran-tepki modeli geçersiz olsaydı, reklamcıların ve psikolojik savaşçıların amaçlarının gerçekleşme olasılığı yok olurdu veya yoka yakın bir seviyeyi geçemezdi.

Dünden bugüne, uyaran-tepki kuramı ortadan kalkmadı, atılmadı. Laboratuvar ve alan araştırmalarıyla uyaran-tepki kişilik ve psikolojik farklar gibi faktörler eklenerek revizyona uğratıldı. Seçimsel/tercihli dikkat ve kullanma, seçimsel algılama, kişi algılama, kavrama uyumu ve uyumsuzluğu (cognitive consonance ve dissonance), seçimsel yaklaşım, uzaklaşma ve kaçınma gibi yeni anlamlandırmalarla açıklanmaya başlandı. Bu psikolojik açıklamaya, sosyo-kültürel faktörler de eklenerek, iletişim sosyolojisi bir adım daha ileri götürüldü. Lazarsfeld ve diğerlerinin 1940'lardaki araştırmalarının sonunda, Uyaran-tepki modelindeki doğrudan etkiye iki kademeli akışla "aracı" eklendi. Daha sonra aktif izleyici teziyle, uyaran-tepki kuramı baş aşağı çevrildi, karşılık verenin bu karşılığı uyarana göre değil, kendi seçimine göre verdiği ilan edildi. Özlüce, kuramlar ekonomik ve siyasal yapıların ihtiyaçlarına ağırlık verecek biçimde görevsellik yapma biçiminde düzenlenmektedir.

Uyaran-tepki, aktif izleyici/tüketici savıyla baş aşağı çevrilirken, izleyicinin/tüketicinin bağımsızlığı ve özgürlüğü ilan edildi; hatta daha da ileri gidilerek üretim biçiminin tüketicinin isteklerine göre şekillendiği ileri sürüldü. Böylece, gerekliler yanında, gerekliden çok gereksiz, yararlıdan çok yararsız, faydalıdan çok zararlı ürünler, bilişler ve ilişkiler üreten kapitalist endüstriyel yapı, kendini bu üretim biçiminden sorumlu olmaktan azat etti. Şekerin zehir olduğu ortaya çıktığında, Pavlovlar köpeklerine "şekeri köpek istiyor, biz de veriyoruz" diyerek "talebi" ve talebe hizmeti öne sürdüler. Buna kanıt olarak da köpeğin "şeker şeker" diye havlamasını, karnı zil çalarken ağızından "şeker" diye salyalar akmasını gösterdiler; bunun adını da, televizyonda "rating/rejting" koydular. "Sigara öldürür" dediler, ama sigara üretmeye devam ettiler. Bu ölüm ticaretinden de en çok geliri yüce devlet sağlamaktadır.

ENFORMASYON TEORİSİ: MGA MODELİ

İletişim alanı, 20. yüzyılın başından beri matematik ve retorikle başlayarak sosyal psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, göstergibilim, fenomenoloji ve siyasal-ekonomi gibi birçok alandan esinlenerek kendini tanımlamaya çalışan bir gelişmeye şahit olmuştur. İletişim alanının incelemeler ve kuramlarla kurumsallaşması 1930'larda başlamış, 1960'lara kadar sürmüştür. ABD'deki bu kurumsallaşma, diğer ülkelere de benzer zamanlarda veya sonradan transfer edilmiştir (Delia, 1987; Hardt, 1992; Peters, 1986; Robinson, 1988; Rowland, 1988). 1930'lardaki yönetsel amaçlı etkiyle ve enformasyon akışıyla ilgili varsayımlarla başlayan oluşturma, 1948'de, Bell şirketinden Claude E. Shannon ve Rockefeller Foundation'dan Warren Weaver'ın İletişimin Matematiksel Teoris'i'yle desteklendi (şekil 1).

Şekil 1. Genel iletişim sistemi diyagramı (Shannon & Weaver, 1949:7)

Bu kuram, Bell Telefon araştırma laboratuvarlarında iletişim kanallarının (telefon kablosu ve radyo dalgasının) verimli biçimde kullanılabilme yollarının aranması çalışması olarak bilinir.

Kuramın gelişmesiyle ilgili olarak gizli tutulan bir gerçek vardır: Kuram "cryptography" sorunuyla ilgili araştırma projesinin parçasıydı; Sesli ve yazılı mesajların şifrelenmiş bir biçime dönüştürülmesiyle ilişkiydi. Böylece özel şifreyle kodlanmış mesajları düşman güçleri anlayamayacaklardı (Rogers and Valente, 1993:38-39).

Kuramın temeli, istatistiksel-fiziğe ve "bilgi kaybı" ile "bilgi yoksunluğunu" (entropy) 1894'te ilişkilendiren Boltzmann'a kadar geri gider. Shannon kuramın büyük ölçüde fizikçi Prof. Norbert Wiener'e borçlu olduğunu belirtir. Shannon ve Weaver'e göre, iletişim bir beynin (veya bir mekanizmanın) bir başka beyni (veya mekanizmayı) etkileme işlemlerinin tümüdür. Bir mekanizmanın başkasını etkileyebilmesine örnek olarak bir uçağı izleyen ve ilerdeki konumunu hesaplayan otomatik bir

mekanizmanın bu uçağı kovalayan füzeye yaptığı etkiyi vermişlerdir. Diğer örnekler yazılı veya sözlü konuşma, müzik, resim, tiyatro, film, televizyon ve bütün insan davranışlarıdır. Bu modelde enformasyon kaynağı istenen bir mesaj/iletiyi mümkün olan diğer mesajlar arasından seçer, ileten araç (verici) bu iletiyi sinyale dönüştürür ve iletişim kanalı (kablo, hava) üzerinde alıcıya iletir. Alıcı ileten aracın tersine iş görür: alınan sinyali iletiye çevirir, hedefe gönderir. Sözlü konuşmada enformasyon kaynağı beyindir; ileten araç insanın ses mekanizmasıdır (ses çıkarma sistemi); sinyal bu ses sistemin ürettiği sestir; kanal ise sesin gittiği havadır. Konuşmada kulak sistemi, alıcıdır. İletim süreci sırasında sinyale enformasyon kaynağı tarafından yüklenmeyen bazı şeyler eklenebilir. Bunlara "gürültü" denir.

Shannon ve Weaver, iletişim sistemini soyut, sürekli ve karışık sistemler olarak üçe ayırırlar. Soyut sistemde (örneğin telgrafta) ileti ve sinyal birbirini izleyen farklı simgelerden meydana gelir. Telgrafta ileti, birbiri ardı sıra gelen noktalar, çizgiler ve aralıklardan oluşur. Sürekli sistemde ileti ve sinyal radyo ve televizyonda olduğu gibi sürekli değişir. Karışık sistem, örneğin multi-medya kullanan bilgisayar, hem sürekli, hem de soyut sistemin özelliklerini taşır.

Shannon ve Weaver iletişim sisteminde üç düzeyde sorunlar vardır:

Düzye A: Teknik sorunlar: Mesajlar ne kadar kusursuz olarak gönderilebilir? Shannon ve Weaver özellikle bu soruyla ayrıntılı ilgilenir.

Düzye B: Anlamsal sorunlar: Gönderilen mesajlar istenen anlamı ne kadar doğru taşıdı? Burada ilgi, gönderilen anlam ile alınan anlam arasındaki yakınlık ya da ayrılıktır. Shannon ve Weaver için önemli olan anlam değil, şifrelenmiş mesajın aynen deşifre edilmesidir.

Düzye C: Etkililik sorunu: Alınan anlam davranışı ne kadar etkiler? Burada konu hedefte (izleyicide) istenen etkinin ne denli elde edildiğidir. Bu sorun pozitivist-deneyci iletişimciler için çok önemlidir.

Shannon ve Weaver bu üç düzeyin birbirine bağlı olduğunu, A'daki sorunun/sınırlılığın kaçınılmaz olarak B ve C'ye de ait olduğunu belirtir.

İletişim sisteminin çözülmesi gereken temel soruları:

- Enformasyon miktarı nasıl ölçülür?
- İletişim kanalının kapasitesi nasıl ölçülür?
- Etkili bir kodlama sürecinin özellikleri nedir? Etkili bir kodlamada kanal ne düzeyde enformasyon taşır?
- Gürültünün genel nitelikleri nelerdir? Hedefin aldığı iletinin doğruluğunu gürültü nasıl etkiler? Gürültünün etkileri nasıl en aza indirilir ve ne ölçüde kaldırılabilir?
- Gönderilen sinyallerin soyut (harfler, noktalar, çizgiler, aralıklar sırası), sürekli olması (konuşma, müzik) sorunu nasıl etkiler?

Shannon ve Weaver araştırmalarında bu soruları düzey A'da yanıt lamaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların sonuçları şöyle özetlenir:

Enformasyon: Bu kuramda enformasyon kavramı "anlam" ile karıştırılmamalıdır. Biri çok "önemli" öteki tamamen "önemsiz" iki ileti enformasyon bakımından tamamen, eşdeğerde olabilir. Shannon bunu, iletişimin anlamsal yanının mühendislik yanı ile ilgisi olmadığını söyleyerek açıklar. Enformasyon olası iletiler arasında seçme özgürlüğüdür. İletilerin sayısı arttıkça seçim özgürlüğünde "olasılık" önemli bir rol oynamaya başlar. İletişim sürecinde her olasılık bir önce seçilene bağlıdır ve her seçimden sonra bilinirlik olasılığı çoğalır. Örneğin konuşmamızda kullandığımız herhangi bir tümceyi alalım. İlk sözcükten sonra gelen sözcüğün bilinmesinde olasılık ilk sözcükten daha fazladır, bunu izleyen her sözcükle birlikte, bilme olasılığı artar. Herhangi bir sözcüğü oluşturan harflerin sonuna gelmeden bu sözcüğün ne olduğunu biliriz. Bu geleceğini bildiğimiz sözcüklerin ya da harflerin olmasına iletişimde "fazlalık" (redundancy), bunun aksine de "yoksunluk" (entropy) denir.

"Fazlalık" iletide geleneksel ve tahmin edilebilir olandır. "Fazlalık" yüksek derecedeki, "yoksunluk" az derecedeki bilinirliliğin sonucudur. "Fazlalık" iletişime sadece yararlı değil, aynı zamanda çok önemlidir (Fiske,1982: 11). (Fakat hangi koşulda neyin fazlalığı ve kimin için soruları sorulduğunda, sonuç farklıdır.)

Shannon ve Weaver "fazlalığın" kod açımında kusursuzluğa, yanlışları bulmaya yardım ettiğini ve gürültülü bir kanaldaki yetersizliği gidermeye katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, fazlalık "yoksun" bir iletinin yayımında anlamlı ilgili sorunların çözümüne de yardım eder.

"Fazlalık" toplumsal ilişkilerde de önemli rol oynar. Birine "merhaba" denildiğinde, bu ileti sıfır enformasyon taşır, tamamen fazlalıktır. Fakat bu "fazlalık" iletişim kanallarını açık tutar ve ilişkiyi devam ettirir. Gerçi "merhaba" demek ilişkiyi geliştiremeyebilir ve değiştiremeyebilir, fakat "merhaba" dememek ilişkiyi zayıflatır.

İletişim kanalının kapasitesi: Kanal, ışık veya ses dalgası, telefon kablosu gibi, sinyalin üzerinde gönderildiği araçtır. Kanalın kapasitesi göndereceği enformasyon miktarı bakımından tanımlanır; kapasite, kanalın enformasyon kaynağının ürettiğini gönderebilme yeteneğidir.

Kodlama (şifreleme) süreci: İleten araç iletiyi alır ve alıcıya gönderdiği sinyale dönüştürür. Alıcı sinyali alır ve iletiye dönüştürür. Bu süreçte vericinin yaptığı "kodlama" ve alıcının yaptığı "kod açma" gerevidir. Bazı kanallar tek bir sinyali, bazıları farklı sinyalleri taşıyabilirler. Örneğin telgraf sadece nokta, çizgi ve boşlukların oluşturduğu şifre sistemini taşıyabilir. Buna karşılık televizyon hem ses, hem de görüntü sinyallerini taşıdığı için daha geniş kapasiteye sahiptir.

Gürültü: Enformasyon kişinin iletiler arasında seçim yapabilme özgürlüğüdür. Bu özgürlük arttıkça, yani enformasyon arttıkça, hangi iletinin seçileceği konusunda belirsizlik artar. Daha çok seçim özgürlüğü, daha çok enformasyon, daha çok belirsizlik birlikte gider. Eğer gürültü ortaya çıkarsa, o zaman alınan ileti belli sapsmalara, hatalara sahip olur. Gürültünün etkisi nedeniyle alınan iletide belirsizlik artar; belirsizlik artınca enformasyon da artar, bu durum gürültüyü yararlı bir şey gibi gösterir. Göndericinin seçim özgürlüğünden yükselen belirsizlik, istenilen bir şeydir. Gürültü nedeniyle yükselen belirsizlik, istenmez. Kanalda gürültü olduğu zaman fazlalık (örneğin yineleme, örnek verme) gürültüyle savaşa yardım eder. (Gürültü, iletişim politikalarında, gürültünün ve kaynağının saptanmasının yanı sıra ortadan kaldırılması veya azaltılması için de çok önemlidir. Örneğin, dünyada öğrencilerin gösterileri ve işçilerin istekleri toplumsal iletişimde egemen düzen için en önemli "gürültülerden" ikisidir. Birinci gürültü, toplanma ve gösteri yasaları, polis sopası, hapis ve benzeri yollarla; ikinci gürültü ise, işçi ve işveren ilişkisini düzenleyen yasalarla, işçilerin işten atılmasıyla, lokavtlar ve sendikaların satın alınması ile çözülmeye çalışılır).

Kuramın genelliği: Shannon ve Weaver'e göre, matematiksel kuram kapsadığı alan açısından genel, uğraştığı sorunlar açısından önemli ve ulaştığı sonuçlar bakımından basitlik ve güce sahiptir. Kuram o denli geniştir ki; kapsamını (yazılı harfler, sözcükler, müzik notaları, konuşulan sözcükler, resim, sanat, senfonik müzik gibi) saymak için uzun listeler yapmak gerekir. Kuramın açıkladığı ilişkiler, her tür iletişim şekline uygulanacak kadar derindir.

Düzye B ve C'de model bazı küçük eklemeleri gerektirebilir. Sinyali iletiye çeviren alıcı ile hedef arasına "anlamsal alıcı" koymayı düşünebiliriz. Buna örnek olarak "iki kademeli akış" modeliyle eklenen "kapı tutucu" kavramını verebiliriz. Bu kapı tutucu sansür eden de olabilir. Bir başka örnek, öğretmenin simgeler (fizik, matematik) arasında "anlamsal" aracı rolü oynamasıdır. Dikkat edersek, anlamsal aracı aslında araya giren bir yorumcu, açıklayıcı, mesajı alıp yeniden biçimlendirerek bize (sözde) bizim anlayacağımız biçimde sunandır. Bu araya giren alıcı, ikinci bir kod açma yapar. Bunu yaparken, kendi amacını mesaja ekleyerek, "anlamsal gürültü" yaratabilir. Bu gürültü "mühendislik gürültüsü" (araçların fiziksel özelliğinden kaynaklanan gürültü) değildir; ideolojik tercihlerle, sansürle, bilgi saklamayla, bilgiyi farklı biçimde şekillendirmeye gelen psikolojik gürültüdür.

Kodlama ne kadar iyi olursa olsun, kanal çok fazla yüklenirse, yanlışlık artar, "doğruluk" azalır. Bu nedenle, sadece kanalın değil izleyicinin hedefin kapasitesi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Kuramın eleştirisi

Dikkat edilirse, matematiksel iletişim kuramı, iletişimi, iletinin vericiden alıcıya doğrudan aktarılması olarak tanımlar ve bu aktarmanın tamamlanmasının kaynağın iletişimi alıcıya kabul ettirmesi ve istediği yönde uygulaması niteliğine bağlı olduğunu belirtir. Dolayısıyla, enformasyon kuramı makineden makineye olan mesaj akışı dışında ele alınıp insan ilişkisine uygulandığında, oldukça baskıcı ve manipüle edici bir karaktere sahip olur. Egemenliği meşrulaştıran bir modeldir.

İnsan iletişimine uygulanan bu modele göre iletişim enformasyon yaymadır. Model enformasyonu fiziksel nesne taşıma metaforu olarak ele alır. İnsan iletişimini mesajı doğru-almaya indirger. Alıcı diye insanlar hedef tahtası pozisyonuna yerleştirilir: İyi atarsan vurursun. Bu anlayışın yaygın etkisi nedeniyle, özellikle bizim ülkemiz gibi yerlerde, hala iletişim mesaj gönderme veya mesaj alışverişi olarak ele alınır. Bir e-posta ile mesaj gönderme asla iletişimin kendisi değildir: Mesaj da iletişim değildir. Hiç kimse mesaj göndermek için mesaj göndermez. Teknolojik araçla iletilen bir mesaj, bir ilişkisel sürekliliğin sadece bir anıdır. Telgraf ve mesaj o andaki ilişkiye bağlı parçadır. Bütün değil. İnsan iletişimi mesajlarla enformasyon göndermenin çok ötesindedir: hiç kimse mesaj göndermek için iletişimde bulunmaz. İletişim, insan ilişkilerinin olabilmesinin zorunlu koşuludur; örgütlü zaman ve yerde toplumsal yaşamı üretim biçimi ve ilişkilerinin gerçekleştirilmesini ve anlamlandırılmasını sağlar. İletişim enformasyon gönderme, bilgi transfer etme, fikrini bildirme, anlam iletme ile tanımlanan “taşımaya” nosyonuyla ifade edilirse, iletişimde gerçeğin yerini hunhar bir egemenliğin meşrulaştırılması ve sürdürülmesi alır.

Bu kuram mutlak ve serbest kölelik iletişimine çok uygundur.

Modele Schramm ve diğerleri tarafından geri besleme kavramı eklenmiştir; fakat bu da sorunu çözmez; çünkü model hala tek yönlüdür; merkezde gönderen vardır ve her şey gönderenin istediği etki üzerine inşa edilir. Alıcının istediği, gönderene uyuyorsa, sorun yoktur, ama uymuyorsa, amaç, gönderen ve alıcının amaçları arasında denge kurmak değil, alıcının uymasını, adaptasyonunu, rızasını sağlamaktır.

Model radyo ve televizyonla yapılan kitle iletişimine oldukça uygundur; çünkü kitle iletişimi tek yönlü bir akışa sahiptir. Bu süreci “demokratik olarak” niteleyenler “gecikmiş geri besleme” olasılıklarını gerçek olarak ele alıp, kitle iletişimini demokratik bir yapı ve ilişki olarak sunarlar. Bu sunum geçersizdir, basit bir biliş yönetimidir. Geri besleme olasılığı vardır; ama geri besleme yapanlar ne kadardır? Geri besleme ile ya hiçbir sonuç alınmaz ya da “Ananı da al git” karşılığıyla başlayan ve seni vatandaşlıktan atmaya kadar giden sonuçlar alırsın.

Bu teoriyi insan ilişkisine uyguladığımızda, Seviye A'daki sorunu çözdüğümüzde (mesajı kusursuzca biçimlendirip gönderdiğimizde ve bu kusursuzca alındığında), yani tekniksel gürültüyü (örneğin, teröristi) ortadan kaldırdığımızda, diğer seviyelerdeki sorunların otomatik olarak çözüleceği düşünülür. Bu nedenle, etki araştırmalarının önemli bir kısmını "mesaj hazırlama" üzerinde durur; etkili mesaj hazırlama dersleri verilir ve mesajın iyi hazırlanırsa alıcı tarafından doğru algılanacağı, dolayısıyla istenen etkiyi çıkartacağı düşünülür. Bu bağlamda, iletişim sorunu "gürültüyü giderme" ve gönderilen mesajla alınan mesaj arasındaki farklılığı ortadan kaldırma gibi, ticari, ekonomik ve siyasal egemenliği gerçekleştirme sorunudur. Bu ciddi ve hatalı bir yanlılıktır.³⁵

İnsanlar arasındaki günlük ilişkilere baktığımızda, bu kuramın doğrusal/çizgisel modeli (yani gönderen, mesaj, alıcı sıralaması) geçerliliğini belli ilişkiler ötesinde yitirir. Örneğin orduda çavuş ile er arasındaki ilişkinin bir anına bakıldığında, kuramın oldukça uyduğunu görürüz. Bu tür bağlamda, Shannon ve Weaver Modeli (feedback ekiyle) uyarantepki kuramıyla örtüşmektedir. Fakat mutlak veya ücretli kölelik ilişkilerinin olmadığı koşullarda, örneğin iki arkadaş arasındaki ilişkide, bu kuram geçerliliğini yitirir. Çünkü iletişimi sadece mesaj gönderme ve almaya indirgesek bile, bu durumda her iki taraf da sürekli hem gönderici hem de alıcı olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta: Bir ilişkiyi tek veya iki yönlü yapan koşul, gönderen-mesaj-alıcı-geri besleme olması değil, hatta bazı koşullar dışında mesaj akışının yönü değil, gönderen ve alıcı arasındaki ilişkinin dinamik yapısıdır. Bu yapıda güç dengesi bir tarafa kaydıkça, iletişimin doğası uyma ve boyun sunmaya, dolayısıyla "gönderenin" egemenliği biçimine dönüşür.

Shannon'a göre, enformasyon ile anlam karıştırılmamalıdır; anlam konusu onların ilgi alanı değildir. (Elbette insanlararası iletişimle ilgilenenler, anlam konusuyla ilgilenmek zorundadır.

Mesaj sadece sözlerin veya görüntülerin olduğu nesnel somutluğu ifade etmez. Gönderen kişi mesaja kendince kendi tarihini ve amacını koyar; fakat alıcının da kendi tarihi ve amacı vardır. Hatta gönderen ile alıcı arasında belli zaman ve yerde başlayıp kurulan ortak bir ilişkisel ve duygusal bir tarih de olabilir. Dolayısıyla, gönderilen mesajla alınan mesajın aynı olma olasılığı iki taraf arasındaki düşüncelerin, duyguların, beklentilerin, amaçların ne denli örtüştüğüne bağlıdır. Yukarıdaki

³⁵ Neden dersiniz? Gürültü, örneğin gönderen ile alıcı arasına girip "fazla mesai iste, sigortanı ödesinler" diyendir; gönderenin çıkarına uygun olmayan düşüncedir, tutumdur ve davranıştır. Bunlar zaten oluşmuş; dolayısıyla, bu gürültüler baskıyla, işsiz bırakma gibi terörle; olmazsa, hapisle ve öldürmeyle kesilir.

değerlendirmeden açıkça anlaşılabilceği gibi, model şimdi ve şimdiye getirilen ve şimdiyi kuran geçmiş/tarih bağlamından yoksundur.

Bu kuram iletişimin amacını sadece mesajı gönderenin amacıyla sınırlar; böylece alıcıyı bir amaç için hedef durumuna koyar. dolayısıyla, bu kuram göndericinin egemenliği üzerine kurulur; aynı zamanda, güç ve çıkar ilişkisi yok sayılır. "Alıcının" da kendine göre bir amacı vardır; ama bu amaç "etki" içinde eritilir: "Gönderen" güçlü olunca, orkestraya hakim olur ve orkestradakilerin bazıları direnirken, bazıları da güçlü için alımlama ve etki araştırması yapar ve "aferin" alırlar.

LASSWELL'İN FORMÜLÜ³⁶

Harold D. Lasswell (1902-1978) araştırma, siyaset, kişilik ve sosyal bilimler çalışan ve Freud'un büyük etkisinde olan bir psikologdu. Genel olarak psikolojiyi ve özel olarak psikanalizi siyasal davranışı çözmek için kullanmıştır. Çoğu kaynaklarda göklere çıkartılan Lasswell'i, bazı kaynaklar, basit, geçici hevesleri olan, bilimsel-gibi-yazı stiline sahip biri olarak sunar ve yapıtlarını değersiz olarak niteler. 1938 yılında, Chicago Üniversitesi ona profesörlük vermeyince yaşamı için başka mecra aramış; 1938-1946 arasında Rockefeller Foundation tarafından desteklenerek ön plana çıkartılmıştır.³⁷

Lasswell'in, en önemli yapıtlarından biri, "Propaganda Technique in World War" çalışmadır. Yapıt bir propagandistin el kitabı olarak da nitelenebilir. Kitapta propagandanın tanımından başlayarak, Birinci Dünya Savaşı'nda yapılan propaganda faaliyetlerini açıklayarak, propagandanın amaçlarını ve tekniklerini sunmuştur. Ona göre, propagandanın dört temel amacı vardır: düşmana karşı nefreti harekete getirmek; dostlara karşı dostluğu sürdürmek; tarafsızlarla dostluğu ve işbirliğini sağlamak; düşmanın moralini bozmak.

Harold D. Lasswell'in iletişim alanına katkıları "Kim, neyi, hangi kalandan, kime, hangi etkiyle söyler" formülü ile ortaya çıkar.

1948'de L. Bryson'un editörlüğünü yaptığı "*The Communication of Ideas*" adlı eserinde önerdiği bu formül, Lasswell'in 1936'da siyaset biliminin temel sorusu olarak ortaya attığı "Kim, neyi, ne zaman, nasıl elde eder" paradigmasının kitle iletişim alanına uyarlanmasıdır. Bu, Shannon ve Weaver'in modeline paralellik gösterir. Lasswell'in formülü iletişim araştırmalarının temel ilgi alanlarını belirlemiştir; araştırmalar

³⁶ Daha önce 1940 Seminer toplantılarıyla ilgili açıklamada belirtildiği gibi, bu formülün ne kadar sadece Lasswell'e ait olduğu şüphelidir.

³⁷ Lasswell ve benzerleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Robin, 2001.

Lasswell'in formülündeki sorulan sorulara yanıt bulmaya yönelmiştir. Bu yönelim anayol sosyal bilim görüşüne uyduğu için seçilmiştir.

Kim (Gönderen/iletin): "Kim" sorusu ile ilgili araştırmalar göndericinin toplumsal ve kişisel özellikleri, izleyici gözünde önemi ve güvenilirliği ve kaynağın inanırılığı gibi konular üzerinde durmuştur.

Ne (İleti/mesaj): İletiyile ilgili ilk çalışmalar içeriğin sınıflandırılması ve etkisi üzerinde durmuştur. Özellikle laboratuvar araştırmaları, iletinin istenilen etkiyi ortaya çıkartmadaki yapısal nitelikleriyle uğraşmıştır. Örneğin, korku içeriğinin derecesinin, karşı görüşün sunulup sunulmamasının; sunulursa önce mi yoksa sonra mı sunulmasının; sonucu belirtme ya da dinleyiciye bırakmanın izleyiciye yaptığı etkiler incelenmiştir. Daha sonraları, dilbilimciler, "metin" çözümlemesi ile iletinin ortak kültürel etkinliklerle ilişkisine eğilmişlerdir.

Kanal (teknolojik araç): Kanalla ilgili ilk araştırmalar endekslemeyi ve sınıflandırmayı kapsar. Araç sayısı, üretim, dağıtım ve tüketim ile ilgili istatistikler. Buna en iyi örnek UNESCO'nun 1951 ve 1960'ta iletişim araçlarıyla ilgili dünya düzeyinde çalışmalarıdır. Öteki araştırmalar, kanalla izleyiciler arasındaki kullanışla ilgili karşılaştırmalı istatistikleri getirmiştir. Pozitivist-deneyci aydınların çoğu kanalın teknolojik araç olarak, özellikle basın ve yayının gelişmesiyle, toplum yaşamına çok önemli etkilerde bulunduğunu öne sürmüşlerdir.

Etki: İletişimin, özellikle iletinin etkisi konusu pozitivist-deneyci araştırmacıların üzerinde en yoğun durduğu temel konu olmuştur. Bu ilk temel modellerde etki pasif izleyici anlayışıyla ele alınır. Shannon ve Weaver Modelinde "hedef" iletişim sürecinde "etkilenmesi istenen" ögedir. Modele göre, hedefe istenen etkinin yapılabilmesi öteki öğelerle (kaynak, kanal, ileti, verici ve alıcı araçlarla) ilgili Shannon ve Weaver'in üzerinde durdukları sorunları çözmeye bağlıdır.

Etki izleyicide iletişim sürecindeki öğeler tarafından oluşturulan, gözlenebilir ve ölçülebilir değişim olarak tanımlanır. Bu öğelerden her birinde yapılacak herhangi bir değişim etkide de değişiklik yapar. Kitle iletişim araştırmalarının çoğu Lasswell'in modelini kullanmıştır. Bu egemenlik başka ülkeleri de etkilemiştir. Örneğin, Fransa'da 1960'lara kadar Lasswell'in modeli Fransız bilim çevresinde kullanılmış, hiç kimse bu modeli ciddi biçimde tartışmamıştır (Balle, 1983:146).

Bu kuramlar çerçevesinde, 1940'larla Amerikan iletişim bilimi (a) alan araştırmalarında sınırlı etki ve (b) laboratuvar araştırmalarında bilişsel uyumluluk ve bilişsel çelişki, seçimsel izleme, seçimsel algılama ve seçimsel hatırlama (selective perception, selective exposure, selective retention) ile aktif izleyici çerçevesinde gelişmeye başlamıştır.

Modelin Eleştirisi

Lasswell'in tek yönlü modelinin günümüz koşulunu açıklamada yetersiz kaldığı iddia edildikten sonra, günümüz biliş yönetimine uygun bir şekilde dönüştürülmüştür: Liderlerden kamuya doğru olan tek yönlülük yerine (dikey akış yerine), tersine, kamudan liderlere olan çift yönlülük (dinamik ilişki) olduğu uydurusu getirilmiştir. Hangi iş yerinde ve hangi kurumda böyle bir iki yönlülük olmaktadır? İnternetin sağladığı olanaklarla "yatay akış," bu akışta yurttaşların bilgi alışverişi yaptıkları ve böylece kendilerini ifade ettikleri, düşünce ürettikleri ve düşünce alışverişinde buldukları ve otoritelere ulaştıkları iddia edilmektedir. Bu iddia da, elbette demokratikleşme iddiasını desteklemektedir. Bu iddialar geçersizdir: Yeni iletişim teknolojileri tek yönlü enformasyon akışını ve ilişkiyi sonlandırmadı. Kurum ve şirketlerde yönetim kararlarına çalışanlar katılmıyor veya internette insanların birbiriyle düşünce alışverişi bu kararlarda kullanılmıyor. "Katılıyor musunuz?" diye televizyonlarda ve internette yapılan anketlerin sonucuna göre kamu politikaları düzenlenmiyor. "Minare istiyor musunuz?" diye sorduklarında, asıl amaç ırkçılığı teşvik ve "medeniyetler arası savaş" düşüncesini yaymaktır. İnsanların düşüncelerini alma, yeni geliştirilmiş biliş, davranış ve duygu yönetimidir. Lasswell zamanında, formülün her ögesi araştırmalarda ve politikalarda güç yapıları ve onların çıkarları için kullanılıyordu ve bu asla değişmedi. Değişen, formülün aynı amaçlar için kullanılmasının yeni koşullara göre yaygınlaştırılmasıdır.³⁸

Bu model, tek anlam kaynağının ileti göndericide olduğunu belirtir. İzleyiciler enformasyonun ve davranış değişikliğinin pasif alıcıları olarak nitelenir. Modelde kaynak veya gönderenin iletisi "neden" ve davranış değişikliği "etki" olarak belirlenir (Carey, 1981).

Propaganda, reklam, kitle kampanyası, geri kalmış bölgelerin modernleşmesi ve insan etkinliklerinin sosyolojik ve psikolojik etkileri üzerinde oynayarak diğer "etki elde etme" şekilleri hakkındaki araştırmalar, özellikle 1960'lara kadar olanlar, bu yaklaşıma konudur (White, 1983:293). Dolayısıyla, bu model siyasal ve ekonomik amaçlı olarak biçimlendirilip kullanılmıştır.

Lasswell'in formülünde, sosyal yapı ve makro-sosyolojik, siyasal ve ekonomik ortam ve koşullar, insan tarihi ve toplumu yer alamaz.

³⁸ Yaygınlaşan bu kullanım örnekleri için bkz: Coleman (2008).

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2006) *Türkiye’de Medya Endüstrisi, Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya.
- Adaklı, G. (2009) The Process of Neo-Liberalization and the Transformation of the Turkish Media Sector In the Context of the New Media Architecture. In: Harrison, J. and Wessels, B. (Eds.) *Mediating Europe: New Media, Mass Communications*. N. Y.: Berghahn Books, Pp. 286-318.
- Adorno, T. (1954) How To Look at Television. *the Quarterly of Film Radio and Television*, 8(3): 213-235.
- Adorno, T. (1974) *Minima Moralia*. London: New Left.
- Adorno, T. (1976), *Introduction to the Sociology of Music*. New York: Continuum.
- Adorno, T (1987). Late capitalism or industrial society? In:V. Meja, D. Misgeld & N. Stehr (Eds.), *Modern German Sociology* (pp. 47-232). NewYork: Columbia University Press.
- Adorno, T. & Horkheimer, M. (1977) *The Dialectic of Enlightenment*, New York: Free Press.
- Adorno, T. (1991) *The Culture Industry*. London: Routledge.
- Alemdar, K. (1985) “Küreselleşme, Türkiye ve Kitle İletişim Araçları”, *Türk-İş Yıllığı '97*: 275-283.
- Alemdar, K. (1998) (Ed.) *Medya Gücü ve Demokrasi*. İstanbul: Tüses.
- Alemdar, K. (2001) *İletişim ve Tarih*, Ankara: Ümit Yayınevi.
- Alemdar, K. (2009) (Der.) *Türkiye’de İletişimin Dünü, Bugünü ve Yarını*. Ankara: AGC Yayını.
- Allor, M. (1988) ‘Relocating the Site of the Audience’, *Critical Studies In Mass Communication* 5: 217–33.
- Allport, G.W. (1935) Attitudes. In: *The Handbook of Social Psychology*, (ed.), C. Murchison. Reading, MA: Clark University Press, Pp. 798-884.
- Amin, S. (2005) *Empire and Multitude*. *Monthly Review*, 57(6) [Http://www.Monthlyreview.org/1105amin.htm](http://www.Monthlyreview.org/1105amin.htm)
- Anderson, C. A. and Gentile, D. A. (2008) Media Violence, Aggression, and Public Policy. In: E. Borgida & S. Fiske (Eds.), *Beyond Common Sense: Psychological Science In the Courtroom*. (Pp. 281-300) MA: Blackwell. [Http://www.Youngmedia.org.au/Pdf/AG_Games.Pdf](http://www.Youngmedia.org.au/Pdf/AG_Games.Pdf)
- Ang, I. (1996) *Watching Dallas*. London: Routledge.
- Artz, L. (2006) On the Material and the Dialectic: toward a class analysis of communication. In: L. Artz, S. Macek and D. Cloud (Eds).
- Artz, L, Macek, S., ve Cloud, D. L. (Eds.) (2006) *Marksizm and Communication Studies: the Point Is To Change It*. N.Y.: Peter Lang Publishing.
- Atabek, Ü. (2001) *İletişim ve Teknoloji: Yeni Olanaklar-Yeni Sorunlar*. Ankara: Seçkin.
- Atabek, Ü. (2006) İnternette Etik Sorunların Ekonomi Politik Bağlamı. *Küresel İletişim Dergisi*, 2: 1-9.
- Atton, C. (2007) Current Issues In Alternative Media Research. *Sociology Compass*, 1(1): 17- 27.
- Atwood, R. and Mcanany, E. (1986), *Communication and Latin American Society: Trends In Critical Research*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Ayers, A. and Saurin, J. (2007) "Beyond the 'Global Unifier': Counter-Hegemony In Neo-Gramscian Analysis." [Http://www.Allacademic.com/Meta/P179166_Index.html](http://www.Allacademic.com/Meta/P179166_Index.html)
- Ayers, A. J. (2008) (Ed.) *Gramsci, Political Economy, and International Relations Theory: Modern Princes and Naked Emperors*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Bagdikian, B. (1983/1989) *Media Monopoly*. Boston, Beacon Press.
- Bagdikian, B. (2004) *the New Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.

- Balle, F. (1983) "Mass Media Research In France: An Emerging Discipline". *Journal of Communication* 33 (3) :146 -156.
- Ball-Rokeach, G. ve M.D. Defleur (1976) "A Dependency Model of Media Effects" *Communication Research* 3 (1): 3–21.
- Barkin, S. M. and Gurevitch, H. (1987) Out of Work and On the Air: Television News of Unemployment. *Critical Studies in Mass Communication*, 4 (1): 1-20.
- Barnouw, E. and Miller, M. C. (Eds.) (1998) *Conglomerates and the Media*. New York: the New Press.
- Barney, D. (2004) *the Network Society*, Great Britain: Polity Press.
- Barthes, R. (1972) "Myth Today," *Mythologies*, Ed. and Trans. Annette Lavers. New York: Noonday Press. 109–159.
- Barthes, R. (1977) *Image-Music-Text*. London: Fontana
- Barthes, R. (1975) *S/Z*. (Trans. Richard Miller). London: Cape.
- Bartolovich, C. (2003) Post-Imperialism Or New Imperialism? the Eleventh September of George Bush. *Interventions* 5 (2): 177- 198.
- Başaran, F. (2000) *İletişim ve Emperyalizm: Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi-Politikaları*, Ankara: Utopya.
- Başaran, F. ve Geray, H. (2005) *İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet*. Ankara: Siyasal.
- Baudrillard, J. (1972/1981) In the Most Complete Ambiguity: Requiem For the Media. *International Journal of Baudrillard Studies*, [Http://Www.Ubishops.Ca/BaudrillardStudies /Vol4_1/Levin.Htm](http://Www.Ubishops.Ca/BaudrillardStudies/Vol4_1/Levin.Htm)
- Baudrillard, J. (1983) *Simulations*, NY: Semiotext.
- Baudrillard, J. (1983a) *In the Shadow of the Silent Majorities*. NY: Semiotext.
- Baudrillard, J. (1987) *The Evil Demon of Images*; Sydney: Power Institute.
- Baudrillard, J. (1992) Rise of the Void towards the Periphery. <http://www.egs.edu/faculty/baudrillard/baudrillard-rise-of-the-void-towards-the-periphery.html>
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. (1998) In the Shadow of the Millennium. <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=104>
- Bell, D. (1973) *the Coming of the Post Industrial Society*, NY: Basic Book.
- Bell, Daniel (1960), *the End of Ideology*. New York: Free Press.
- Beltran, L. R.O (1976), 'Alien Premises, Objects and Methods in Latin American Communication Research. *Communication Research*, 3(2):107 - L 34.
- Benjamin, W. (1977) "the Work of Art In the Age of Mechanicle Production". *Mass Communication and Society* (1977) S. 384 - 408.
- Berelson, B. (1959) "the Stage of Communication Research". *Public Opinion Quarterly* 23 :1- 6.
- Berghe, P.L. Van Den (1963) "Dialectics and Functionalism". *American Sociological Review*, 28: 695–705.
- Bernauer, J. ve Rasmussen, D. (1988) *the Final Foucaoult*. Mass: MIT Press.
- Berube, M. (1996) *Cultural Criticism and the Politics of Selling Out*. [Http://Www.Altx.Com/EBR/EBR2/Ebr2.Htm](http://Www.Altx.Com/EBR/EBR2/Ebr2.Htm)
- Best, S & Kellner, D. (1991) *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. London: Macmillan.
- Bhabha, H. K. (1992) "Postcolonial Criticism." in *Redrawing the Boundaries*, Edited By Stephen Greenblatt and Giles Gunn. New York: MLA.
- Birdwhistell, R. (1970) *Kinesics and Context*. New York: Ballantine.
- Blau, P. (1964) *Exchange and Power In Social Life*, NY: John Wiley and Sons.
- Blumer, H. 1969. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: The University of California Press.

- Blumler, J. G. (1977) *the Political Effects of Mass Communication*. the Open University, Unit 8, London: the Open University Press.
- Blumler, J. G. ve E. Katz (1974) (Eds.) *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives On Communications Research*. CA: Sage.
- Blumler, J. ve Gurevitch, M. (1975) Towards a comparative Framework for Political Communication Research. In: S.H. Chaffee (Ed.) *Political Communication*. Ca: Sage.
- Bodley, J. H. (1994) *Cultural Anthropology: Tribes, States, and the Global System*. Mountain View, CA: Mayfield.
- Boratav, N. P. vd. (1967) *Kültür Emperyalizmi*. İstanbul: Ataç
- Bottomore, T.B. (1964) *Karl Marx*. NY: Mcgraw Hill.
- Bottomore, T.B. (1974) *Sociology As Social Criticism*. NY: Pantheon.
- Bourdieu, P. (1994) *The Field of Cultural Production*. In: Polity Reader
- Boyd-Barret, O. (1977) *Media Imperialism: Towards an İnternational Framework for an Analysis of Media Systems*, In: J. Curran et al. (1992) *Mass Communication and Society*. London: Arnold, S. 116-135.
- Boyd-Barrett, O. (1997) *İnternational Communication and Globalization*. In: Muhammadi, A. (Ed.) *İnternational Communication and Globalization*. London: Sage.
- Braaten, J. (1995) *Habermas's Critical Theory of Society*. NY: SUNY.
- Bryant, J. ve Miron, D. (2004) Theory and Research İn Mass Communication. *Journal of Communication*; 54 (4): 662-704.
- Burt, C. (1962) The Concept of Consciousness. *British Journal of Psychology*, 53, 229-242.
- Buxton, W. (2008) *From Park To Cressey: Chicago Sociology's Engagement with Media and Mass Culture*. In: D. W. Park & J. Pooley (Eds.), *the History of Media and Communication Research: Contested Memories* (Pp. 345–362) N. Y.: Peter Lang.
- Callinicos, A. (1989) *Against Postmodernism: A Marksist Critique*. N. Y.: St. Martin's.
- Carey, J. (1992) *The Intellectuals and the Masses, Pride and Prejudice Among the Literary Intelligentsia, 1880-1939*. London: Faber & Faber.
- Carey, J.W. (1983) The Origins of the Radical Discourse On Cultural Studies. *Journal of Communication* 33 (3): 311- 313.
- Carey, J.W. (1985) Overcoming Resistance to Cultural Studies. In: M. Gurevitch and M.R. Levy (eds), *Mass Communication Yearbook 5*, pp. 27-40
- Carey, J.W. (1989) *Communication As Culture: Essays On Media and Society*. Boston: Unwin Hyman.
- Carey, J. W. (1996). The Chicago School and mass communication research. In: E. E. Dennis & E. Wartella (Eds.), *American communication research: The remembered history* (pp. 21–38). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Cazeneuve, J. (1972) *La Société De L'Ubiquite.*, Paris: Denoel.
- Chaffee, S.H. ve E.M. Rogers (1983) Communication As An Academic Discipline: A Dialogue. *Journal of Communication* 33 (3): 18 – 30.
- Chaffee, S.H. ve J. L. Horkheimer (1985) *Origins of the Limited Effects Model*. In Gurevitch, M. ve M.R. Levy (Eds.) *Mass Communication Review Yearbook: Vol.,S. Ca: Sage, S. 75-84*.
- Chen, K.V. (1986) MTV: the (Dis)Appearance of Post Modern Semiosis Or Cultural Politics of Resistance. *Journal of Inquiry*, V. 10 (1) S.66-69.
- Chomsky, N. (1992) *Deterring Democracy*. NY: Vintage.
- Chomsky, Noam (2002) *Media Control: the Spectacular Achievements of Propaganda*. Seven Stories Press. New York, NY.
- Chomsky, N. (2003) *Hegemony Or Survival: America's Quest For Global Dominance*. Henry Holt Publishing. New York, NY.
- Chomsky, N. (2003a) (3rd ed. By Otero) *Radical Priorities*. Ca: AK Press.
- Cohen, B.C. (1963) *The Press, the Public and Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.

- Compaine, B.M. (1979/2000) (Ed.); *Who Owns the Media*. NY: Harmony Books.
- Comte, A. (1877) *The Progress of Civilization Through Three Stages*. İçinde Etzioni, A. and Etzioni, H. (1973) (Eds.) S.14 -19.
- Conor, E. A. (1994) (Ed.) *The Global Political Economy of Communication: Hegemony, Telecommunication and the Information Economy*. New York: St Martin's Press.
- Cooley, C.H. (1967) *Society and Individual*. İçinde Levitas, G. B. (1967)(Ed.) Culture and Consciousness. N.Y.: George Braziller, S. 141-151.
- Coser, L. (1956) *The Functions of Social Conflict*. London: Free Press.
- Craig, R. T. (1993) Why Are There So Many Communication Theories? *Journal of Communication* 43(3):26--33.
- Craig, R.T.(1999) Communication Theory as a Field. *Communication Theory*, 9(2):15-27.
- Crowther-Heyck, (2006) Patrons of the Revolution. Ideals and Institutions in Postwar Behavioral Science. Chicago: University of Chicago Press.
- Curran, J. (1978) The Press as an Agency of Social Control: An Historical Perspective. In:Boyce, G. Et al. (eds.) *Newspaper History*. Ca: Sage.
- Curran, J. (1982) *Communications, Power and Social Order*. In:Gurevitch Et al.
- Curran, J. (1990) The New Revisionism In Mass Communication Research. *European Journal of Communication*. 5: 135-164.
- Curran, J. M. Gurevitch and J. Woollacoot (1977) (Eds.) *Mass Communication and Society*. Ca: Sage.
- Çakır, H. (2002) Osmanlıda Basın İktidar İlişkisi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çam, Ş. (2009) Medya Çalışmalarında İdeoloji. Ankara: De Ki.
- Çamdereli, M. (2008) İletişime Giriş. İstanbul: DEM.
- Çelenk, S. (2008) İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar. Anara: De Ki.
- Dahrendorf, R. (1959) *Class and Class Conflict In Industrial Society*. CA: Stanford University Press.
- Dahrendorf, R. (1964) *Toward A Theory of Social Conflict*. In Etzioni, A. ve E. Etzioni (Eds.) (1964 ve 1973) *Social Change*. NY: Basic Books.
- Deepika, B. (2001) Introduction To Postcolonial Studies, [Http://Www.Emory.Edu/ENGLISH/Bahri/Contents.Html](http://www.Emory.Edu/ENGLISH/Bahri/Contents.Html).
- Deetz, S. A. (1994) Future of the Discipline. In:Deetz, S A (Ed) *Communication Yearbook* 17. Thousand Oaks: Sage: 565--599.
- Defleur, M. ve S. Ball-Rokeach (1975) *Theories of Mass Communication*. NY: Longman.
- Defleur, M. ve S. Ball-Rokeach (1989) *Theories of Mass Communication*. (5th Edition) NY: Longman.
- Dekadt, E. ve G. Williams (1974) (Eds.) *Sociology and Development*. London: Tavistock.
- Denisof, R.S. ve Diğerleri (1974) (Eds.) *Theories and Paradigms In Contemporary Sociology*. Illinois: F.E. Pencoek.
- Denzin, N. K. (2005) (Ed.) *Studies In Symbolic Interaction*. New York/London: Elsevier.
- Dervin, B., Grossberg, L., O'Keefe, D. & Wartella, E. (Eds) (1989) *Rethinking Communication Vol 1 ve Vol 2..* Newbury Park: Sage.
- Deutchman, I. E. and Ellison, Anne (1999) A Star Is Born: the Roller Coaster Ride of Pauline Hanson In the News, *Media, Culture & Society* 21:33--50.
- Dewey, J. (1925) *Experience and Nature*. Chicago: Open Court Publishing.
- Dewey, J. (1939) *Freedom and Culture*. NY: Capricon.
- Dijk, J. V. (2006) *the Network Society: Social Aspects of New Media*. CA: Sage.
- Dirlık, A. (1994) 'the Postcolonial Aura; Third World Criticism In the Age of Global Capitalism', *Critical Inquiry*, 20: 328--56.
- Dobie, A. B. (2002) *Theory and Practice: An Introduction To Literary Criticism*. Boston, MA: Thomson Learning Inc.
- Doğan, İ. (1998) *İletişim ve Yabancılaşma Yazılı Kültürümüzde İlkeler*. İstanbul: Sistem.
- Donohew, L. (1967) Newspaper Gatekeepers and Forces In the News Channel. *Public Opinion Quarterly* 31: 231- 239.

- Doob, L. (1947) Utilization of Social Scientists In the Overseas Branch of the Office of War Information, *American Political Science Review*, 41 (4): 49-67.
- Dordick, H. ve Wang, G. (1993) *The Information Society*. Ca: Sage.
- Dorfman, A. (1983) *the Empire's Old Clothes*. New York: Pantheon.
- Dursun, Ç. (2004) *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips.
- Drucker, P. F. (1993) *Post-Capitalist Society*. New York: Harper Business
- Eagleton, T. (1996) *The illusions of postmodernism*. Mass: Blackwell Publishers.
- Eco, U. (1976) *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Edgley, A. (2005) Chomsky's Political Critique: Essentialism and Political Theory. *Contemporary Political Theory*, 4: 129-153.
- Eliot, T. S. (1948/1949) *Notes Towards the Definition of Culture*. New York: Harcourt.
- Elliot, P. (1974) *Uses and Gratifications Research: A Critique and A Sociological Alternative*. In: Blumler, J. ve E. Kat (1974)
- Elliot, P. ve P. Golding (1974) *Mass Communication and Social Change in Dekadt*, E. and G. Williams (1974) s. 229-253.
- Engels, F. (1877) *Karl Marx* (Biography) in Selsam, H. Et al.(1983)
- Engels, F. (1878) *Anti - Duhring*. In: Selsam, H. ve H. Martel (1984)
- Engels, F. (1882) *Dialectics of Nature*. In: Selsam, H. ve H. Martel (1984)
- Engels, F. (1884) *Preface To the First German Edition of the Poverty of Philosophy*
- Engels, F. (1888) *Ludwig Feuerbach*. In: Selsam, H. Et al.(1983)
- Engels, F. (1890) *Letter To Conrad Schmidt*. In: Selsam, H. Et Al., (1983)
- Enzenberger, H. M. (1974) *the Consciousness Industry*. NY: Seabury.
- Erdoğan, İ. (1994) *Amerika; İkinci Vatanda Düşler ve Gerçekler*. Ankara: Ümit.
- Erdoğan, İ. (1995) *Uluslararası İletişim*. İstanbul: Kaynak.
- Erdoğan, İ. (1997) *İletişim, Egemenlik ve Mücadeleye Giriş*. Ankara: İmge.
- Erdoğan, İ. (1997a) *İnsanın Zincirine Vuruluşu*. Ankara: Doruk.
- Erdoğan, İ. (1999a) *Popüler Kültür: Kültür Alanında Egemenlik ve Mücadele İçinde N. Güngör (1999) Popüler Kültür ve İktidar*. Ankara: Vadi.
- Erdoğan, İ. (2000) *Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm ve İletişim*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. (2001) *İlk Çağlardaki Egemen İletişim Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme. Kültür ve İletişim 1999, 2 (2): 15-47.*
- Erdoğan, İ. (2001a) *Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayrimeşruluğu*. Doğu Batı, 15(2): 65-106.
- Erdoğan, İ. (2001b) *Sosyal Bilimlerde Pozitivist-Ampirik Akademik Araştırmaların Tasarım ve Yöntem Sorunları*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 12:17-34.
- Erdoğan, İ. (2005) *Kitle İletişiminde Pozitivist Ampirik Geleneğin Kuruluşu: Lazarsfeld ve Yönetimsel Araştırmalar*. Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, 20(2): 1-48
- Erdoğan, İ. (2007) *Pozitivist Metodoloji*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. (2007a) *Ampirik Araştırmada Sorunlar: TRT ve RTÜK Kamuoyu Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme* Ankara: G.Ü.İ.F., 40. Yıl Kitapları Serisi.
- Erdoğan, İ. (2008) *Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. (2008a) *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. ve K. Alemdar (2005) *Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. ve P. B. Solmaz (2005) *Sinema ve Müzik*. Ankara: Erk.
- Erikson, E. (1959) *Identity and the Life Cycle*. New York: International Universities Press.
- Eriksson, K. (2007) *On Communication In the Modern Age: Taylorism and Beyond.*, *Journal For Cultural Research*, 11 (2):125-139.
- Fanon, F. (1952/2008) *Black Skin, White Masks*. New York: Grove.
- Fejes, F. (1984) *Critical Mass Communications Research and Media Effects: the Problem of the Disappearing Audience*. *Media Culture and Society* 6 (3):219-232.
- Ferguson, C. and Kilburn, J. (2009) *the Public Health Risks of Media Violence: A Meta-Analytic Review*. *Journal of Pediatrics*, 154 (5): 759-763.
- Festinger, L. (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston: Row, Peters.

- Fine, G. A. (1993) the Sad Demise, Mysterious Disappearance, and Glorious Triumph of Symbolic Interactionism. *Annual Review of Sociology* 19:61–87.
- Finlay-Pelinski, M. (1982) Semiotics vs History: from Content Analysis To Contextualised Discursive Praxis. *Semiotica*, 40(3/4): 229–266.
- Fiske, J. (1982) *Introduction To Communication Studies*. London: Routledge.
- Fiske, J. (1987) *Television Culture*. NY: Methuen.
- Fiske, John (1992) British Cultural Studies and Television. In: Allen, R. C. (Ed.) (1992) *Channels of Discourse, Reassembled*. London: Routledge.
- Fontana, A. (2005) The Postmodern Turn in Interactionism. In: Denzin (ed.), s. 239-254.
- Frank, A.G. (1967) *Capitalism and Underdevelopment In Latin America*. NY: Monthly Review.
- Frank, A. G. (1969) *Latin America: Underdevelopment or Revolution*. NY: Monthly Review.
- Freedman, J. ve D. Sears (1965) Selective Exposure. In: Berkowitz, L. (Ed) *Advances In Experimental Social Psychology*, Vol. 2. NY: Academic Press. 57 - 97.
- Fuchs, C. (2009) Some Theoretical Foundations of Critical Media Studies: Reflections On Karl Marx and the Media. *International Journal of Communication*, 3: 369-402.
- Fukuyama, F. (1992) *The End of History and the Last Man*. New York: Avon Books.
- Gadamer, H.G. (1989) *Truth and Method*. New York: Crossroad.
- Gans, H.J. (1972) The Positive Functions of Poverty. *American Journal of Sociology* 78 (2): 275 - 289.
- Garnham, N. (1979) The Strange Case of Dr. Blumler. *Media Culture and Society* 1 (1): 23-34.
- Garnham, N. (1979a) Contribution To Political Economy of Mass Communication. *Media, Culture and Society*, 1(2):123-146.
- Garnham, N. (1983) Toward A Theory of Cultural Materialism. *Journal of Communication* 33 (3): 314-329.
- Garnham, N. (1990) *Communication Capitalism and Global Culture and Economics of Information*. Ca: Sage.
- Garnham, N. (1990a) Media Theory and Political Future of Mass Communication. In Granham (1990) S. 1-19.
- Garnham, N. (1995) Political Economy and Cultural Studies: Reconciliation Or Divorce?. *Critical Studies in Mass Communication*, 12 (1):62-71.
- Gary, B. (1996) Communication Research, the Rockefeller Foundation, and Mobilization For the War On Words. *Journal of Communication*, 46 (3): 124–147.
- Geertz, C. (1973) *On the Interpretation of Culture*. New York: Basic Books.
- Gellner, E. (1983) *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gencil-Bek, M. (2003) *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları*. Ankara: Ümit.
- Geray, H. (2003) *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Utopya.
- Gerbner, G. (1998) Cultivation Analysis: An Overview. *Mass Communication & Society* 1: 175–94.
- Gerbner, G. et al.(1994) Growing Up With Tv: the Cultivation Perspective. In: J. Bryant and D. Zillman (Eds.)
- Gerbner, G. et al (1979) The Demonstration of Power: Violence Profile. *Journal of Communication* 29 :177 -196.
- Gerbner, G. ve Diğerleri (1982) Charting the Mainstream: Tv's Contributions To Political Orientations. *Journal of Communication* 32 (2): 100 -127.
- Gill, G. (1984) *Post Structuralism As Ideology*. Arena, 69: 70-95.
- Gitlin, T. (1978) Media Sociology: Dominant Paradigm. *Theory and Society* 6(2): 205-253.
- Gitlin, T. (1991), "The politics of communication and the communication of politics." In: J. Curran and N. Gurevitch (eds.), *Mass media and society*. London: Edward Arnold.

- Girgin, A. (2007) *Uluslararası İletişim*. İstanbul: Der.
- Girgin, A. (2001) *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İstanbul: İnkılap.
- Glander, T. (2000) *Origins of Mass Communications Research During the American Cold War: Educational Effects and Contemporary Implications*. NJ: Erlbaum.
- Glasgow University Media Group (1976) *Bad News*. London: Routledge.
- Glasgow University Media Group (1980) *More Bad News*. London: Routledge.
- Glasgow University Media Group (1982) *Really Bad News*. London: Routledge.
- Goffman, E. (1963) *Behavior In Public Places*. NY: Free Press.
- Goldman, R. ve S. Papsen (1994) The Post Modernism That Failed. In: Dickens, D. R. ve A. Fontana (Eds.) *Post Modernism and Social Inquiry*. NY: Guilford, S. 224-253.
- Goldstein, F. (2008) *Low-Wage Capitalism*. New York: World View Forum.
- Gonzenbach, W. J. (1994) Children With AIDS Attending Public School: An Analysis of Spiral of Silence. *Political Communication*, 11(1): 318.
- Goody, J. (1977) *the Domestication of the Savage Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gouldner, A.W. (1970) *The Coming Crisis of Western Sociology*. NY: Basic.
- Graber, D.A. (1976) Press and Television As Opinion Resources In Presidential Campaigns. *Public Opinion Quarterly* 40: 285 - 303.
- Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence & Wishart.
- Gramsci, A. (1975) *Dans Le Texte*, Paris: Editions Sociales.
- Greenberg, B.S. (1974) *Gratifications of Television Viewing and Their Correlates*. In: Blumler, J. ve E. Katz (1974)
- Grossberg, L. (1984) Strategies of Marxist Cultural Interpretation. *Critical Studies In Mass Communication* 1 (4): 392 - 421.
- Grossberg, L. (1993) Cultural Studies and/In New World. *Critical Studies In Mass Communication*. 10 (1): 1-22.
- Gurevitch, M. et al. (1982) (Eds.) *Culture, Society and the Media*. London: Methuen.
- Güngör, N. (1993) *Arabesk: Sosyokültürel Açıdan Arabesk Müzik*. Ankara: Bilgi.
- Güngör, N. (1996) Popüler Kültür Ürünü Olarak Çizgi Roman -Abdülcanbaz. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, N. (1999) (Ed.) *Popüler Kültür ve İktidar*. Ankara: Vadi
- Habermas, J. (1979) *Communication and Evolution of Society*. Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1981) *The Theory of Communicative Action*, Vol.1: Reason and Rationalization of Society. Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1988) *On the Logic of the Social Sciences*, Trans. S.W. NicholSEN and J.A. Stark, UK: Polity Press.
- Habermas, J. (1994) the Emergence of Public Sphere. In: Polity Reader In Cultural Theory. Polity Press.
- Hall, S. (1977) Culture, Media and Ideological Effect. In: Curran, Gurevitch and Woollacott. s. 315 - 348.
- Hall, S. (1980) Cultural Studies: Two Paradigms. *Media, Culture and Society*, 2(1): 57-72.
- Hall, S. (1982) The Rediscovery of Ideology: Return of the Repressed In Media Studies In Gurevitch Et.Al. (Ed)(1982), *Culture. Society. and the Media*, Methuen, London, New York. S. 56 - 90.
- Hall, S. (1984a) Cultural Studies and the Centre: Some Problematics. In: Stuart Hall, Et al.(Eds.), *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson.
- Hall, S. (1992) The Question of Cultural Identity. In: Stuart Hall, et al. *Modernity and Its Futures*. London: Polity Press.
- Hall, S. Et al.(1978) *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. New York: Holmes & Meier.
- Halloran, J. D. (1968) *The Effect of Mass Communication With Special Reference To Tv: A Survey*. London: Leicester University Press.

- Halloran, J. D. (1978) Further Development Or Turning the Clock Back? *Journal of Communication* 28 (2): 120 -132.
- Halloran, J. D. (1983) A Case For Critical Eclecticism *Journal of Communication*, 33 (3): 270 - 278.
- Halloran, J.D. (1977) *Mass Media Effects: A Sociological Approach*. Unit Seven of the Mass Communication and Society. London: Open University.
- Hamelink, C. J. (1986) Is Information Technoloji Neutral?. In:Jorg, Becker (Ed.) *Communication and Domination: Essay On H. I. Schiller*, S. 16-24.
- Hardt, H. (1989) The Return of the 'Critical' and the Challenge of Radical Dissent: Critical Theory, Cultural Studies, and American Mass Communication Research. *Communication Yearbook* 12, CA: Sage, P. 558-600.
- Hardt, H. (1992) *Critical Communication Studies: Communication, History and Theory In America*. NY: Routhledge.
- Hardt, H. (1997) Beyond Cultural Studies - Recovering the 'Political' In Critical Communications Studies. *Journal of Communication Inquiry*, 21 (2):70-79.
- Hardt, H. (1999) Shifting Paradigms: Decentering the Discourse of Mass Communication Research. *Mass Communication and Society*, 2:3,175 - 183.
- Hardt, M. and A.Negri (2000) *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harms, J. ve D. R. Dickens (1996) Postmodern Studies: Analysis Or Symptoms?. *Critical Studies In Mass Communication*, 13 (3) S.209-225.
- Harris, M..(1974/1989) *Cows, Pigs, Wars, and Witches : The Riddles of Culture*. NY: Random House/Vintage.
- Harris, M. (1980) *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. New York: Vintage Boks.
- Harty, M. (1991) The First Conflict Resolution Movement: 1956-1971. *Journal of Conflict Resolution*. V. 35, No. 4, December, S. 720-758.
- Hasdemir, T. A. (2007) *Kamusal İletişimde Bilgi Edinme Hakkı*. Istanbul: Dipnot.
- Hegel, G.F.M. (1953) *Reason In History*. Indianapolis: Bobbs - Merrill.
- Heider, F. (1958) *The Psychology of Interpersonal Relations*. NY: Wiley.
- Heise, J. (1996) Akkadian Language. [Http://www.Sron.NI/~Jheise/Akkadian/](http://www.Sron.NI/~Jheise/Akkadian/)
- Helgerson, Richard T. (1998) Language Lessons: Linguistic Colonialism, Linguistic Postcolonialism, and the Early Modern English Nation. *The Yale Journal of Criticism*, 11 (1): 289-300.
- Herman, E. S. ve N. Chomsky (1988/2002) *Manufacturing Consent: Political Economy of Mass Communication*. NY:Pantheon.
- Herman, E (1999) *The Myth of the Liberal Media*. New York: Peter Lang Publishing.
- Herskovits, M. (1955) *Cultural Anthropology*. New York: Knopf.
- Homans, G.C. (1964) Bringing Man Back In. *American Sociological Review* 29:809-18.
- Horton, D., & Wohl, R. (1982) Mass Communication and Parasocial Interaction: Observation On Intimacy at A Distance. In:G. Gumpert & R. Cathcart (Eds.), *Inter/Media: Interpersonal Communication In A Media World* (2nd Ed., Pp. 188-211) New York: Oxford University Press.
- Hovland, C. I. ve Diğerleri (1949) *Experiments On Mass Communication*. Princeton; Princeton University Press.
- Hovland, C.I. (1959) Results from Studies of Attitude Change *the American Psychologist* 14: 8 -17.
- Hovland, C.I. and W. Weis (1951) The Influence of Source Credibility On Communication Effectiveness *Public Opinion Quarterly* 15: 635 - 650.
- Hovland, C.I. et al.(1953) *Communication and Persuasion*. New Haven: Yale University.
- Huesmann, L. R. (2007) The Impact of Electronic Media Violence: *Scientific Theory and Research Journal of Adolescent Health*, 41 (6): 6-13.
- Huesmann, R. L. and Taylor, L. D. (2006) the Role of Media Violence In Violent Behavior. *Annual Review Public Health*. 27:393 – 415.

- Huntington, S. P. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Huntington, S. P. et al. (1975) *The Crisis Democracy: Reports On the Governability of Democracies To the Trilateral Commission*. NY: New York University Press.
- Innis, H.A. (1950) *Empire and Communication*. Oxford: Clarendon Press.
- Innis, H.A. (1951) *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press.
- İhsanoğlu, E. ve M. Kaçar (1995) (Ed.) *Çağını Yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devletinde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*. İstanbul: Yıldız Matbaacılık
- İrvan, S. (1997) (Der.) *Medya Kültür, Siyaset*. Ankara: Ark.
- Jameson, F. (1991) *Post Modernism Or the Cultural Logic of Capitalism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Jansen, S.C. (1983) Power and Knowledge: Toward A New Critical Synthesis *Journal of Communication* 33 (3): 314 - 329.
- Jussim, L. (1992) Understanding Reactions To Feedback By Integrating Ideas from Symbolic Interactionism and Cognitive Evaluation Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3, March): 402-420.
- Katz, E. (1957) The Two Step Flow of Communication: An Up-To-Date Report On A Hypothesis. *Public Opinion Quarterly* 21 (2): 61-78.
- Katz, E. (1968) On Reopening the Question of Selectivity In Exposure To Mass Communications. In: Abelson, R.P. ve Diğerleri (Eds.) (1968) *Theories of Cognitive Con- Sistency*. Chicago: Rand Macnally. S. 788 - 796.
- Katz, E. ve P. Lazarsfeld (1955) *Personal Influence: The Part Played By People In the Flow of Mass Communication*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Katz, E., J. G. Blumler and M. Gurevitch (1974) Uses of Mass Communication By the Individual in Davison, W.P. ve F.T.C. Yu (Eds.) *Mass Communication Research*. NY: Praeger, S. 11-35.
- Katz, E., M. Gurevitch and H. Haas (1973) The Use of Mass Media For Important Things *American Sociological Review* 38: 164 -181.
- Kaya, R. (2009) *İktidar Yumağı*. İstanbul: İmge.
- Kılıçaslan, E. Ç. (2008) *Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi*. İstanbul: Kriter.
- Klapper, J.T. (1960) *The Effects of Mass Communication*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Klapper, J.T. (1963) Mass Communication Research: An Old Road Surveyed. *Public Opinion Quarterly* 27 (4) 515 - 527.
- Kellner, D. (1993) Critical Theory Today: Revisiting the Classics. *Theory, Culture & Society* 10(2):45- 59.
- Kellner, K. (1995) *Media Culture: Cultural Studies, Identity & Politics Between the Modern & the Postmodern*. NY:Routhledge.
- Koloğlu, O. (2006) *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Koloğlu, O. (1999) *Medya-Devlet ve Sermaye. Birikim*, 117, 69-76.
- Kongar, E. (1979) *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Bilgi.
- Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions* (2nd. ed.). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Kumar, D. (2006) Media, Culture, and Society: the Relevance of Marx's Dialectical Method. Marksizm and Communication Studies: the Point Is To Change It. In: Lee Artz, Steve Macek, and Dana L. Cloud. NY: Peter Lang, 2006. 71-86.
- Lang, K. (1979) Critical Function of Empirical Communication Research: Observations On. German - American Influence. *Media, Culture and Society* 1 (1): 83 - 96.
- Lang, K ve Lang, G. (1996, 2006) *Television and Politics*. NY: Transaction Publishers.
- Lasorsa, D. L. (1991) Political Outspokenness: Factors Working Against the Spiral of Silence. *Journalism Quarterly*, 68 (No 12, Spring, S. 131-140.
- Lasswell, H.D. (1927) *Propaganda Technique In the World War*. New York: Knopf.
- Lasswell, H.D. (1935) *World Politics and Personal Insecurity*. NY: Mcgraw Hill.

- Lasswell, H. (1948) The Structure and Functions of Communication. In Society. In:W. Schramm, (1960) (Ed.) *Mass Communication*, Urbana: University of Illinois Press, S. 117-130.
- Lasswell, H.D. ve diğerleri (1949) *Language of Politics*. NY: G.W. Stewart.
- Lasswell, Harold D. (1948) The Structure and Function of Communicationin Society, In Lyman Bryson (Ed.) *The Communication of Ideas*. NY: Harper & Brothers.
- Lazarsfeld, P. and F.N. Stanton (1944) *Radio Research, 1942-43*. New York: Duell, Sloan, and Pearce.
- Lazarsfeld, P., L. Berelson, and H. Caudet. (1948) the People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind In A Presidential Campaign. New York: Duell, Sloan, and Pearce.
- Lazarsfeld, P.F. (1941) Remarks On Administrative and Critical Research. *Studies In Philosophy and Social Science* 9:2 -16.
- Lazarsfeld, P.F. (1972) *Qualitative Analysis: Historical and Critical Essays*. Boston: Ally and Bacon.
- Lenert, E. M. (1998) A communication Theory perspective on Telecommunications Policy. *Journal of Communication*, 48: 3-23.
- Lenin, V.I. Imperialism (1977) The Highest Stage of Capitalism. Lenin Collected Works. Vol. 22. 1964. Moscow: Progress Publishers, 185-304.
- Lerner D. and W. Schramm (1976) *Communication and Change In Developing Countries; the Last 10 Years and Next*. Hawaii: University Press of Hawaii.
- Lerner, D. (1957) *Communication Systems and Social Systems*. In:W. Schramm (1960) *Mass Communications*. Urbana: University of Illinois Press. Pp. 160.
- Lerner, D. (1958) *The Passing of Traditional Society*. NY: Free Press.
- Lerner, D. (1963) *Toward A Communication Theory of Modernization*. In:Pye, L.M. (1963) (Ed.) *Communication and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Lerner, D. and W. Schramm (1967) (Ed.) *Communication and Change In the Developing Countries*. Honolulu: East Est Center.
- Levin, J. and W. Levin (1982) *The Functions of Discrimination and Prejudice*. NY: Harper & Row.
- Levitas, G. B. (1967)(Ed.) *Culture and Consciousness*. N.Y.: George Braziller.
- Lewis, C. (1997) What Counts In Cultural Studies. *Media, Culture and Society*, V. 19 (1): 83-97.
- Linton, R. (1976) Status and Role. In:Coser, L. ve B. Rosenberg (Eds.) *Sociological Theory*, 4th Edition. NY: Macmillan. S. 276-281.
- Lippman, W. (1922) *Public Opinion*. NY: Harcourt Brace.
- Lipset, S.M. (1963) *The First New Nation*, NY: Doubleday.
- Lipset, S.M. (1986) *Siyasal İnsan, Çev. Mete Tunçay, 2. Baskı*, Ankara: Kuram.
- Loevinger, L. (1968) The Ambiguous Mirror. the Reflective-Projective Theory of Broadcasting and Mass Communication. *Journal of Broadcasting* 12 (2): 24-40.
- Lyle, J. ve H.R. Hoffman (1971) *Television In the Daily Lives of Children*. LA: California University Press.
- Lyotard, J.F. (1984) *The Postmodern Condition*. Manchester: Manchester University Press.
- Malinowski, B. (1926) Antropology. *Encyclopedia Britannica*, First Supplementary Volume,S.132. NY: E.B.
- Marcuse, H. (1968) *One Dimensional Man*. Boston: Beacon Press.
- Marx, K. (1844) Economic and Philosophic Manuscripts.
- Marx, K. (1844a) Introduction To the Critique of Hegel's Philosophy of Right. In:Selsam, H. ve H. Martel (1984).
- Marx, K. (1852) The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte. In: Selsam, H. ve H. Martel (1984)

- Marx, K. (1859) A Contribution To the Critique of Political Economy. In: Selsam, H. ve H. Martel (1984)
- Marx, K. (1873) *Capital* Vol. 1. In: Selsam, H. ve H. Martel (1984)
- Marx, K. (1867a). *Capital* Vol. I. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch15.htm>
- Marx, K. (1867c). *Capital* Vol. I. Crises in the cotton trade. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch15.htm#S7>
- Marx, K. (1867d). *Capital* Vol. I. Division of labor and manufacture. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch15.htm#S7>
- Marx, K. (1857a). *Grundrisse*. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/>
- Marx, K. (1857b). *Grundrisse: Notebook III*. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch06.htm>
- Marx, K. (1857). Introduction to a Contribution to the Critique of Political Economy. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/appx1.htm>
- Marx, K. (1893). *Capital* Vol. II. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/cw/volume36/index.htm>
- Marx, K. (1893a) *Capital* Vol. II. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1885-c2/index.htm>
- Marx, K. (1893b) *Capital* Vol. II. The time of Circulation. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1885-c2/ch05.htm>
- Marx, K. (1894) *Capital* Vol. III. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1894-c3/ch30.htm>
- Marx, K. (1875) *Critique of the Gotha Program*. In, Bottomore (1964)
- Marx, K., & Engels, F. (1970) *Selected Works* In 2 Volumes. Moscow: Progress.
- Marx, K., & Engels, F. (1975) *Collected Works*. New York: International Publishers.
- Marx, K., Engels, F. (1844) Holy Family. In: Selsam, H. Et al.(1983)
- Marx, K., Engels, F. (1846) *The German Ideology*. New York: International Publishers (1969)
- Martin, J. (2002) the Political Logic of Discourse: A Neo-Gramscian View. *History of European Ideas*, 28(1-2): 21-31.
- Mattelart, A. (1976) Cultural Imperialism In the Multinationals' Age. *Instant-Research-On-Peace-and-Violence*; 1976, 6, 4, 160-174.
- Mattelart, A. ve M. Mattelart (1979) *De L'Usage Des Medias En Temps De Crise*. Paris: Alain Moreau.
- Mattelart, A. ve S. Siegelau (1979) (Eds.) *Communication and Class Struggle*. Vol I. NY: International General.
- Mattelart, A. ve S. Siegelau (1983) (Eds.), *Communication and Class Struggle*. Volume 2: Liberation, Socialism (Pp. 11-16) New York: International General.
- Mattelart, A. (1994) *Les Nouveaux Scénarios De La Communication Internationale*. Barcelona: Generalitat De Catalunya.
- Mattelart, A. (1980) *Mass Media, Ideologies and the Revolutionary Movement*. New Jersey: Harvester Press
- Mattelart, A. and M. Mattelart (1992) *Rethinking Media Theory: Signposts and New Directions*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mattelart, A. (1995) *Unequal Voices*. (the Multimedia Explosion: Quo Vadis?) UNESCO Courier, Feb P11(4)
- Mattelart, A. (2003) *The Information Society: An Introduction*. London: Sage.
- Mattelart, Michele and Mattelart, Armand (1987) *Le Carneval Des Images: La Fiction Brésilienne*. Paris: La Documentation Française.
- Matthes, J. (2005) The Need For Orientation Towards News Media: Revising and Validating A Classic Concept. *International Journal of Public Opinion Research*, 18 (4): 422-444.

- McChesney, R. (2007) *The Communication Revolution: Critical Junctures and the Future of Media*. New York: the New Press.
- McChesney, R.(2004) The Problem of the Media: U.S. Communication Politics In the 21st Century. New York: Monthly Review Press.
- McClennen, S. A. (2000) Chilex: the Economy of Transnational Media Culture. *Cultural Logic*, 3 (2) [Http://Clogic.Eserver.Org/3-1&2/Mcclennen.Html](http://Clogic.Eserver.Org/3-1&2/Mcclennen.Html).
- McCombs, M. (1994) News Influence On Our Pictures of the World. In:J. Bryant and D. Zillman (Eds.) *Media Effects: Advances In Theory and Research*. NY:LEA, S. 116.
- McCombs, M., & Shaw, D.L. (1973) the Agenda-Setting Function of the Mass Media *Public Opinion Quarterly*, 37, 62-75.
- McCombs, M.E. ve D.L. Shaw (1974) The Agenda Setting Function of the Media *Public Opinion Quarterly* 36 :176 -187.
- McCombs, M.E. (1972) *Mass Communication In Political Campaigns*. Kline, F.G. Et. Al. (Eds.) *Current Perspectives In Mass Communication Research*. Ca: Sage.
- McLennan, G. (1995) *Pluralism*. Buckingham: Open University Press.
- McLuhan, M. (1962) *Gutenberg Galaxy*. NY: New American Library.
- McLuhan, M. (1964) *Understanding Media*. NY: Mcgrawhill.
- McQuail, D. (1969) *Towards A Sociology of Mass Communication*. London: Collier Macmillan.
- McQuail, D. (1972) (Ed.) *Sociology of Mass Communications*. NY: Penguin.
- McQuail, D. (1975) *Communication*. NY: Longman.
- McQuail, D. (1983) *Mass Communication Theory*. Ca: Sage.
- McQuail, D. (1984) With the Benefit of Hintsights: Reflections On Uses and Gratifications Research. *Critical Studies In Mass Communication* 1 (2): 177-193.
- McQuail, D. (1994) *Mass Communication Theory; An Introduction*. London: Sage.
- McQuail, D. J. Blumler & R. Brown (1972) The Television Audience: a Revised Perspective'. In: McQuail, (ed.).
- Mead, G.H. (1934) *Mind, Self and Society*. Chicago: University Chicago Press.
- Mead, G.H. (1956) *On Social Psychology*. Chicago : University Chicago Press.
- Meadow, R.G. (1980) *Politics As Communication*. NJ: Ablex.
- Meehan, E. R., Mosco, V. & Wasko, J. (1993) Rethinking Political Economy: Change and Continuity. *Journal of Communication* 43(4):105--116.
- Melody, W.H. and R.E. Mansel (1983) The Debate Over Critical Vs Administrative Research *Journal of Communication* 33 (3): 231- 248.
- Merton, R. K. (1968) *Social Theory and Social Structure*. NY: Free Press.
- Meyer, J. (1989) Global News Flow; Dependency and Neo-Imperialism. *Comparative Political Studies*, 22 (3) October, S. 243-264.
- Meyer, D. L. (2008) The Poverty of Constructivism. *Educational Philosophy and Theory*, 41 (3): 332 – 341.
- Michels, R. (1958) *Political Parties*. Glencoe: Free Press.
- Migus, P.H. (1975) *Sounds Canadian*. Montreal: Peter Martin Associations.
- Miliband, R. (1977) *Marksizm and Politics*. NY: Oxford University Press.
- Miller, G. R. (1983) Taking Stock of A Discipline, *Journal of Communication* 33(3):31- 41.
- Miller, D. and Philo, G. (2001) *Market Killing. What the free market does and what social scientists can do about it*. London: Longman.
- Mills, C.W. (1974) *İktidar Seçkinleri*, Çev. Ünsal Oskay, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mills, C.W. (1979) *Toplumbilimsel Düşün*, Çev. Ünsal Oskay, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Miyoshi, Masao (1993)A Borderless World? from Colonialism To Transnationalism and the Decline of the Nation-State, *Critical Inquiry*, 19: 726–51.
- Moeller, Susan D. (1999) *Compassion Fatigue: How the Media Sell Disease, Famine, War and Death*. New York: Routledge.
- Molm, L. D. (1991) Affect and Social Exchange: Satisfaction In Power-Dependence Relations. *American Sociological Review*, 56(4): 475-493.

- Monaco, James (1981) *How To Read A Film*. New York: Oxford University Press (Part III, 'the Language of Film: Signs and Syntax')
- Morgan, L.H. (1967) General Observations Upon Systems of Relationship. In *Levitas, G. B.* S. 86 - 94.
- Morley, D. (1980) *The Nationwide Audience*. London: British Film Institute.
- Morley, D. (2006) Unanswered Questions In Audience Research. *the Communication Review*, 9 (2): 101- 121.
- Mosca, G. (1939) *Ruling Class*. NY: Mcgrawn.
- Mosco, V. (1983) Critical Research and the Role of Labor. *Journal of Communication* 33 (3): 231- 248.
- Moy, P., Scheufele, D. A. and Holbert, R. L.(1999) Television Use and Social Capital. *Mass Communication & Society* 2, Pp. 27–45.
- Mueller, C. (1975) *The Politics of Communication*. NY: Oxford University.
- Muessig, C. (2002) Sermon, Preacher and Society In the Middle Ages. *Journal of Medieval History*, 28 (1): 73-91.
- Murdock, G. (1978) Blindspots About Western Marksizm: A Reply To Dallas Smythe. *Canadian Journal of Political and Social Theory* 2: 109 -119.
- Murdock, G. (1982) Large Corporations and the Control of the Communication Industries Gurevitch, M. Et Al., S. 118 -150.
- Murdock, G. (1995) Across the Great Divide: Cultural Analysis and the Condition of Democracy. *Critical Studies In Mass Communication*, V. 12 (1) S.89-95.
- Murdock, G. ve P. Golding (1977) Capitalism, Communication and Class Relations Curran, J. Et Al., S.12 -43.
- Murdock, G. ve Golding, P. (2005) Digital Possibilities. Market Realities: the Contradictions of Communications Convergence. In: *Communicare Si Putere, Marinescu, V. (Ed)*, Editura Niculsecu, Bucharest, S. 160-187
- Murdock, G. ve P. Golding (1978) Theories of Communication and Theories of Society *Communication Research*, 5 (3): 339 - 356.
- Murdock, G. (1992) Citizens, Consumers and Public Culture. In:Skovmand, M. and Schnder, K. C. (Eds.) *Media Cultures: Reappraising Transnational Media*: 17-41.
- Murphy, J. W. (1988) Making Sense of Postmodern Sociology. *British Journal of Sociology* 39(4):600–614.
- Neuwirth, K. J. (1995) Testing the Spiral of Silence Model: the Case of Mexico. PH.D. Thesis. the University of Wisconsin.
- Newcomb, T.M. (1953) An Approach To the Study of Communicative Acts *Psychological Review* 60: 393 - 404.
- Newcomb, H. and P. Hirsch (1984/1994) Television as a Cultural Forum: Implications for Research. In: Newcomb, H. (ed.)(1994). *Television: The Critical View*. New York: Oxford.
- Noelle - Neumann, E. (1974) The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication* 24 (2): 43 - 51.
- Noelle-Neumann, E. (1983) The Effect of Media On Media Effect Research. *Journal of Communication* 33 (3) :157 -165.
- Noelle-Neumann, E. (1984) *The Spiral of Silence*. Chicago: university of Chicago Press.
- Nordenstreng, K. (1970) Comments On Gratifications Research In Broadcasting *Public Opinion Quarterly* 34 :130 -132.
- Oktay, A. (1993) *Türkiye'de Popüler Kültür*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Osgood, D.E. ve P.H. Tannenbaum (1955) The Principle of Congruity In the Prediction of Attitude Change, *Psychological Review* 62: 42 - 55.
- Oskay, Ü. (1982a) 19. *Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*. Ankara: SBF.
- Oskay, Ü. (1982b) *Toplumsal Gelişmede Radyo Televizyon*. Ankara: SBF.
- Ouassini, A. (2005) What's Happening To S.İ.: G. Fine. In:Denzin (Ed), Pp. 355-361.

- Özbek, M. (1991) *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim.
- Özdemir, S. (1998) *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*. İstanbul: Timaş.
- Öztürk, S. (2009) Kültür Emperyalizmi ve Modernleşme Kuramları Açısından Türkiye'de Sinema Üzerine Notlar (1896-1939). *Kebikeç*, 27: 157-181.
- Öztürk, S. (2010) *Osmanlı'da İletişimin Diyalektiği*. Ankara: Phoenix.
- Paras, E. (2006) Foucault 2.0: Beyond Power and Knowledge. New York: Other Press.
- Pareto, V. (1968) *The Rise and Fall of the Elites*. NJ: Bedminster Press.
- Park, R. (1938) Reflections On Communication and Culture. *American Journal of Sociology*, 44 (2) 187-205.
- Park, D. and Poolye, J. (eds.) (2008). *The History of Media and Communication Research: Contested Memories*. New York: Peter Lang.
- Parsons, T. (1937) *The Structure of Social Action*. NY: Free Press.
- Parsons, T. (1951) *Social System*. NY: Free Press.
- Parsons, T. (1960) Mass Media and Structure of American Society. *Journal of Social Issues* 16: 67 - 77.
- Parsons, T. (1970) *Some Problems of General Theory In Sociology*. In: Mckinney, J.C. and E.A. Tiryakian (Eds.) *Theoretical Sociology*. NY: Appleton. S. 439 - 472.
- Payne, D. E. and C. A. Peak (1977) Cultural Diffusion: Effect the Role of US Television In Iceland. *Journalism Quarterly*, 54, 523-531.
- Pearson, David E. (1993) Post-Mass Culture. *Society*, July-August, 30(5):17-23.
- Peters, J. D. (1986) Institutional Sources of Intellectual Poverty of Communication Research. *Communication Research*, 13: 527-559.
- Philo, G. ve David Miller (2000) Cultural Compliance and Critical Media Studies. *Media Culture and Society*. 22 (6): 831-839.
- Pool, I. De S. (1977) The Changing Flow of Television. *Journal of Communication*, 27(2):139-149.
- Pooley, J. (2006) Fifteen Pages That Shook the Field: Personal Influence, Edward Shils, and the Remembered History of Mass Communication Research. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 206: 130-156.
- Pooley, J. (2007) Daniel Czitrom, James W. Carey, and the Chicago School. *Critical Studies In Media Communication*, 24, 469-472.
- Pooley, J. (2008) *The New History of Mass Communication Research*. In: Park and Pooley (eds.).
- Pooley, J. and Katz, E. (2008) Further Notes On Why American Sociology Abandoned Mass Communication Research. *Journal of Communication* 58: 767-786.
- Popper, K. (1974) *Objective Knowledge*, Illinois: Clarendon Press.
- Poster, M. (2001) (ed.) *Jean Baudrillard: Selected Writings*. London: Polity.
- Praetorius, N. (2003) Inconsistencies in the Assumptions of Constructivism and Naturalism. *Theory & Psychology*. 13(4): 511-539
- Pye, L. (Ed) (1963), *Communications and Political Development*, N.J.: Princeton University Press.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1953) On the Concept of Function In Social Science. *American Antropologist* 37: 394 - 402.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1967). *Religion and society*. NY: Bobbs-Merrill.
- Radway, J. (1988) 'Reception Study: Ethnography and the Problems of Dispersed Audiences and Nomadic Subjects', *Cultural Studies* 2(3): 359-76.
- Raskin, J. D. (2002) Constructivism In Psychology: Personal Construct Psychology, Radical Constructivism, and Social Constructionism. 5 (3). <http://www.acjournal.org/holdings/vol5/iss3/special/raskin.htm>
- Reeves, B., & Nass, C. (1996) *The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places*. New York: Cambridge University Press.

- Riley, W. ve J.W. Riley (1959) *Mass Communication and the Social System*. In: Merton R. K. Et. Al. (1959) (Eds.) *Sociology Today*. NY: Basic Books.
- Roach, C. (1997) Cultural Imperialism and Resistance In *Media Theory and Literary Theory*. Media, Culture & Society 19(1): 47-66.
- Robin, R. (1995/2001) *The Barbed-Wire College: Reeducating German POWs in the United States During World War II*. NJ: Princeton University press.
- Rogers, E. (1962) *Diffusion of Innovations*. NY: Free Press.
- Rogers, E. (1976), The Diffusion of Innovations. In: Lerner, D. ve W. Schramm (1976)
- Rogers, E. (1995) *Diffusion of Innovations*. the Free Press. Fourth Edition.
- Rostow, W.W. (1968) *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press, London.
- Rubin, A. M., & Windahl, S. (1986) the Uses and Dependency Model of Mass Communication. *Critical Studies In Mass Communication*, 3 (2): 184-199.
- Said, E. (1979) *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Said, E. (1994) *Culture and Imperialism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Samarajiva, R. (1987) "The Murky Beginnings of the Communication and Development Field: Voice of America and The Passing of Traditional Society." In: N. Jayaweera, S. Amunugama, and E. T. Ariyaratna (eds.) *Rethinking Development Communication*, Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Centre, s. 3–19.
- San Juan, E. (1995) *Postcolonial Theory Versus Philippine Reality*. Sentenaryo Centennial Home Page, Internet.
- Sandoval, M. and Fuchs, C. (2009) Towards A Critical Theory of Alternative Media. *Telemat. Informat.* Doi:10.1016/J.Tele.2009.06.011.
- Sartre, J. P. (1976) *Critique of Dialectical Reason*. London: NLB.
- Savage, J. (2004) Does Viewing Violent Media Really Cause Criminal Violence? A Methodological Review. *Aggression and Violent Behavior*, 10, Pp. 99-128.
- Schiller, D. (1993) Capitalism, Information and Uneven Development In S. A. Deetz (Ed.) *Communication Yearbook 16*. Ca:Sage. S. 396-406.
- Schiller, D. (2000) *Digital Capitalism*. Ca:Sage. S. 396-406.
- Schiller H. I. (1969) *Mass Communications and American Empire*. NY: A.M.Kelley.
- Schiller H. I. (1976) *Communication and Cultural Domination*. International Arts and Sciences Press, New York.
- Schiller H. I. (1981) *Who Knows? Information In the Age of the Fortune 500*, NJ: Ablex
- Schiller H. I. (1984) *Information and the Crisis Economy*. NJ: Ablex.
- Schiller, H. I. (1989) *Culture Inc: Corporate Takeover of Public Expression*. New York: Oxford University Press.
- Schiller, H.I. (1991) Not Yet Post Imperialist Era. *Critical Studies In Mass Communication*, 8 (1): 13-28
- Schramm, W. (1964) *Mass Media and National Development*, Stanford, California: Stanford University Press.
- Schramm, W. (1973) *Men, Messages and Media*. NY: Harper and Row.
- Schramm, W. (1983) The Unique Perspective of Communication: A Retrospective View *Journal of Communication* 33 (3): 6 -17.
- Selsam, H. Et al.(1983) *Dynamics of Social Change*. NY: International Publishers.
- Selsam, H. ve H. Martel (1984) *Reader In Marksist Philosophy*. NY: International Publishers.
- Shannon, C.E. ve W. Weaver (1949) *The Mathematical Theory of Communication*. Illinois: University of Illinois Press, 1964 Edition.
- Shaw, D. L., Hamm, B. J. and Knott, D. L. (2000) Technological Change, Agenda Challenge and Social Melding: Mass Media Studies and the Four Ages of Place, Class, Mass and Space. *Journalism Studies*, 1 (1): 57–79.
- Shaw, D.L., Mcombs, M., Weaver, D.H., & Hamm, B.F. (1999) Individuals, Groups, and Agenda-Melding. *International Journal of Public Opinion Research*, 11(1), 2-24.

- Siebert, F. Et al.(1954/1956) *Four Theories of the Press*. Urbana, ILL: University of Illinois Press.
- Siegelau, S. (1974) *Marksizm and the Mass Media: Towards A Basic Bibliography*. NY: International General.
- Siegelau, S. (1979) Preface: A Communication On Communication. In: Armand Mattelart & Seth Siegelau (Eds.), *Communication and Class Struggle. Volume 1: Capitalism, Imperialism* (Pp. 11- 21) NY: International General.
- Siegelau, S. (1983) Preface: Working Notes On Social Relations İn Communication and Culture. In:Armand Mattelart & Seth Siegelau (Eds.) *Communication and Class Struggle. Volume 2: Liberation, Socialism* (Pp. 11-16) NY: International General.
- Sil. N. P. (2008) Postcolonialism and Postcoloniality: A Premortem Prognosis. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7(4): 20-33.
- Simon, A. F. (1997) Television News and International Earthquake Relief, *Journal of Communication* 47, Pp. 82–93.
- Simpson, C. (1994) *The Science of Coercion: Communication Research and Psychological Warfare 1945-1960*. New York: Oxford University Press.
- Simpson, C. (1996) Elisabeth Noelle-Neumann's 'Spiral of Silence' and the Historical Context of Communication Theory, *Journal of Communication* 46, Pp. 149–72.
- Slack, J. D. (1984) *Communication Technologies and Society: Conception of Causality and the Politics of Technological Intervention*. NJ: Ablex.
- Slack, J. D. and M. Allor (1983) The Political and Epistemological Constituents of Critical Communication Research. *Journal of Communication* 33 (3): 208- 218.
- Smythe, D. (1981) *Dependency Road: Communications, Capitalism, Consciouness and Canada*. N.J.: Ablex.
- Smythe, D. and T.V. Dinh (1983) On Critical and Administrative Research: A New Critical Analysis. *Journal of Communication* 33 (3): 117 -127.
- Smythe, D. W. (1977) Communications: Blindspot of Western Marksizm. *Canadian Journal of Political and Social Theory*. 1(3): 127.
- Smythe, D. W. (1986) *On Political Economy of C3I*. In:Jorge, Pp. 66-76. (C3I= Command, Control, Communication ve İnformation)
- Sokal, A. (2008) *Beyond the Hoax: Science, Philosophy and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Sokal, A. ve Bricmont, J. (1999) *Fashionable Nonsense, Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*. New York: Picador (St. Martins).
- Sparks, C. (2006) *Contradictions in Capitalist Media Practices*. In: Artz,L. Vd.
- Spencer, H. (1892) *The Evolution of Societies*. In Etzioni, A. and Etzioni, H., S. 9 -13.
- Spengler, O. (1980) *Decline of the West*. New York: random house.
- Sproule, J. M. (2008) "Communication": from Concept To Field To Discipline. In:D. W. Park & J. Pooley (Eds.), *The History of Media and Communication Research: Contested Memories* (Pp. 164–178) New York: Peter Lang.
- Steinmetz, G. (2007) *The Devil's Handwriting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Summers, F. (2008) Making Sense of the APA: A History of the Relationship Between Psychology and the Military. *Psychoanalytic Dialogues*, 18:614–637.
- Sungur, S. (2007) Marksist Düşünce Sisteminde Kitle Kültürü ve Televizyonda Yayınlanan Çizgi Filmlerin İdeolojik İşlevlerine Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2007,(30):125-140.
- Tchakotin, S. (1952) *Le Viol Des Foules Par La Propagande Politique*. Paris: Gallimard.
- Tekinalp, Ş. (2002) İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme: Eleştirel Bir Bakış. <http://www.Siyasaliletisim.Org/Pdf/iletisimarastirmalari.Pdf>
- Theobald, J. (2004) *The Media and the Making of History*. Burlington, VT: Ashgate.
- Therborn, G. (1976) *Science, Class and Society*. London: New Left Books.
- Thompson, E. P. (1964) *The Making of the English Working Class*. New York: Pantheon.
- Thompson, E. P. (1978) *The Poverty of Theory and Other Essays*. London: Merlin Press.

- Thompson, J. (1994) The Theory of the Public Sphere: A Critical Appraisal. In: Polity Reader In Cultural Theory. Polity Press, (91-99)
- Tomlinson, J. (1991) *Cultural Imperialism*. Baltimore: the Johns Hopkins
- Topçuoğlu, N. (1996) *Basında Reklam ve Tüketim Olgusu Türkiye'de Yeni Gazetecilik Yönelimleri ve Basının Sosyo-Kültürel Değişimdeki Rolü* Ankara: Vadi.
- Treanor, P. (1997) Structures of Nationalism. *Sociological Research Online*, 2 (1) [Http://www.Socresonline.Org.Uk/Socresonline/2/1/8.Html](http://www.Socresonline.Org.Uk/Socresonline/2/1/8.Html).
- Tuchman, G. (1983) Consciousness Industry and Production of Culture. *Journal of Communication* 33 (3): 330 - 341.
- Total, N. (2006) *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı.
- Uluç, G. (2003) *Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı*. Ankara: Anahtar.
- Uslu, Z. K. (2009) *Bilinç Endüstrisinin İktidar ve Siyaset Pratikleri*. İstanbul: Beta.
- Uzun, R. (2009) İletişim Etiği. İstanbul: Dipnot.
- Volosinov, V.N. (1973) *Marksizm and the Philosophy of Language*. NY: Scminar Press.
- Wahl-Jorgensen, K. (2004) How Not To Found A Field: New Evidence On the Origins of Mass Communication Research. *Journal of Communication*, 54, 547-564.
- Wallerstein, I. (1979) *Capitalist World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wasco, J. (1981) The Political Economy of the American Film Industry. *Media Culture and Society* 3 (2): 135 -153.
- Wasco, J. (2005) Studying the Political Economy of Media and Information. *Comunicação E Sociedade*, 7: 25-48.
- Wayne, M. (2003) *Marksizm and Media Studies*. London: Pluto.
- Webster, F. (1995) *The Information Society Reader*, London: Routledge.
- Weedon, C. (1987) *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. New York: B. Blackwell. [Http://www.Massey.Ac.Nz/~Alock/Theory/Foucault.Htm](http://www.Massey.Ac.Nz/~Alock/Theory/Foucault.Htm)
- Westley, B. ve D. Maclean (1957) A Conceptual Model For Mass Communication Research *Journalism Quarterly* 34: 31- 38.
- White, R.A. (1983) Mass Communication and Culture: Transition To A New Paradigm. *Journal of Communication* 33 (3): 279 - 301.
- Wilkie, R. (2008) Supply-Chain Democracy and the Circuits of Imperialism. *The Red Critique*. [Http://Redcritique.Org/Fallwinter2008/Printversions/SupplychaindemocracyandThecircuitsofimperialismprint.Htm](http://Redcritique.Org/Fallwinter2008/Printversions/SupplychaindemocracyandThecircuitsofimperialismprint.Htm)
- Williams, R. (1958/1983) *Culture and Society*. New York: Columbia University Press.
- Williams, R. (1961) *The Long Revolution*. New York: Columbia University Press.
- Williams, R. (1977) *Marksizm and Literature*. NY: Oxford University Press.
- Williams, R. (1980) *Problems In Materialism and Culture*. London: New Left.
- Woolcott, J. (1982) Messages and Meanings. In: Gurevitch, M. et al. (eds.) pp. 91-112.
- Wright, C.R. (1959) *Mass Communication: A Sociological Perspective*. NY: Random House.
- Wright, C.R. (1960) Functional Analysis and Mass Communication. *Public Opinion Quarterly*, 24 (4): 605 - 620.
- Wright, C.R. (1974) Functional Analysis and Mass Communication Revisited. In: J. G. Blumler and E. Katz (Eds.), pp. 197 -212.
- Yengin, H. (1994) *Ekranın Büyüsü Batı'da Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye'de Özel Televizyonlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Zizek, S. (2003) Homo Sacer As the Object of the Discourse of the University. [Http://www.Lacan.Com/Hsacer.Htm](http://www.Lacan.Com/Hsacer.Htm).